

**Przestrzenny rozkład pomocy
dla rolnictwa w ramach
Wspólnej Polityki Rolnej
na obszarze
województwa mazowieckiego**

Warszawa 2010

Opracowanie/Wydawca
Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
ul. Lubelska 13
03-802 Warszawa
tel. (022) 518 49 00
fax. (022) 518 49 49
e-mail: biuro@mbpr.pl

Dyrektor Biura:
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Zastępcy dyrektora:
mgr Bartłomiej Kolipiński
dr arch. Tomasz Sławiński
mgr Elżbieta Sielicka

Redaktor Naczelny:
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Dyrektor Oddziału Terenowego w Ostrołęce
mgr Antoni Holcel

Zespół autorski:
mgr inż. Bożena Szymańska
mgr Honorata Dębek
mgr Teresa Lewandowska
mgr Marta Ogniewska

Tłumaczenie:
mgr Honorata Dębek

Opracowanie graficzne:
Ewa Palasek
mgr Andrzej Luśniewski

Redakcja techniczna, skład i łamanie:
mgr inż. Weronika Makowska
Tomasz Napiórkowski
mgr Kinga Stanek

Analizy i Studia

Zeszyt 1(21)/2010

*Przestrzenny rozkład pomocy dla rolnictwa w ramach Wspólnej Polityki Rolnej
na obszarze województwa mazowieckiego*

ISSN 1892-6322

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
1. Wspólna polityka rolna – informacje ogólne	6
2. Udział Mazowsza w realizacji WPR w Polsce	11
3. Przestrzenny rozkład środków wypłaconych w ramach WPR w województwie mazowieckim	24
3.1. Realizacja płatności w ramach wsparcia bezpośredniego 2004-2007	26
3.2. Realizacja płatności w ramach <i>Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006</i>	28
3.3. Realizacja płatności w ramach <i>Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich</i> <i>na lata 2007-2013</i>	32
3.4. Realizacja płatności w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego <i>Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów</i> <i>Wiejskich 2004-2006</i>	33
Podsumowanie	37
Abstract	39
Słowniczek skrótów	40
Materiały źródłowe	41
Spis map	43
Spis wykresów.....	47
Załącznik z mapami	49

WSTĘP

*Kształtowanie polityki rozwoju wymaga ciągłego poznawania i analizowania zmieniających się w czasie i przestrzeni zjawisk społeczno-gospodarczych, budowania scenariuszy i prognoz, przewidywania zdarzeń, podejmowania decyzji i analizy ich skutków*¹. Nawiązując do powyższego, nie sposób dokonać pełnej analizy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, nie uwzględniając w niej tak ważnej kwestii, jaką są działania wdrażane w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) w Polsce od 2004 roku.

Celem opracowania jest określenie udziału Mazowsza w realizacji WPR w Polsce oraz rozmieszczenie tego wsparcia w układzie przestrzennym województwa – na poziomie powiatów.

Analizie poddano alokacje środków Wspólnej Polityki Rolnej na Mazowszu w latach 2004-2008, zarówno w ramach jej I filaru (wsparcie bezpośrednie sektora rolnego), jak i II, ukierunkowanego na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

Z ogólnej puli środków, jakie wpłynęły w ramach WPR do Polski w okresie 2004-2008, udało się ustalić partycypację województwa mazowieckiego w nieco ponad 90% tej kwoty, z której do Mazowsza wpłynęło ponad 14% – blisko 7,5 mld zł. Dla około 1% tej kwoty nie udało się ustalić rozkładu przestrzennego na poziomie powiatów.

Analiza objęła wszystkie płatności w ramach systemu wsparcia bezpośredniego, jakie mazowieccy rolnicy otrzymali w latach 2004-2007² oraz *Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2004-2006*, Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich*, a także kwoty przekazane w ramach uruchomionych działań *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013*³. Z powodu braku danych, dostępnych na poziomie województwa, w opracowaniu nie uwzględniono działań interwencyjnych na rynku rolnym, wdrażanych przez Agencję Rynku Rolnego, która na realizację tych zadań w latach 2004-2007 rozdysponowała w całym kraju kwotę ponad 4 mld zł⁴. Jest to kwota relatywnie niewielka w porównaniu do blisko 30 mld zł wydatkowanych w tym samym okresie w ramach wsparcia bezpośredniego.

Głównym źródłem informacji był Departament Analiz i Sprawozdawczości Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w Warszawie, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Główny Urząd Statystyczny.

¹ Adam Struzik, Marszałek Województwa Mazowieckiego w przedmowie do opracowania *System Baz Danych Przestrzennych dla Województwa Mazowieckiego*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2004.

² Lata określające kampanie nie pokrywają się z latami przekazywania środków w ramach danej kampanii. *Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego* zobowiązała ARiMR do wypłaty płatności obszarowych, cukrowych oraz do pomidorów w terminie od 1 grudnia do 30 czerwca kolejnego roku kalendarzowego (art. 37 ustawy). Mając to na uwadze, w analizie nie uwzględniono kampanii 2008, w tym uruchomionych w 2008 roku płatności do pomidorów oraz przejściowych płatności z tytułu owoców miękkich.

³ W analizie nie uwzględniono środków przeznaczonych na pomoc techniczną w ramach tych programów.

⁴ Źródło: Wiśniewski J. et al., 2008

1. WSPÓLNA POLITYKA ROLNA – INFORMACJE OGÓLNE

Wspólna Polityka Rolna (WPR) jest zintegrowanym systemem pomocy dla rolnictwa we wszystkich krajach członkowskich UE, działającym w oparciu o zasady jednolitego funkcjonowania, ochrony i wspierania sektora rolnego. W ramach WPR przyjęto 3 podstawowe zasady:

- wspólnego rynku – oznaczającą swobodny przepływ produktów rolnych między państwami członkowskimi,
- preferencji Wspólnoty – oznaczającą pierwszeństwo zbytu na rynku Wspólnoty (dla produktów wytworzonych na jej terenie) i ochronę rynku wewnętrznego przed importem,
- solidarności finansowej – zobowiązującą wszystkie kraje członkowskie do równego partycypowania w kosztach polityki rolnej.

WPR została ustanowiona *Traktatem Rzymskim* z dnia 25 marca 1957 roku w celu:

- podnoszenia produktywności rolnictwa poprzez wspieranie m.in. postępu technicznego,
- zapewnienia ludności rolniczej godziwych warunków życia,
- stabilizacji rynków rolnych,
- zapewnienia odpowiedniego poziomu zaopatrzenia w produkty rolne,
- umożliwienia konsumentom kupna produktów rolnych „po godziwych” cenach.

Z uwagi na zmieniające się uwarunkowania zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne WPR podlegała na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat istotnym przemianom. Do najważniejszych możemy zaliczyć reformę Mc Sharry’ego z 1992 roku⁵, *Agendę 2000* uzgodnioną w 1999 roku⁶ oraz najnowszą, zatwierdzoną w Luksemburgu w 2003 roku⁷.

W wyniku przeprowadzonych zmian WPR zaczęła odchodzić od wspierania produkcji rolnej w sensie ilościowym, kierując uwagę na pozaprodukcyjne funkcje rolnictwa, zwłaszcza na świadczenie usług na rzecz środowiska naturalnego oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Założenia Wspólnej Polityki Rolnej realizowane są obecnie w ramach dwóch filarów. Pierwszy z nich związany jest z polityką rynkowo-cenową mającą na celu stabilizację rynku, podnoszenie produktywności i utrzymanie odpowiedniego poziomu dochodów (płatności w ramach wsparcia bezpośredniego). Drugi filar ma na celu wyrównanie warunków rozwoju i zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich.

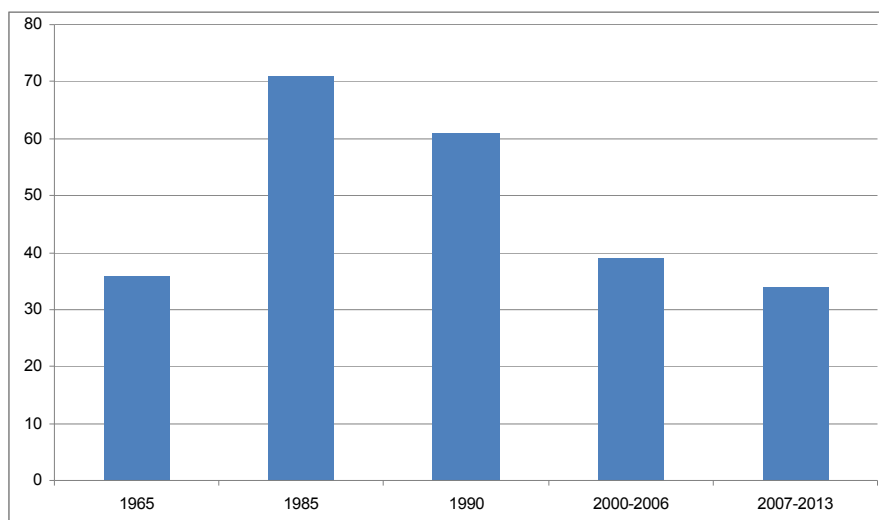
Przeobrażeniom zachodzącym wewnątrz Wspólnej Polityki Rolnej towarzyszyły również zmiany związane z jej pozycją wśród pozostałych polityk prowadzonych przez Wspólnotę. Odzwierciedleniem tego mogą być zmiany w wydatkach przeznaczonych na rolnictwo w budżecie UE (*Wykres 1*).

⁵ Na podstawie zapisów reformy Mc Sharry’ego zaczęto odchodzić od polityki podtrzymywania cen do polityki utrzymywania poziomu dochodów (płatności bezpośrednie). Wprowadzono m.in. ograniczenia w poziomie produkcji (system kwot produkcyjnych), instrumenty towarzyszące środkom WPR (programy rolnośrodowiskowe, zalesienia gruntów rolnych, renty strukturalne), obowiązkowy system odłogowania gruntów.

⁶ *Agenda 2000* położyła nacisk na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, stworzyła lepsze warunki do gospodarowania zasobami naturalnymi na obszarach wiejskich, rozpropagowała modele środowiskowe w gospodarowaniu rolnym. Na mocy tej reformy zapewniono pomoc finansową w zakresie m.in.: umożliwienia startu młodym rolnikom, szkoleń zawodowych rolników i osób zaangażowanych w gospodarkę rolną lub leśną, system wcześniejszego przechodzenia na emeryturę rolników i robotników rolnych, wprowadzenie metod produkcji rolniczej mających na celu ochronę środowiska.

⁷ Tak zwana reforma Fishlera, która miała na celu oddzielenie wielkości płatności od wielkości produkcji (*decoupling*) w odniesieniu do większości produktów rolnych, wzmocnienie polityki rozwoju obszarów wiejskich, zredukowanie wsparcia cen mleka i cukru oraz wdrożenie nowego systemu administrowania WPR.

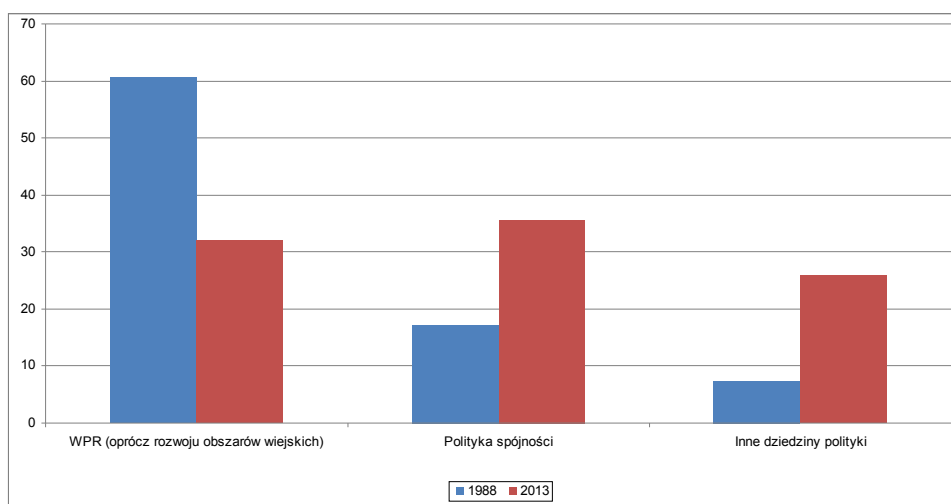
Wykres 1. Udział wydatków na rolnictwo (bez rozwoju wsi) w budżecie UE (w %)

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie publikacji: *Cztery lata członkostwa Polski w UE. Bilans kosztów i korzyści społeczno-gospodarczych*. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. Departament Analiz i Strategii, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2006, 2007*. Komisja Europejska.

Początkowo (1965 r.) na WPR przypadało blisko 36% budżetu Wspólnot. W 1985 roku wydatki na ten cel osiągnęły maksymalny udział w historii (ponad 70% budżetu). W pierwszych latach ram finansowych na okres 1988-1992 wydatki z tytułu WPR stanowiły ponad 60% budżetu, ponad trzykrotnie przekraczając udział wydatków przeznaczanych na realizację polityki spójności (Wykres 2). Do 2013 roku udział tradycyjnych wydatków na WPR (poza rozwojem obszarów wiejskich) ma zmniejszyć się prawie o połowę (32%) w następstwie realnej obniżki w obecnym okresie finansowania⁸.

Wykres 2. Struktura wydatków budżetu Wspólnoty w latach 1988 i 2013 (w %)

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie *Komunikatu Komisji. Reformowanie budżetu, zmienianie Europy: Dokument dotyczący publicznych konsultacji w sprawie przeglądu budżetu w okresie 2008-2009 SEC (2007) 1188 wersja ostateczna*.

⁸ Źródło: *Komunikat Komisji. Reformowanie budżetu, zmienianie Europy: Dokument dotyczący publicznych konsultacji w sprawie przeglądu budżetu w okresie 2008-2009 SEC (2007) 1188 wersja ostateczna*.

W perspektywie finansowej (2000-2006), w ramach której Polska po raz pierwszy została objęta WPR, podstawowym źródłem pomocy dla rolnictwa był *Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej*⁹, w którym funkcjonowały 2 sekcje: *Sekcja Gwarancji i Sekcja Orientacji*. Z *Sekcji Gwarancji* finansowane były działania interwencyjne WPR w ramach tzw. I filaru, m.in. zakupy interwencyjne produktów rolnych, dotacje bezpośrednie dla rolników, a także niektóre działania dotyczące rozwoju obszarów wiejskich. W przypadku Polski, w ramach tej sekcji współfinansowano, poza systemem wsparcia bezpośredniego (m.in. płatności obszarowe), również *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006*¹⁰. Natomiast *Sekcja Orientacji* wspierała działania tzw. II filaru, mające na celu poprawę efektywności struktur produkcji, przetwórstwa oraz obrotu produktami rolnymi i leśnymi, a także rozwijanie potencjału lokalnego na obszarach wiejskich. Ze względu na charakter prowadzonych działań, *Sekcja* ta uznawana niekiedy była za jeden z funduszy strukturalnych. Środki finansowe zgromadzone w ramach *Sekcji Orientacji* współfinansowały w Polsce działania Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich*. Zadania I filaru WPR obejmowały w tym okresie blisko 90% środków finansowych Funduszu, pozostałe 10% przeznaczono na realizację II filaru¹¹. Od 2007 roku (w perspektywie finansowej 2007-2013) Wspólna Polityka Rolna realizowana jest za pomocą dwóch oddzielnych funduszy: *Europejskiego Funduszu Rolnego Gwarancji* (EFRG) – finansującego zadania filaru I oraz *Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich* (EFRROW)¹² – przeznaczonego na II filar. W obecnym okresie finansowania nieco większy nacisk położono na rozwój obszarów wiejskich (II filar), przeznaczając na ten cel 25% środków WPR i zmniejszając tym samym do 75% udział środków na realizację zadań z filaru I, który jednak pozostał dominujący¹³.

Wspólna Polityka Rolna realizowana w Polsce od 2004 roku, podobnie jak w innych krajach europejskich, opierała się przede wszystkim na I filarze, w którym główną rolę odgrywały płatności w ramach wsparcia bezpośredniego. Celem ich stosowania było zapewnienie odpowiedniego poziomu dochodów rolników, bez potrzeby podwyższania cen dla konsumentów. Polscy rolnicy zostali objęci uproszczonym systemem płatności bezpośrednich, polegającym na udzielaniu wsparcia finansowego proporcjonalnie do powierzchni upraw – systemem jednolitej płatności obszarowej (ang. *Single Area Payment Scheme* – SAPS).

Na płatności bezpośrednie do gruntów rolnych w latach 2004-2006 składały się¹⁴:

- jednolita płatność obszarowa (JPO),
- uzupełniające płatności obszarowe (UPO) do powierzchni upraw chmielu oraz innych roślin (wskazywanych corocznie w rozporządzeniu Rady Ministrów).

Od roku 2006 wprowadzona została także oddzielna płatność z tytułu cukru.

⁹ Rozporządzenia Rady: Nr 1257/1999/WE, 1258/1999/WE, 1260/1999/WE.

¹⁰ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z *Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej* (Dz.U. z 2003 r. Nr 229, poz. 2273 z późn. zm.).

¹¹ Źródło: Obliczenia MBPR na podstawie tabeli: *Financial perspective (EU-25) adjusted for enlargement at 1999 prices*.

http://ec.europa.eu/budget/library/documents/multiannual_framework/2000_2006/tables_publication_ep.pdf

¹² Rozporządzenie Rady WE nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania Wspólnej Polityki Rolnej.

¹³ Źródło: Obliczenia MBPR na podstawie tabeli: *EU support for Rural development 2007-2013*

http://ec.europa.eu/budget/library/documents/multiannual_framework/2007_2013/tab_rural_dev_2007-2013 oraz Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady (2008/371/WE).

¹⁴ Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych oraz oddzielnej płatności z tytułu cukru (Dz.U. z 2004 r. Nr 6, poz. 40 z późn. zm.).

W nowej perspektywie finansowej (2007-2013), na podstawie *Ustawy z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego*¹⁵, wprowadzono w kraju nowe płatności oraz zastosowano następującą klasyfikację:

- płatności bezpośrednie:
 - jednolita płatność obszarowa,
 - płatność do upraw roślin energetycznych,
 - przejściowe płatności z tytułu owoców miękkich;
- płatności uzupełniające:
 - do powierzchni upraw chmielu,
 - do roślin przeznaczonych na paszę, uprawianych na trwałych użytkach zielonych (tzw. płatności zwierzęce),
 - do upraw innych roślin;
- płatność cukrowa;
- płatność do pomidorów.

Od momentu akcesji do Wspólnoty, w ramach I filaru WPR stosowano w Polsce, oprócz wsparcia bezpośredniego, także działania interwencyjne na rynku rolnym, m.in. mechanizmy związane z handlem zagranicznym (cła, kontyngenty taryfowe, subsydia eksportowe) oraz mechanizmy bezpośredniej interwencji rynkowej (zakup nadwyżek produktów z rynku, dopłaty do prywatnego przechowywania). W ramach I filaru WPR prowadzono również działania informacyjno-promocyjne na rzecz produktów rolnych. Powyższe zagadnienia z uwagi na brak danych na poziomie województwa nie zostały podjęte w opracowaniu podczas analizy.

Działania mające na celu przyspieszenie modernizacji rolnictwa oraz zmian strukturalnych na wsi (II filar WPR) realizowane były w Polsce w latach 2004-2006 przez *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich* (PROW) oraz Sektorowy Program Operacyjny *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich* (SPO Rolnictwo), który uzupełniał działania PROW w ramach nadrzędnego celu, jakim był rozwój obszarów wiejskich.

Głównym celem PROW 2004-2006 była poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, co realizowano poprzez wdrażanie następujących działań:

- renty strukturalne,
- wspieranie gospodarstw niskotowarowych,
- wspieranie grup producentów rolnych,
- wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW),
- wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt,
- zalesienie gruntów rolnych,
- dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej.

Powyższe działania, przyjęte do realizacji w ramach PROW 2004-2006, uwzględniały aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe. Program ten obejmował lata 2004-2006, ale środki finansowe w nim zapisane były wypłacane do końca 2008 roku. Część zobowiązań podjętych w wyniku złożonych wniosków jest zobowiązaniami wieloletnimi, a ich finansowanie jest kontynuowane w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*.

SPO Rolnictwo był jednym z programów operacyjnych określonych w *Narodowym Planie Rozwoju na lata 2004-2006*. Podobnie jak PROW 2004-2006, program ten miał na celu

¹⁵ Dz.U. z 2007 r. Nr 35, poz. 217 z późn. zm.

poprawę konkurencyjności oraz trwałą i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Program realizowano poprzez wdrażanie dwunastu działań, ujętych w ramach dwóch priorytetów: *Wspieranie zmian i dostosowań w sektorze rolno-żywnościowym* oraz *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*. W ramach pierwszego priorytetu finansowano bezpośrednie wsparcie inwestycyjne dla rolników i przedsiębiorców prowadzących działalność związaną z przetwórstwem produktów rolnych (w zakresie dostosowania warunków produkcji rolnej do standardów panujących w UE), a także działania szkoleniowe i doradcze, zaś na podstawie drugiego priorytetu wspierano działania związane z rozwojem infrastruktury i tworzeniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Priorytety programu realizowano w ramach następujących działań:

- inwestycje w gospodarstwach rolnych,
- ułatwianie startu młodym rolnikom,
- szkolenia,
- wsparcie doradztwa rolniczego,
- poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych,
- przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzanie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych,
- scalanie gruntów,
- odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego,
- różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów,
- gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi,
- rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem,
- pilotażowy program LEADER+, którego celem jest promowanie inicjatyw społeczności lokalnych poprzez budowanie Lokalnych Grup Działania, stanowiących partnerstwo przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego.

W nowej perspektywie finansowej (2007-2013) działania służące wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich realizowane są na podstawie *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, którego podstawowym celem jest realizacja koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Koncepcja ta zakłada wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi. Cel programu realizowany będzie przez 22 działania¹⁶ skupione w czterech osiach tematycznych:

- poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich,
- jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej,
- LEADER.

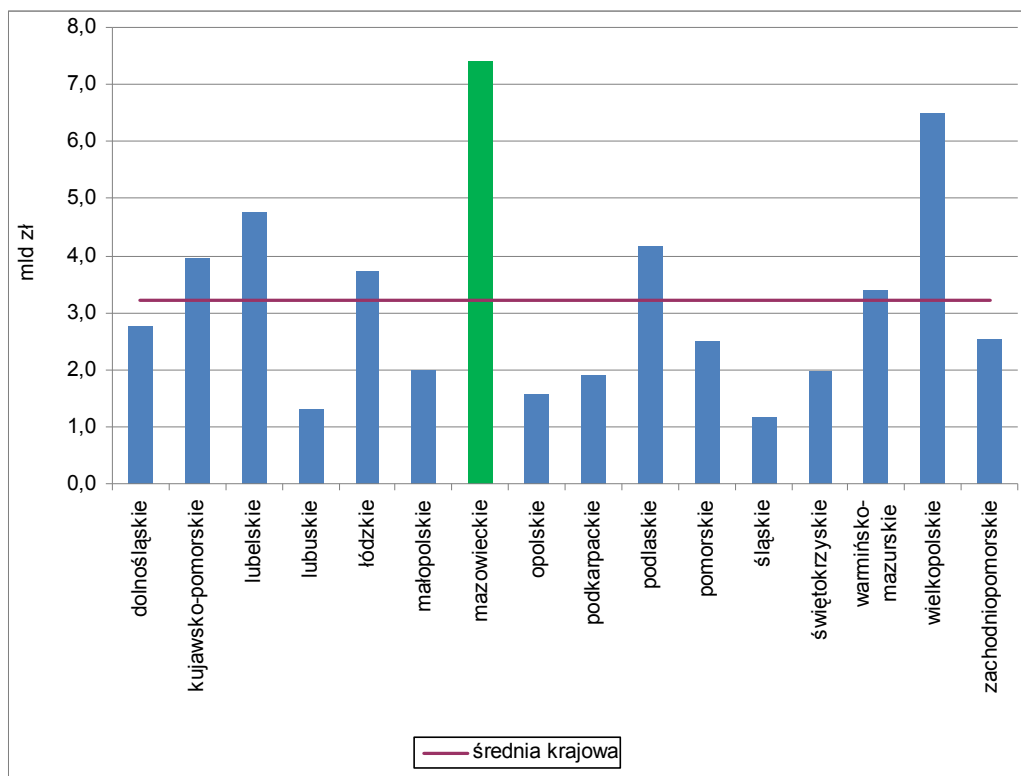
Większość przewidzianych w nowym programie działań jest kontynuacją instrumentów wdrażanych w latach 2004-2006 w ramach *Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich* oraz *SPO Rolnictwo*.

¹⁶ Do dnia 31 grudnia 2008 roku uruchomiono nabór wniosków w ramach dziewięciu działań, z których większość była kontynuacją działań rozpoczętych w poprzednim okresie programowania – na podstawie PROW 2004-2006.

2. UDZIAŁ MAZOWSZA W REALIZACJI WPR W POLSCE

W ramach instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej Mazowsze otrzymało w latach 2004-2008 niemal 7,5 mld złotych (*Wykres 3*), co było najwyższą kwotą wśród wszystkich województw i stanowiło ponad 14% środków wypłaconych w tym okresie w kraju.

Wykres 3. Kwota wypłacona w latach 2004-2008 z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej

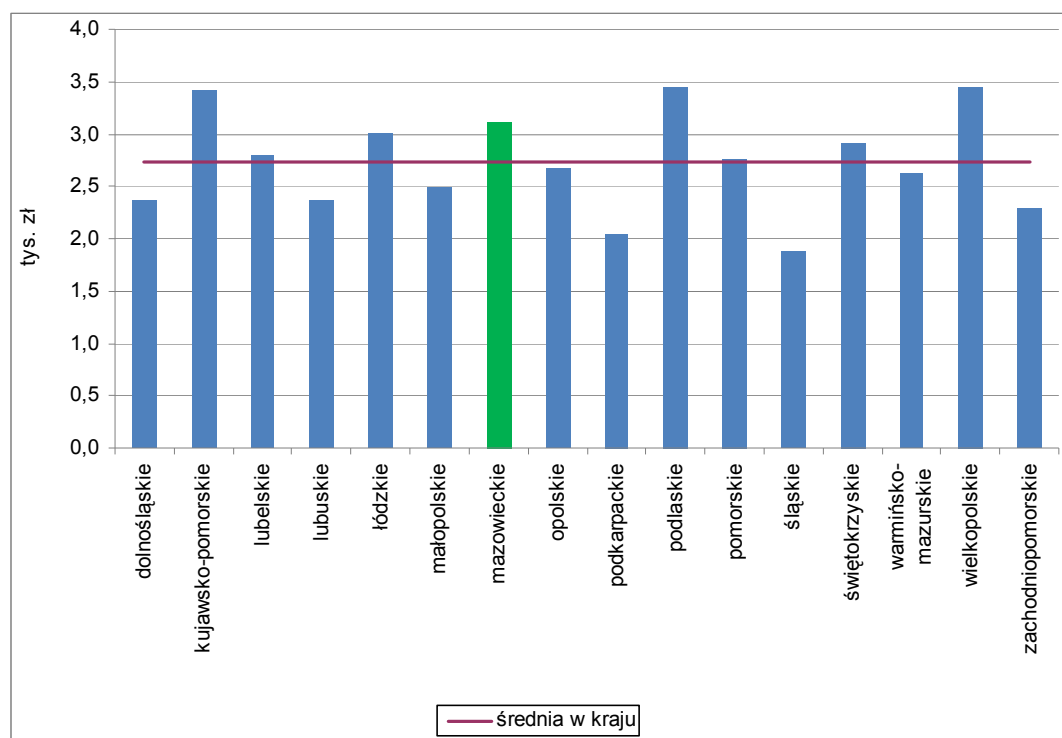
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR

Kwota wypłaconych na Mazowszu środków z tytułu WPR sięgała ponad 20% wytworzonej przez rolnictwo województwa wartości dodanej brutto (WDB), przy czym odsetek ten był nieco niższy niż w kraju (o 6 pkt. proc.). W celu porównania wielkości otrzymanych środków ze WPR można wskazać również, że w skali kraju wysokość tej pomocy blisko dwukrotnie przekroczyła wielkość nakładów na badania i rozwój. W województwie mazowieckim, z uwagi na relatywnie wysokie transfery na działalność badawczo-rozwojową (połowa środków krajowych), wysokość kwoty przeznaczonej na wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich stanowiła ponad 60% wysokości nakładów na B+R¹⁷.

Udział Mazowsza w ogólnej kwocie wypłaconej z tytułu WPR jest zbliżony do podstawowych wskaźników, określających miejsce województwa w kraju pod względem rolnictwa (tj. udział w krajowej liczbie gospodarstw – 15%, udział w krajowej powierzchni użytków rolnych – około 13%). Wskazać jednak przy tym można na większą intensywność pomocy w ramach WPR na Mazowszu niż średnio w kraju, co odzwierciedla zarówno większa od przeciętnej kwota przypadająca na 1 mieszkańca terenów wiejskich (ponad 4 tys. zł, kraj – 3,5 tys. zł), jak i przypadająca na 1 ha użytków rolnych (3,1 tys. zł, kraj – 2,8 tys. zł), dająca mu pod tym względem czwartą pozycję w kraju (*Wykres 4*).

¹⁷ Źródło danych o wysokości wydatków na B+R: BDR GUS.

Wykres 4. Kwota wypłacona w latach 2004-2008 z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej, przypadająca średnio na 1 ha użytków rolnych

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR oraz BDR GUS (średnia powierzchnia UR w latach 2004-2005)

Liczbę gospodarstw korzystających z instrumentów WPR można w dużym przybliżeniu oszacować na podstawie liczby beneficjentów jednolitych płatności obszarowych (JPO) – podstawowych płatności, jakie mógł uzyskać rolnik użytkujący gospodarstwo o powierzchni co najmniej 1 ha. W województwie mazowieckim wyniosła ona w 2007 roku blisko 216 tys., co stanowiło, podobnie jak w kraju, około 78% liczby gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha¹⁸ – dla porównania, w województwie kujawsko-pomorskim wskaźnik ten wynosi 93%, a w lubuskim – 62%. Odpowiednio do wysokiej liczby gospodarstw rolnych ogółem w skali kraju, województwo mazowieckie charakteryzuje się także największą liczbą beneficjentów WPR wśród wszystkich województw, a jego udział w krajowej liczbie beneficjentów, podobnie jak udział w krajowej liczbie gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha, wynosi 15%. Działaniami Wspólnej Polityki Rolnej nie zostały objęte gospodarstwa o powierzchni poniżej 1 ha, które stanowią niespełna 1/5 wszystkich gospodarstw województwa. Pod tym względem Mazowsze jest w relatywnie korzystnej sytuacji, ponieważ średnio w kraju udział ten wynosi 30%.

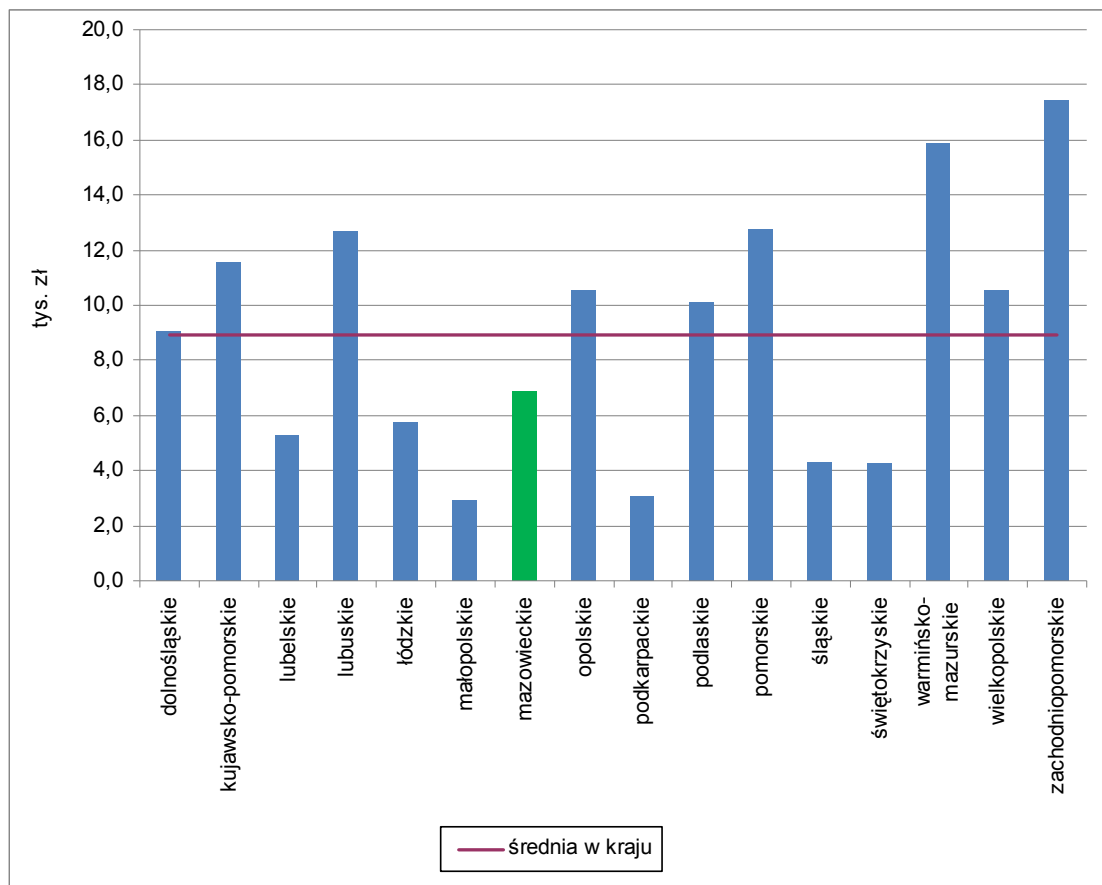
Stosunkowo wysoka liczba gospodarstw rolnych korzystających z instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej nie przekłada się jednak na ich efektywne wykorzystanie do procesów restrukturyzacyjnych sektora rolnego w województwie. Biorąc pod uwagę rozdrobnienie gospodarstw rolnych w województwie (8,4 ha, przy średniej krajowej 9,9 ha)¹⁹ oraz fakt, że płatności do nich skierowane zależały w dużej mierze od wielkości gospodarstwa, kwota przypadająca średnio na beneficjenta była na Mazowszu nieco niższa od średniej krajowej (województwo – blisko 35 tys. zł, kraj – 36 tys. zł), lokując je pod tym względem dopiero na dziesiątym miejscu w kraju. Dla porównania, rolnik w województwie zachodniopomorskim

¹⁸ Szacowanej w 2007 roku przez BDR GUS.

¹⁹ Źródło: www.arimr.gov.pl – dane za rok 2007.

otrzymał w badanym okresie ponad 87 tys. zł. Relatywnie niska skala pomocy na poziomie gospodarstwa (średnio 6,8 tys. zł rocznie) ograniczać może szanse rozwijania przewagi konkurencyjnej gospodarstw Mazowsza względem gospodarstw z regionów otrzymujących wyższą pomoc (Wykres 5).

Wykres 5. Średnia roczna kwota wypłacona z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2008 na beneficjenta

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR

Należy podkreślić, że kwoty wypłacone z tytułu działań WPR, wymuszających zmiany re-strukturyzacyjne w sektorze rolnym oraz wspierające poprawę gospodarowania i warunki życia na obszarach wiejskich²⁰, stanowią na Mazowszu tylko 24% środków wypłaconych w ramach wszystkich działań WPR (średnio w kraju jest to jeszcze niższy udział – 21%). Pozostałe 76% zwiększa dochody rolników, mając charakter socjalny²¹, chociaż nie tylko. Wielkość tego rodzaju wsparcia (ponad 430 zł miesięcznie) stanowi, podobnie jak w kraju, równowartość 1/5 przeciętnego wynagrodzenia na prowincji Mazowsza²². O „dochodowym” efekcie tej pomocy świadczy również wysoka dynamika wzrostu dochodów ludności uzyski-

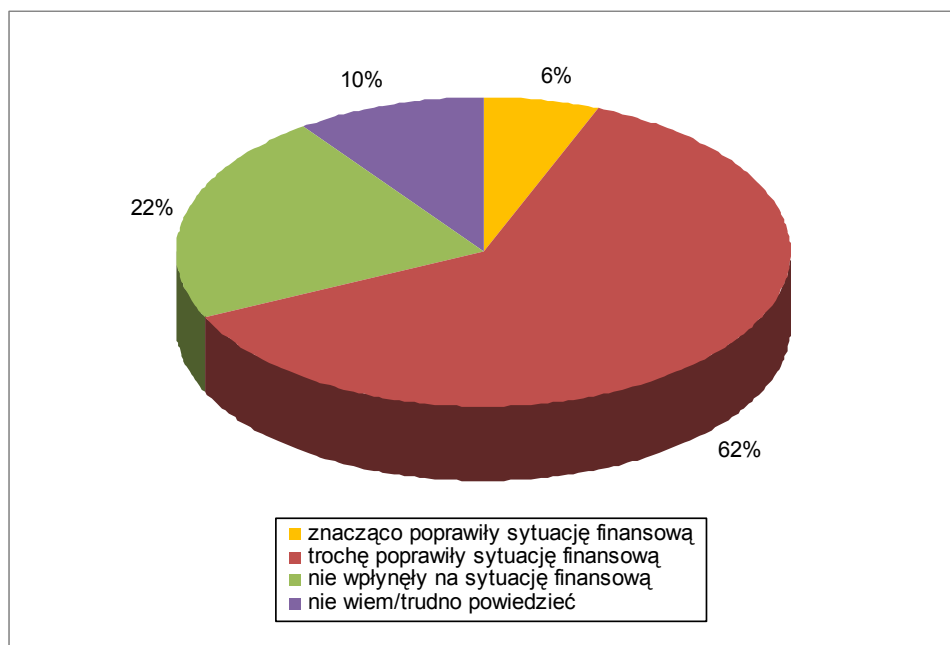
²⁰ Do grupy tej zaliczono wszystkie działania SPO *Rolnictwo* oraz następujące działania PROW: *Wspieranie gospodarstw niskotowarowych, Dostosowanie gospodarstw do standardów UE, Grupy producentów rolnych.*

²¹ Do tej grupy zaliczono wszystkie płatności w ramach wsparcia bezpośredniego oraz następujące działania PROW: *Renty strukturalne, Wspieranie działalności na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), Zalesianie gruntów rolnych.*

²² Przy oszacowaniu średniego miesięcznego wynagrodzenia na „prowincjonalnym Mazowszu” w latach 2004-2007 (2261 zł) pominięto Warszawę i pozostałe miasta na prawach powiatu.

wanych z rolnictwa²³, które od 2003 roku wzrosły w województwie o blisko 70% (średnio w kraju o 60%)²⁴. Na pozytywny wpływ dopłat na poprawę sytuacji finansowej rolników wskazują również badania wyspecjalizowanych ośrodków (*Wykres 6*).

Wykres 6. Wyniki badania Pentor dotyczącego wpływu otrzymanych dopłat bezpośrednich na sytuację finansową gospodarstw domowych

Źródło: *Polska Wieś i Rolnictwo 2007. Raport z badań*, Research International Pentor, Warszawa 2007

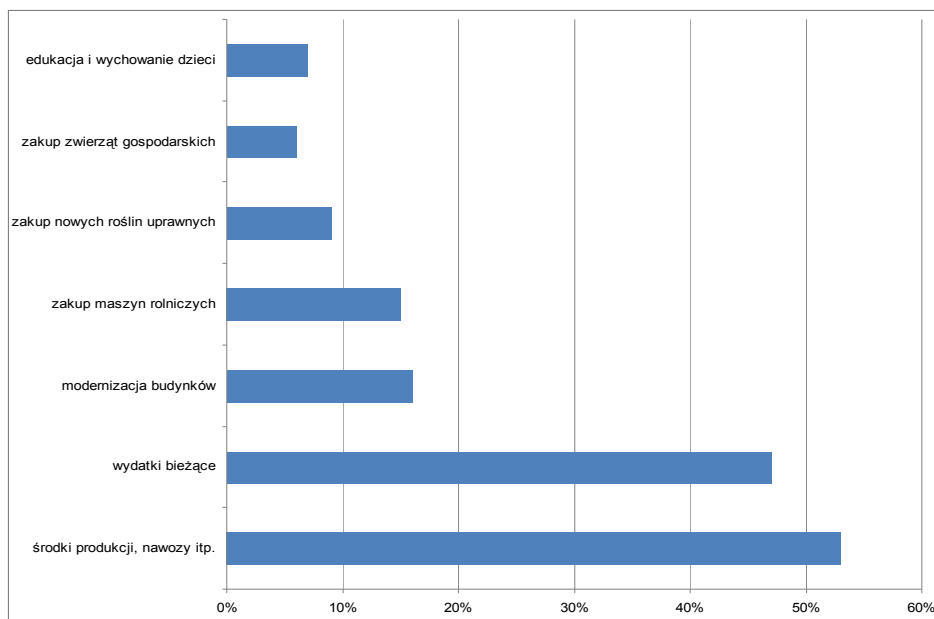
Obserwowana poprawa sytuacji finansowej może, lecz nie musi pociągać za sobą działań rozwojowych w gospodarstwach, co ilustrują wyniki badania Pentor²⁵ (*Wykres 7*). Wprawdzie badanie to nie świadczy o skali wydatkowanych środków, niemniej jednak wskazuje ono, że pomimo dużego odsetka deklarujących wydatki na cele bieżące (blisko połowa), kierunek rozwojowy deklaruje w sumie większy odsetek badanych.

²³ Wykorzystano tu następujący wskaźnik stosowany przez GUS: przeciętny miesięczny dochód na osobę – rozporządzalny z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie (w zł), do którego od roku 2004 zaliczane są także dopłaty dla rolnictwa.

²⁴ Źródło: BDR GUS.

²⁵ Źródło: *Polska Wieś i Rolnictwo 2007. Raport z badań*, Research International Pentor, Warszawa 2007.

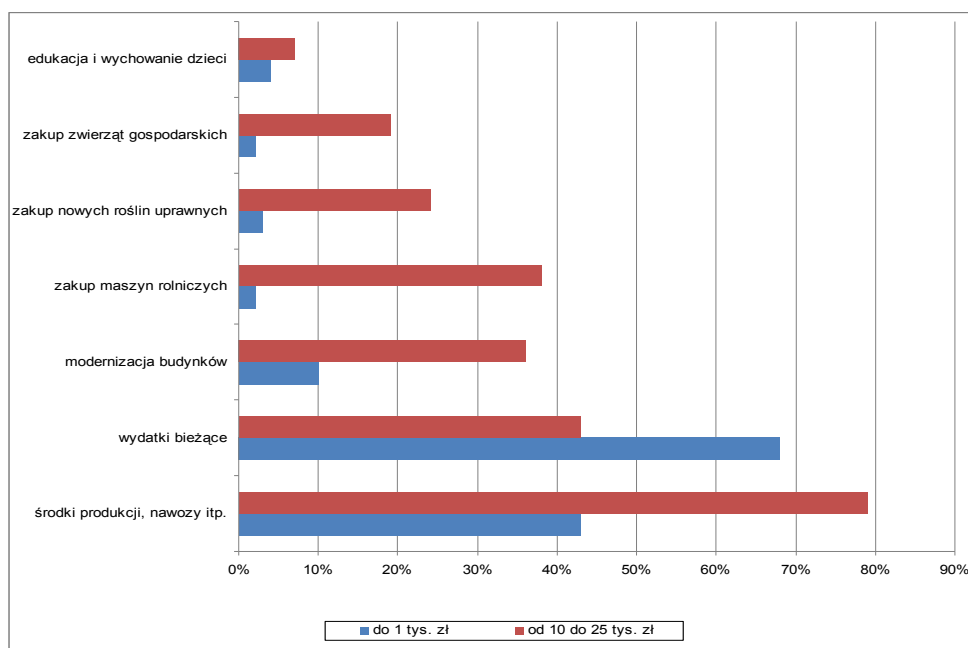
Wykres 7. Wyniki badania Pentor dotyczącego sposobu wykorzystania dopłat bezpośrednich

Źródło: *Polska Wieś i Rolnictwo 2007. Raport z badań*, Research International Pentor, Warszawa 2007

Obserwuje się także zależność odsetka rolników deklarujących przeznaczenie otrzymanych dopłat na cele rozwojowe z wielkością otrzymywanych przez nich kwot. W grupie otrzymujących płatności od 10 do 25 tys. zł jest to niemal 80% gospodarzy, podczas gdy w grupie otrzymującej rocznie płatności do 1 tys. zł jest ich blisko o połowę mniej (*Wykres 8*).

Wykres 8. Wyniki badania Pentor dotyczącego sposobu wykorzystania otrzymanych w 2006 roku płatności bezpośrednich w zależności od ich wysokości

Źródło: *Polska Wieś i Rolnictwo 2007. Raport z badań*, Research International Pentor, Warszawa 2007

Z uwagi na to, że większość instrumentów WPR miało charakter „obszarowy”, w najwyższym stopniu skorzystały z nich gospodarstwa największe, powyżej 50 ha, które stanowiły niespełna 0,5% ogółu gospodarstw na Mazowszu. Szacuje się, że do tej grupy gospodarstw z tytułu JPO w kampaniach 2004-2007 wypłacono średnio po 140 tys. zł. Natomiast gospodarstwa najmniejsze (1-5 ha), przeważnie w znikomym stopniu inwestujące w gospodarstwo, które stanowiły ponad 40% wszystkich gospodarstw województwa, otrzymały średnio po niespełna 3 tys. zł.

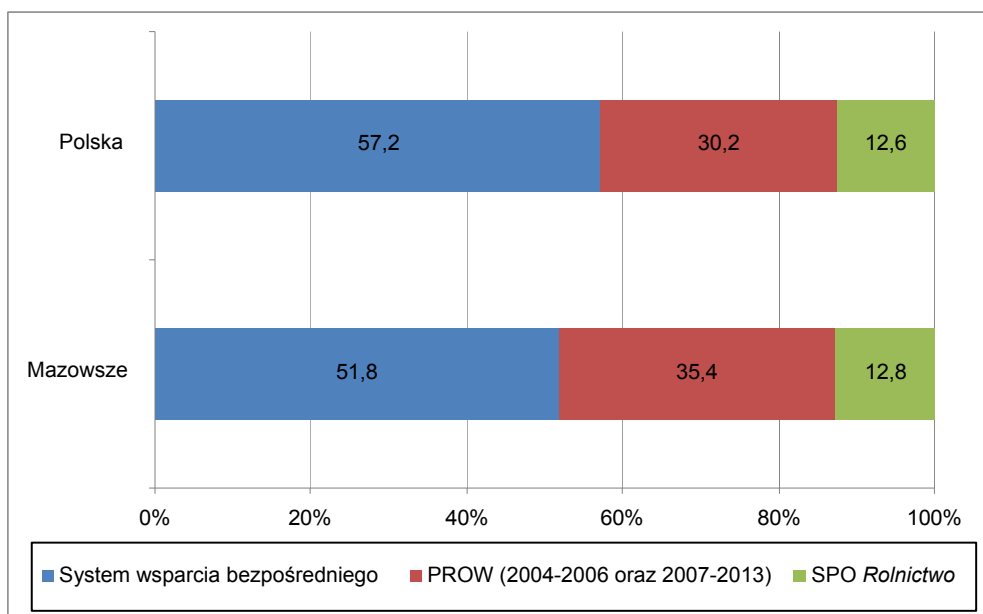
Należy podkreślić, że instrumenty polityki rolnej, poprzez charakter w większości socjalny, sprzyjają utrzymaniu istniejącej struktury agrarnej, równocześnie przyczyniając się do wzrostu cen gruntów rolnych – od 2003 roku ceny tych gruntów na Mazowszu (w obrocie prywatnym) wzrosły, podobnie jak w kraju, blisko trzykrotnie.

Wielkość środków przekazywanych w ramach poszczególnych instrumentów WPR była w skali kraju rezultatem uzgodnień na poziomie wspólnotowym. Na poziomie województw struktura przekazanych środków wynikała głównie z ich środowiskowych, społecznych bądź gospodarczych uwarunkowań, chociaż w niektórych przypadkach (część działań SPO *Rolnictwo*) była wynikiem odgórnej alokacji pomiędzy województwa. W województwie mazowieckim, podobnie jak w kraju, ponad połowę stanowiły płatności przekazane w ramach systemu wsparcia bezpośredniego. Udział tego instrumentu WPR jest na Mazowszu niższy o 5 pkt. proc. niż średnio w kraju (*Wykres 9*), co (jak będzie wyjaśnione w dalszej części opracowania) może być skutkiem zarówno skali użytków rolnych objętych systemem wsparcia bezpośredniego ogółem, jak też specyficznej dla Mazowsza struktury upraw, zwłaszcza ponadprzeciętnego na tle kraju udziału w powierzchni użytków rolnych sadów (4,5%, przy średniej krajowej 2%) oraz upraw warzyw (1,5%, przy średniej krajowej 1,3%)²⁶, do których nie przysługiwały płatności uzupełniające. Większe znaczenie (w strukturze) niż średnio w kraju mają na Mazowszu środki przekazane w ramach PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013, co także jest pochodną cech przestrzeni rolniczej w województwie, w szczególności ponadprzeciętnego udziału obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), które w województwie mazowieckim stanowią 70% powierzchni wszystkich użytków rolnych (o 3 pkt. proc. więcej niż średnio w kraju)²⁷. Udział kwot przekazanych z tytułu instrumentu z definicji wspierającego restrukturyzację i modernizację sektora rolnego oraz rozwój obszarów wiejskich (SPO *Rolnictwo*) był, podobnie jak w kraju, najniższy i nie przekraczał 13%.

²⁶ Źródło: *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich*, GUS, Warszawa 2008.

²⁷ Kwestia ta została opisana szczegółowo w dalszej części tego rozdziału (patrz *Wykres 11* wraz z opisem).

Wykres 9. Struktura środków wypłaconych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR

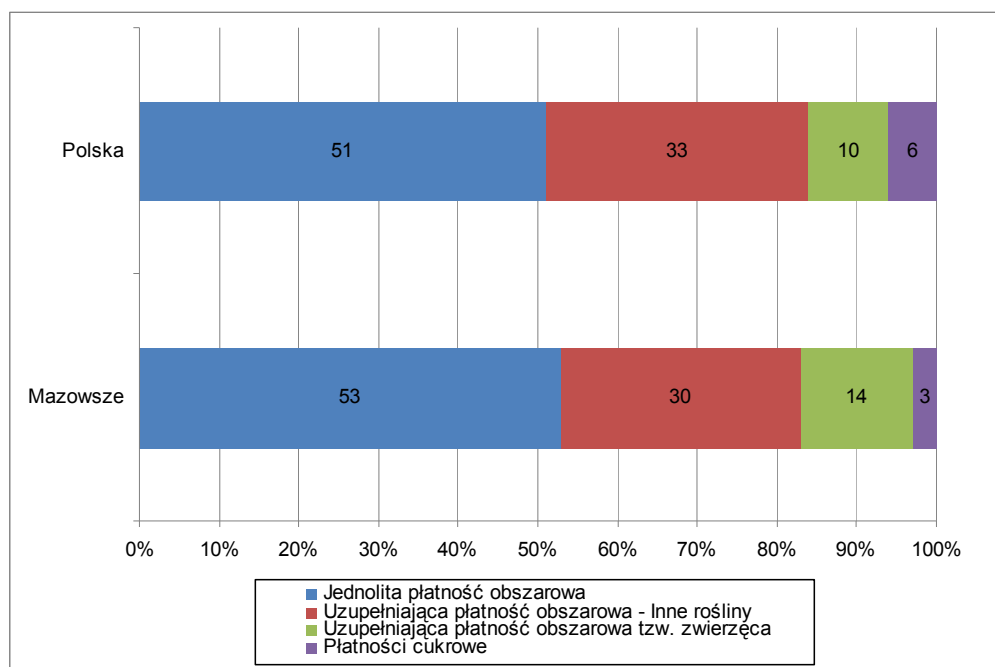
W strukturze środków wypłaconych w ramach WPR dominują płatności przekazane w ramach systemu wsparcia bezpośredniego. W ramach kampanii 2004-2007²⁸ do województwa mazowieckiego wpłynęło z tego tytułu blisko 4 mld zł, co było najwyższą kwotą wśród wszystkich województw i stanowiło 13% kwoty wypłaconej w całym kraju. Kwota wypłacona rolnikom w ramach tego instrumentu WPR była jednak proporcjonalna do objętej płatnościami powierzchni użytków rolnych. W 2007 roku udział województwa mazowieckiego w krajowej powierzchni objętej jednolitymi płatnościami obszarowymi (JPO) – podstawowymi płatnościami obszarowymi, do których kwalifikowały się wszystkie grunty rolne (tj.: grunty orne, trwałe użytki zielone, trwałe plantacje oraz ogródki przydomowe), utrzymywane w dobrej kulturze rolnej przez gospodarstwa o powierzchni powyżej 1 ha – wynosił nieco ponad 13%, co odpowiada udziałowi w krajowej powierzchni użytków rolnych. Podobnie jak średnio w kraju, w 2007 roku na Mazowszu 86% powierzchni użytków rolnych ogółem objęte było JPO²⁹. Wielkość ta jest istotna, ponieważ objęcie działki rolnej JPO było jednym z warunków otrzymania do niej innych płatności w ramach wsparcia bezpośredniego (np. uzupełniających płatności obszarowych). Blisko 28 tys. ha użytków rolnych (niemal 1,3% ogółu powierzchni użytków rolnych w województwie) nie kwalifikowała się do objęcia płatnościami, ponieważ była użytkowana przez gospodarstwa poniżej 1 ha, jednak stopień wykorzystania tych płatności w województwie mazowieckim przez gospodarstwa, które mogły się o nie ubiegać jest relatywnie niski – tylko 87% powierzchni użytków rolnych gospodarstw powyżej 1 ha zostało objęte JPO, co dało Mazowszu dopiero dziewiąte miejsce

²⁸ Lata określające kampanie nie pokrywają się z latami przekazywania środków w ramach danej kampanii. Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego zobowiązała ARiMR do wypłaty płatności obszarowych, cukrowych oraz do pomidorów w terminie od 1 grudnia do 30 czerwca kolejnego roku kalendarzowego (art. 37 ustawy). Mając to na uwadze, w analizie nie uwzględniono kampanii 2008, w tym uruchomionych w 2008 roku płatności do pomidorów oraz przejściowych płatności z tytułu owoców miękkich.

²⁹ W innych województwach wartość ta kształtuje się od 70% w podkarpackim do 97% w kujawsko-pomorskim.

wśród innych województw³⁰. Tak niski odsetek może być wynikiem chęci przeznaczenia w przyszłości użytków rolnych pod cele nierolnicze – inwestycyjne (zjawisko to jest obserwowane zwłaszcza w sąsiedztwie dużych miast, m.in. Warszawy), utrzymywania ziemi z różnych powodów w złej kulturze rolnej³¹ bądź też niechęci, ewentualnie niemożności (np. starość, choroba) do składania wniosków o płatność. Kształt Wspólnej Polityki Rolnej, uzgodnionej dla nowych państw członkowskich Wspólnoty, wpływa na to, że w strukturze środków wypłacanych w ramach wsparcia bezpośredniego dominują w kraju wspomniane wyżej jednolite płatności obszarowe. Podobna sytuacja występuje także na Mazowszu³² (Wykres 10).

Wykres 10. Struktura środków wypłaconych w ramach wsparcia bezpośredniego, 2007 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR

Szczególne znaczenie na tle kraju mają w województwie płatności uzupełniające do roślin przeznaczonych na paszę, uprawianych na trwałych użytkach zielonych (tzw. płatności zwierzęce), zwłaszcza biorąc pod uwagę wykształcone na Mazowszu specjalizacje produkcji rolnej (mięsnej, mleczarskiej). Płatności te przysługiwały do powierzchni trwałych użytków zielonych, dodatkowym warunkiem ich otrzymania było wskazanie przez rolnika posiadania zwierząt: bydła, owiec, kóz lub koni. W województwie mazowieckim zanotowano największą liczbę beneficjentów tych płatności w kraju – blisko 89 tys., co stanowiło 17% wszystkich beneficjentów otrzymujących tego rodzaju płatność w Polsce. Jest to istotne działanie z punktu widzenia Mazowsza, ponieważ korzysta z niego ponad 40% beneficjentów JPO (w kraju niespełna 38%). Udział województwa w krajowej powierzchni objętej płatnościami zwierzęcymi także był najwyższy w kraju – wynosił blisko 19% i przewyższał udział województwa w krajowej powierzchni użytków zielonych (14%), co świadczy o ponadprzeciętnej

³⁰ W największym stopniu UR gospodarstw powyżej 1 ha objęte są wsparciem bezpośrednim w województwie kujawsko-pomorskim (niemal 99%), w najmniejszym stopniu w podkarpackim – 75%.

³¹ W 2007 roku w województwie mazowieckim blisko 103 tys. ha (4,7% UR ogółem) nie było utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. Źródło: BDR GUS.

³² Strukturę obliczono dla roku 2007, ponieważ tylko w tym roku wypłacane były wszystkie opisywane płatności.

intensywności wykorzystania tych płatności w województwie mazowieckim. Ilustruje to także ponadprzeciętny udział powierzchni objętej płatnościami zwierzęcymi w całkowitej powierzchni użytków zielonych, który wyniósł blisko 60%, przewyższając średni udział krajowy o 15 pkt. proc.³³

Niewielkie znaczenie w skali województwa mają płatności cukrowe, plasujące Mazowsze na piątej pozycji wśród wszystkich województw. Kwota wypłacona mazowieckim rolnikom (70 mln zł) stanowiła 8% ogólnej kwoty krajowej, co odpowiada, podobnie jak w innych województwach, udziałowi w krajowych zbiorach buraków cukrowych. Liczba beneficjentów tego działania jest w przypadku województwa, podobnie jak w kraju, niewielka, ponieważ korzysta z niego niespełna 3% gospodarstw, do których kierowane są dopłaty z tytułu wsparcia bezpośredniego – dla porównania, w województwie kujawsko-pomorskim udział ten przekracza 15%.

Jeszcze mniejsze znaczenie na tle kraju mają w województwie mazowieckim płatności energetyczne oraz uzupełniające płatności obszarowe przekazywane do upraw chmielu, których udział w systemie wsparcia bezpośredniego nie przekracza 1%. Z płatności energetycznych skorzystało tylko 87 gospodarstw mazowieckich, co stanowiło 2% liczby beneficjentów krajowych, umiejscawiając Mazowsze na dziewiątej pozycji wśród wszystkich województw. Niewielka skala upraw roślin energetycznych w województwie mazowieckim, o czym świadczy zaledwie 4-procentowy udział w krajowych zbiorach rzepaku i rzepiku³⁴, warunkuje także niską kwotę skierowaną na Mazowsze – 212 tys. zł, stanowiącą niespełna 2% całej kwoty krajowej. W tym kontekście warto wspomnieć o wyzwaniach, jakie stawiane są Polsce w wyniku przyjętego tzw. pakietu klimatycznego i wynikającej z niego konieczności zwiększenia udziału odnawialnych źródeł w wytwarzaniu energii. Jak wskazano w *Programie możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii dla województwa mazowieckiego*, na terenie Mazowsza istnieją niewykorzystywane możliwości upraw roślin energetycznych, przede wszystkim na istniejących odłogach i ugorach. Warto nadmienić, że powierzchnia odłogów i ugorów w województwie mazowieckim stanowi, podobnie jak w kraju, niemal 7% powierzchni użytków rolnych³⁵. Należałoby więc rozważyć zwiększenie aktywności promocyjnej w zakresie odnawialnych źródeł energii (OZE) na Mazowszu oraz silniejsze wsparcie inwestycji w przemyśle energetycznym wykorzystujących OZE pochodzenia rolniczego.

Znikoma jest w województwie mazowieckim także skala płatności do upraw chmielu – w 2007 roku tylko 6 gospodarstw (0,5% w kraju) uzyskało w województwie tego rodzaju płatność³⁶, otrzymując 0,5% ogólnej kwoty wypłaconej z tytułu uprawy chmielu w całym kraju.

Województwo mazowieckie wyróżnia się na tle kraju wysokim udziałem płatności mających na celu wspieranie rozwoju obszarów wiejskich, uzyskanych z PROW 2004-2006 oraz działań uruchomionych w ramach nowego PROW 2007-2013. W latach 2004-2008 do gospodarstw rolnych oraz na obszary wiejskie Mazowsza skierowano kwotę w wysokości ponad 2,6 mld zł, co stanowiło blisko 17% ogółu środków wypłaconych w skali kraju i uplasowało Mazowsze na pierwszym miejscu wśród wszystkich województw. Udział województwa mazowieckiego w płatnościach krajowych przewyższał zarówno jego udział w użytkach rolnych kraju (13%), jak i w liczbie gospodarstw rolnych powyżej 1 ha (15%), do których skierowane były instrumenty PROW.

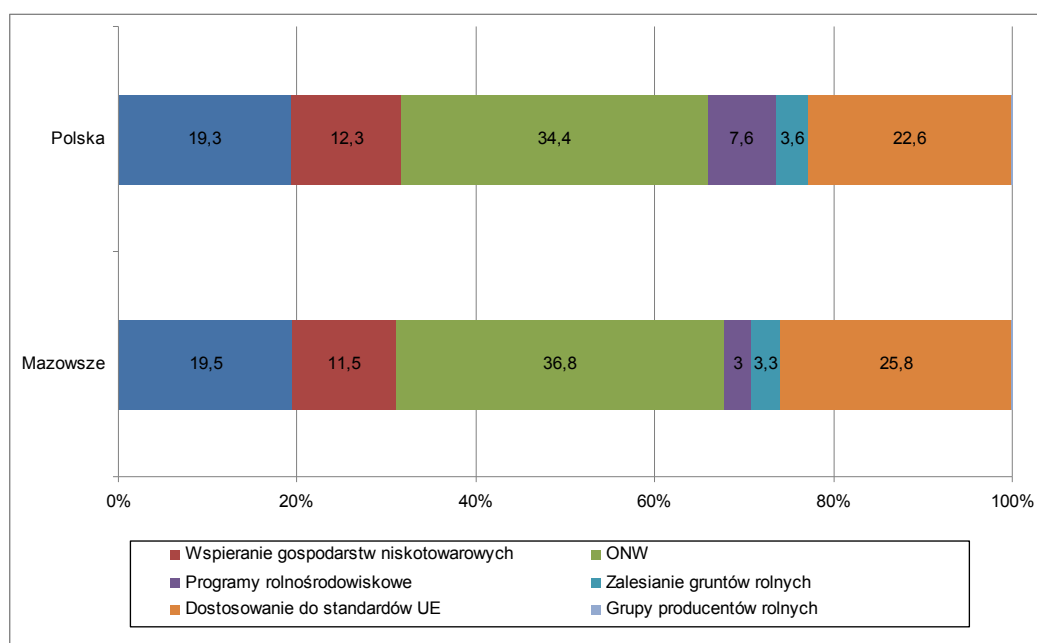
³³ Największy udział (69%) zanotowano w województwie podlaskim, średnia dla kraju to 45%.

³⁴ Dane za rok 2007. Źródło: *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich*, GUS, Warszawa 2008.

³⁵ Dane za rok 2006. Źródło: *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich*, GUS, Warszawa 2008.

³⁶ Ponad 90% beneficjentów zarejestrowano w województwie lubelskim.

Wykres 11. Struktura środków wypłaconych w ramach PROW 2004-2006

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR

Wysoki udział środków PROW 2004-2006, zarówno w strukturze płatności WPR w województwie, jak też w wypłaconej w kraju kwocie ogółem, wynika w dużej mierze z naturalnych uwarunkowań przestrzeni rolniczej województwa. Największa część środków PROW przekazana została bowiem na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) – Wykres 11. Udział kwot wypłaconych w ramach tego działania w płatnościach PROW ogółem (prawie 37%) jest w województwie mazowieckim wyższy od średniego udziału krajowego (34%), co jest wynikiem relatywnie dużej powierzchni sklasyfikowanych przez IUNG obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ponad 1,5 mln ha), stanowiącej ponad 70% powierzchni wszystkich UR w województwie (w kraju odsetek ten był nieco niższy i wynosił niespełna 67%)³⁷. Województwo mazowieckie otrzymało z tego tytułu największą kwotę wśród wszystkich województw (ponad 684 mln zł), która stanowiła ponad 18% wszystkich środków na to działanie w kraju. Województwo Mazowieckie, biorąc pod uwagę skalę tego działania, także się wyróżnia – z dopłat z tytułu ONW skorzystało ponad 40% gospodarstw funkcjonujących na Mazowszu, podczas gdy w kraju nieco ponad 30%.

Wyższy niż średnio w kraju (23%) jest także udział płatności przekazanych w województwie mazowieckim na dostosowywanie gospodarstw do standardów UE (blisko 26%). Wnioski o pomoc w ramach tego instrumentu złożyło na Mazowszu prawie 14 tys. rolników (19% w skali kraju), co uplasowało je na drugim miejscu w kraju, tuż za województwem wielkopolskim. W ramach tego działania wypłacono w województwie prawie 480 mln zł, co stanowiło 1/5 kwoty wypłaconej w całym kraju. Tak wysoki udział Mazowsza w realizowaniu tego działania związany jest z wykształconą tu specjalizacją produkcji rolniczej, zwłaszcza mleczarską, o czym świadczy fakt, że na jego terenie prowadzonych było blisko 40% wszystkich inwestycji w kraju dostosowujących produkcję mleka do standardów unijnych³⁸.

³⁷ Źródło: Strzeżysz S., Ściański, P., 2009, s. 15.

³⁸ Obliczenia MBPR na podstawie: Strzeżysz S., Ściański P., 2009, s. 25.

Biorąc pod uwagę funkcje rolnictwa jako elementu biologicznie czynnej przestrzeni przyrodniczej, ważnym działaniem PROW było *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i dobrostanu zwierząt*, którego skala wykorzystania w województwie mazowieckim była jednak niewielka. Do tego działania przystąpiło w województwie mazowieckim blisko 7 tys. gospodarstw rolnych (około 10% ogółu beneficjentów w kraju), co uplasowało je na trzecim miejscu w kraju³⁹. Niższy jest udział Mazowsza w wypłaconej w ramach tego działania kwocie (55 mln zł, tj. 7% środków krajowych, szósta pozycja w kraju), co było wynikiem zarówno niewielkiej liczby gospodarstw korzystających z tego działania (tylko 2,4% gospodarstw rolnych Mazowsza, podczas gdy średnio w kraju – 3,6%), jak i relatywnie niewielkiej powierzchni objętej pakietami rolnośrodowiskowymi – 6% powierzchni objętej tym działaniem w kraju. Podobnie jak w kraju, najbardziej popularnymi pakietami na Mazowszu były *Ochrona gleb i wód*, który realizowało 58%⁴⁰ gospodarstw rolnych uczestniczących w tym działaniu (w kraju – 63%) oraz *Utrzymanie łąk ekstensywnych*, który wdrażało 20% beneficjentów (w kraju – 18%). Możliwość uzyskania wysokiego dofinansowania zachęciła rolników do przedstawiania gospodarstw na ekologiczne metody produkcji. W województwie mazowieckim ponad tysiąc rolników (16% beneficjentów tego działania, w kraju – 14%) zadeklarowało realizację pakietu *Rolnictwo ekologiczne*, co uplasowało je pod tym względem na czwartym miejscu w kraju. Liczba gospodarstw ekologicznych z certyfikatem na Mazowszu zwiększyła się ponad dwukrotnie (ze 191 w 2004 roku do 422 w 2006 roku), a w trakcie przedstawiania na produkcję ekologiczną na koniec 2006 roku było 606 gospodarstw rolnych⁴¹.

W niewielkim stopniu wspierane są w ramach WPR grupy producentów rolnych. Działanie to realizowane w ramach PROW 2004-2006 miało najmniejszą skalę zarówno w kraju, jak i w województwie (jego udział w kwocie wypłaconej w ramach PROW 2004-2006 nie przekroczył 0,2%). W województwie mazowieckim wsparcie z tytułu tego działania uzyskały tylko 3 grupy producentów rolnych (w kraju 103 grupy), otrzymując w sumie nieco ponad 1 mln zł, co stanowiło 4% kwoty wypłaconej w kraju.

Najmniejsze kwotowo, ale istotne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich i sektora rolnego, były środki przekazane w ramach SPO *Rolnictwo*. Udział województwa mazowieckiego w środkach wypłaconych w ramach tego programu odpowiada jego czołowej pozycji pod względem rolnictwa w kraju. Z tytułu SPO *Rolnictwo* na Mazowsze trafił blisko miliard złotych, co było najwyższą kwotą wśród wszystkich województw i stanowiło niemal 15% środków wydanych na dofinansowanie realizacji projektów w ramach tego programu w całym kraju. Pierwsze miejsce województwo mazowieckie zajęło także pod względem liczby dofinansowanych projektów – blisko 8 tys., co stanowiło 16% ogółu dofinansowanych inwestycji w kraju.

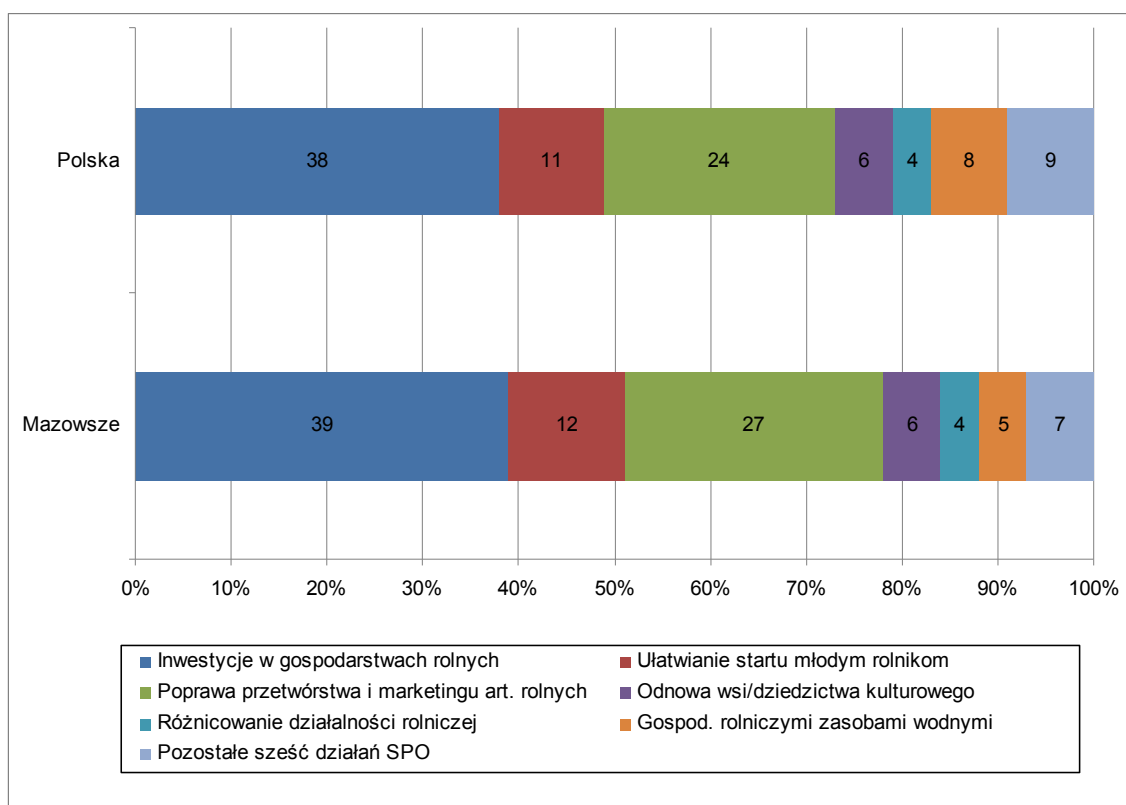
Rozpatrując strukturę środków przekazanych na Mazowsze z tytułu tego programu w podziale na poszczególne działania (*Wykres 12*), trzeba wziąć pod uwagę, że była ona również skutkiem stosowanego w tym programie podziału środków finansowych między województwa. Kryteria podziału środków określone były odrębnie dla każdego działania na podstawie wskaźników określonych stosownie do rodzaju oferowanego wsparcia. Mechanizm ten dotyczył działań: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*, *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, *Scalanie gruntów*, *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*, *Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi* oraz *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*.

³⁹ Wyższą liczbę beneficjentów odnotowano w województwach lubuskim i wielkopolskim.

⁴⁰ Źródło: tak jak w przypisie 38.

⁴¹ Źródło: *Rolnictwo województwa mazowieckiego na tle kraju i pozostałych województw*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2008 r.

Wykres 12. Struktura środków wypłaconych w ramach SPO Rolnictwo 2004-2006

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARIMR

Najwięcej środków (39% ogólnej kwoty wypłaconej w ramach SPO *Rolnictwo*) przeznaczono na dofinansowanie inwestycji w gospodarstwach rolnych – blisko 370 mln zł, co stanowiło 15% środków finansowych wypłaconych na realizację tego działania w całym kraju i uplasowało województwo mazowieckie na drugiej pozycji (za wielkopolskim) wśród innych województw. Skala tego działania (podobnie jak w kraju) była niewielka – wsparcie uzyskało nieco ponad 4 tys. projektów, co wskazuje na wykorzystanie go przez niecałe 2% gospodarstw uprawnionych do korzystania ze środków WPR na Mazowszu (tj. beneficjentów jednolitych płatności obszarowych).

Dobrze rozwinięty w województwie sektor przetwórstwa rolno-spożywczego wpłynął także na ponadprzeciętne w skali kraju wykorzystanie działania SPO *Rolnictwo*, mającego na celu wspieranie przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych. Udział środków wypłaconych z tytułu tego działania osiągnął w województwie mazowieckim 28% ogólnej kwoty, jaka trafiła na Mazowsze w ramach SPO *Rolnictwo*, przewyższając średni udział krajowy o 4 pkt. proc. (Wykres 12). Przy pomocy środków z tego działania mazowieckie przedsiębiorstwa zrealizowały 137 projektów (13% w skali kraju), otrzymując na ich dofinansowanie w sumie ponad 261 mln zł, co stanowiło prawie 17% środków wydanych na to działanie w Polsce i uplasowało Mazowsze na pierwszej pozycji w kraju.

Mając na uwadze wspieranie rozwoju obszarów wiejskich oraz poprawę warunków życia na wsi, istotna była realizacja działań *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego* oraz *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*. W ramach pierwszego z wymienionych działań dofinansowywane były głównie inwestycje z zakresu modernizacji i wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne, rekreacyjne i sportowe, odnowienia obiektów zabytkowych charakterystycznych dla tradycji budownictwa wiejskiego regionu, w tym ich adaptacji na cele publiczne, a także modernizacja prze-

strzeni publicznej wsi. W województwie mazowieckim na dofinansowanie przeprowadzonych 268 projektów (13% w skali kraju, co odpowiada udziałowi liczby gmin miejsko-wiejskich i wiejskich Mazowsza w liczbie krajowej) wydano kwotę blisko 54 mln zł, co było najwyższą kwotą wśród wszystkich województw i stanowiło 14% środków wypłaconych na realizację tych projektów w kraju⁴². Z działania tego skorzystała połowa gmin województwa, w nieco większym stopniu niż średnio w kraju, o czym świadczy ponadprzeciętna średnia kwota pomocy przypadająca na jedną gminę (blisko 400 tys. zł, w kraju około 340 tys. zł). W ramach drugiego z wymienionych działań dofinansowywano budowę lub modernizację dróg wewnętrznych, sieci i urządzeń zaopatrzenia w energię, urządzeń zaopatrzenia w wodę, a także urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków. Kwota przeznaczona na realizację tego działania była, w porównaniu z innymi działaniami SPO *Rolnictwo*, niewielka – w województwie mazowieckim wypłacono z tego tytułu niespełna 29 mln zł (blisko o połowę mniej niż w ramach działania *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*), jednak wskazać można, że była to 1/5 środków przekazanych na realizację tego działania w kraju. W województwie mazowieckim dofinansowano ponad 500 projektów, co daje wskaźnik niemal dwóch dofinansowanych inwestycji na każdą miejsko-wiejską i wiejską gminę w województwie. Liczba projektów zrealizowanych w województwie mazowieckim stanowi 15% liczby krajowej, co umiejscowiło Mazowsze na drugiej pozycji wśród wszystkich województw.

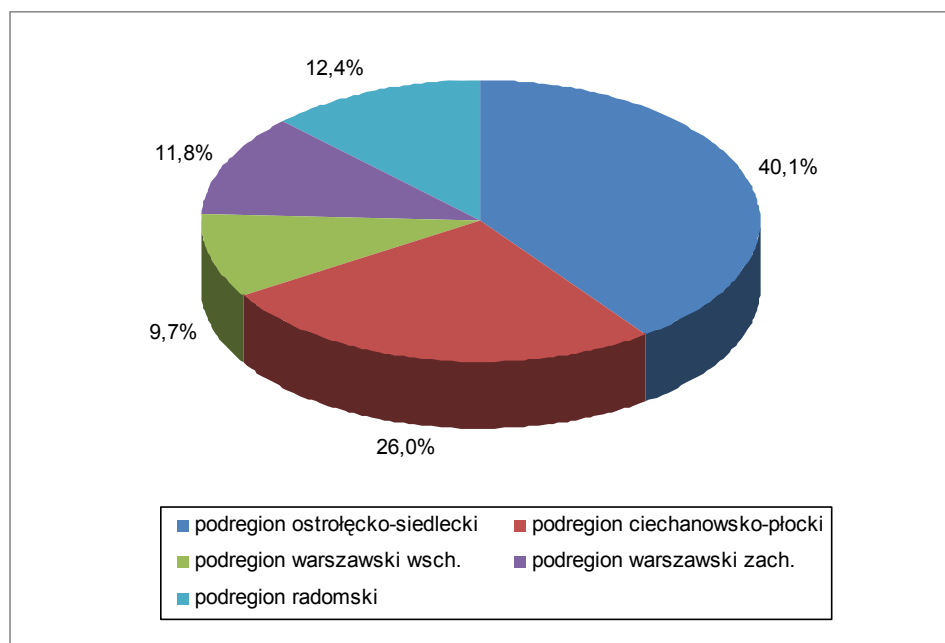
⁴² Obliczenia MBPR na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.

3. PRZESTRZENNY ROZKŁAD ŚRODKÓW WYPŁACONYCH W RAMACH WPR W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

W rozdziale tym analizie poddano dostępne na poziomie powiatów dane o wielkości środków wypłaconych w omawianym okresie z tytułu WPR, tj. płatności w ramach wsparcia bezpośredniego, kwoty wypłacone w ramach: PROW 2004-2006, części działań PROW 2007-2013 oraz SPO *Rolnictwo* (za wyjątkiem działań: *Szkolenia, Wsparcie doradztwa rolniczego, Pilotażowy program Leader+*). Z uwagi na brak dostępności na poziomie powiatów danych o realizacji wspomnianych działań SPO *Rolnictwo* i części działań PROW 2007-2013, kwota przekazanego do województwa mazowieckiego wsparcia, będąca przedmiotem analizy przestrzennej, jest mniejsza (o około 66 mln zł) od omawianej w rozdziale poprzednim kwoty, co jednak stanowi niecały procent wspomnianej sumy ogółem.

Rozpatrując wielkość zrealizowanych płatności ogółem w ramach WPR na terenie Mazowsza, stwierdzić można, że w największym stopniu z tej polityki skorzystały podregiony ostrołęcko-siedlecki i ciechanowsko-płocki, w których rolnictwo odgrywa relatywnie wysoką rolę. Udział pracujących w sektorze rolnym w tych podregionach jest ponad dwukrotnie wyższy niż średnia wojewódzka i wynosi odpowiednio: 49% i 36%⁴³. Do podregionu ostrołęcko-siedleckiego przekazano blisko 3 mld zł, co stanowiło ponad 40% kwoty wypłaconej w województwie mazowieckim ogółem (*Wykres 13*).

Wykres 13. Struktura podziału środków wypłaconych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2008, według podregionów województwa mazowieckiego

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych ARiMR

W tym podregionie, jak również w całym województwie, szczególnie wyróżnia się powiat ostrołęcki, do którego wpłynęła największa kwota spośród wszystkich powiatów województwa – ponad 550 mln zł (*Mapa 1*), co stanowiło ponad 7% kwoty wypłaconej na całym Mazowszu i blisko trzykrotnie przekraczało średnią kwotę przekazaną do powiatu województwa (198 mln zł). Z działań WPR w istotny sposób skorzystał również, posiadający znaczące

⁴³ Źródło: BDR GUS – dane za rok 2007.

w skali województwa tereny rolnicze, podregion ciechanowsko-płocki, do którego skierowano blisko 2 mld zł, co stanowiło ponad 1/4 kwoty wypłaconej w całym województwie. Środki przekazane w ramach WPR miały dla tych podregionów duże znaczenie, szczególnie dla podregionu ostrołęcko-siedleckiego, który pod względem osiąganych dochodów znacznie odbiega od średniej wojewódzkiej (w 2006 roku wartość PKB na 1 mieszkańca w tym podregionie wyniosła 46% średniej Mazowsza). Duże znaczenie pomocy z tytułu WPR odzwierciedla ponadprzeciętna relacja wielkości środków przekazanych z tytułu WPR w stosunku do PKB generowanego w tych podregionach. W podregionie ostrołęcko-siedleckim kwota pomocy w ramach WPR sięgała ponad 4% tworzonego w tym podregionie PKB (w ciechanowsko-płockim 2,2%), podczas gdy średnio w województwie bez Warszawy stosunek tej wielkości wynosił 1,8%, razem z Warszawą relacja ta wynosi 0,7%. W najmniejszym stopniu z instrumentów WPR skorzystało centralne Mazowsze. Łącznie do podregionów warszawskiego wschodniego i warszawskiego zachodniego przekazano nieco ponad 1,5 mld zł, co stanowiło 1/5 kwoty wypłaconej w całym województwie. W podregionach centralnych pomoc z tytułu WPR miała także relatywnie najmniejsze znaczenie – w podregionie warszawskim wschodnim nie przekroczyła ona 1% wielkości generowanego na tym obszarze PKB, a w warszawskim zachodnim – nawet 0,1%.

Wysokie kwoty ogółem przekazane do powiatów północnego i wschodniego Mazowsza są częściowo wynikiem relatywnie większej intensywności wykorzystania pomocy WPR na tym obszarze, co dobrze odzwierciedla ponadprzeciętna wielkość środków przekazanych średnio na 1 ha użytków rolnych w tych powiatach (*Mapa 2*). Na tym tle wyróżniają się szczególnie powiaty: przasnyski i ostrołęcki, w których średnia kwota przekazana na 1 ha użytków rolnych (blisko 4,5 tys. zł) przekroczyła średnią wojewódzką o ponad 1/3. Ciekawe zjawisko obserwowane jest w tym zakresie na terenie Warszawy i powiatu warszawskiego zachodniego⁴⁴, które jednak ze względu na swój charakter zostanie wyjaśnione w następnym podrozdziale (3.1).

Analizując rozkład przestrzenny skali wielkości pomocy na poziomie gospodarstwa, która w znacznym stopniu może wpłynąć na sposób jej wykorzystania⁴⁵, zauważyć można, podobnie jak w przypadku innych wspomnianych wskaźników, ponadprzeciętne kwoty w podregionach: ostrołęcko-siedleckim i ciechanowsko-płockim. Ze względu na obszarowy charakter większości instrumentów pomocowych WPR, zjawisko to jest odzwierciedleniem struktury obszarowej gospodarstw w powiatach województwa (*Mapa 3*). Szczególnie znaczące kwoty otrzymały powiaty o największych gospodarstwach w województwie, tj. mławski, ciechanowski, sierpecki oraz przasnyski, w których suma płatności przekazanych w omawianym okresie w przeliczeniu na gospodarstwo objęte WPR osiągnęła co najmniej 55 tys. zł (*Mapa 4*), co blisko dwukrotnie przekroczyło średnią wojewódzką. Biorąc pod uwagę, że duże gospodarstwa, otrzymujące relatywnie więcej środków, deklarują ich przeznaczenie głównie na cele rozwojowe (*Wykres 8*), wnioskować można, że w tej części województwa odnotowano najwięcej pozytywnych zmian odnośnie do warunków i efektywności gospodarowania. Najmniejsze kwoty, nieprzekraczające 25 tys. zł (około 6 tys. zł rocznie), przypadły na gospodarstwo w centralnej i południowej części województwa.

Rozkład przestrzenny pomocy w ramach WPR ogółem jest wynikiem uwarunkowań przyrodniczych, gospodarczych i społecznych, różnicujących obszar województwa. Analiza przestrzenna pomocy udzielonej z tytułu każdego z omawianych w opracowaniu instrumentów, składających się na kwotę przekazaną z tytułu WPR ogółem, łącznie ze wspomnianymi uwarunkowaniami, zostanie przedstawiona w kolejnych podrozdziałach, warto jednak w tym miejscu zaznaczyć aspekt zróżnicowania wewnątrzregionalnego struktury pomocy, będącej

⁴⁴ Ze względu na potrzeby ewidencyjne ARiMR do obszaru powiatu warszawskiego zachodniego zostało włączone m.st. Warszawa.

⁴⁵ Kwestię tę omówiono w rozdziale poprzednim.

wypadkową wielkości środków przekazanych w ramach trzech omawianych w opracowaniu instrumentów WPR (*Mapa 5*). Średnio w kwocie wypłaconej ogółem w województwie przeważają środki przekazane z tytułu wsparcia bezpośredniego (52%), jednak ich udział w kwocie przekazanej konkretnym powiatom jest zróżnicowany przestrzennie i waha się od 67% w powiecie grodziskim do około 40% w powiecie grójeckim. Niski udział wsparcia bezpośredniego w powiecie grójeckim wynika z rozwiniętej na jego obszarze specjalizacji sadowniczej, do której nie przysługiwały uzupełniające płatności obszarowe. Duże znaczenie (średnio w województwie ponad 1/3 środków) ma pomoc przekazana z tytułu PROW, zwłaszcza w północnej i wschodniej części województwa, gdzie jej udział często przekracza 40%, na co wpłynęły w głównej mierze dopłaty z tytułu gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach (ONW). Niewielkie udziały tego instrumentu zauważa się w powiatach podwarszawskich, zwłaszcza w grodziskim, grójeckim, otwockim i sochaczewskim, w których środki z tytułu PROW stanowią tylko nieco ponad 1/5 pomocy ogółem, jaka wpłynęła do tych powiatów z tytułu WPR. Najmniejszy wkład w wypłaconej z tytułu WPR w województwie kwocie ma SPO *Rolnictwo* (13%), jednak w niektórych powiatach centralnej części Mazowsza (grójeckim, otwockim, sochaczewskim) ma on dość duży udział (około 1/3 środków). W przypadku powiatu grójeckiego jest to skutkiem nie tylko znacznych w skali województwa płatności z tytułu tego programu, ale także relatywnie niskich kwot skierowanych tam z tytułu wsparcia bezpośredniego bądź PROW. Dla porównania, niewielkie znaczenie ma ten instrument w peryferyjnych powiatach województwa (żuromińskim, zwoleńskim, szydlowieckim), w których udział kwot przekazanych z SPO *Rolnictwo* nie przekracza 4% ogółu środków otrzymanych w ramach omawianych instrumentów WPR.

3.1. Realizacja płatności w ramach wsparcia bezpośredniego 2004-2007⁴⁶

Rozkład przestrzenny wsparcia bezpośredniego w województwie jest w dużej mierze pochodną wewnątrzregionalnego zróżnicowania jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wpływającej na możliwości upraw poszczególnych roślin oraz wykształconych w województwie tradycji i specjalizacji produkcji rolnej.

W województwie mazowieckim ze wsparcia bezpośredniego w największym stopniu skorzystały istotne pod względem rolnictwa podregiony: ostrołęcko-siedlecki i ciechanowsko-płocki, w których generowana jest większość WDB wytwarzanej przez sektor rolniczy województwa (odpowiednio: 34% i 24%)⁴⁷. Do tych podregionów, w ramach kampanii 2004-2007, skierowano ponad 2,5 mld zł, co stanowiło 65% kwoty wypłaconej w województwie (4 mld zł) – *Mapa 6*. Najslabiej z tego elementu WPR skorzystały powiaty otaczające Warszawę, co widoczne jest szczególnie w płatnościach na 1 ha użytków rolnych (*Mapa 7*). W dużej mierze miała na to wpływ specyfika prowadzonej tam produkcji rolnej – mniejszy od przeciętnego udział łąk i pastwisk w użytkach rolnych (w zachodniej części OMW nie przekracza 18%, przy średniej wojewódzkiej 24%), do których przyznawane są uzupełniające płatności obszarowe (UPO zwierzęce). Powiaty okołowszawskie charakteryzuje także ponadprzeciętny udział powierzchni pokrytych sadami⁴⁸ oraz uprawami warzyw w użytkach rolnych, do których z kolei nie przyznawano UPO. Niskie kwoty

⁴⁶ Lata określające kampanie nie pokrywają się z latami przekazywania środków w ramach danej kampanii. *Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego* zobowiązała ARiMR do wypłaty płatności obszarowych, cukrowych oraz do pomidorów w terminie od 1 grudnia do 30 czerwca kolejnego roku kalendarzowego (art. 37 ustawy). Mając to na uwadze, w analizie nie uwzględniono kampanii 2008, w tym uruchomionych w 2008 roku płatności do pomidorów oraz przejściowych płatności z tytułu owoców miękkich.

⁴⁷ Źródło: BDR, GUS.

⁴⁸ Przykładowo w powiecie piaseczyńskim udział powierzchni sadów w powierzchni UR ogółem wynosi 15%, w otwockim – 8%, przy średniej wojewódzkiej 3,6%. Źródło: BDR GUS, dane za rok 2005.

skierowane do tych powiatów mogły być także wynikiem zaprzestania prowadzenia działalności rolnej związanego z sąsiedztwem dużej aglomeracji, o czym może świadczyć mniejszy od przeciętnego udział powierzchni objętej JPO w ogólnej powierzchni użytków rolnych tych powiatów. Udział ten w powiatach sąsiadujących z Warszawą nie przekracza często 60% (w powiecie otwockim wynosi on tylko 52%), podczas gdy w powiatach podregionów, które w największym stopniu skorzystały ze wsparcia bezpośredniego, przekracza on średnią wojewódzką (78%), a w przasnyskim i żuromińskim stanowi ponad 90% (Mapa 8). Szczególną rolę odgrywa w tym względzie Warszawa oraz powiat warszawski zachodni, gdzie zanotowano jedną z najwyższych kwot wypłaconych z tytułu wsparcia bezpośredniego. Biorąc jednak pod uwagę, że zgłoszona tam powierzchnia użytków rolnych, do których wypłacono JPO, blisko dwukrotnie przekracza powierzchnię użytków rolnych istniejących na tym obszarze⁴⁹, można przypuszczać, że rolnicy otrzymali tam płatności z tytułu uprawy ziemi w innych powiatach lub województwach.

Rozkład przestrzenny beneficjentów wsparcia bezpośredniego⁵⁰ (Mapa 9) powiązany jest przede wszystkim z rozkładem przestrzennym istniejących na Mazowszu gospodarstw rolnych powyżej 1 ha i wskazuje na liczbę gospodarstw rzeczywiście prowadzących działalność rolniczą – najwięcej takich gospodarstw znajduje się w powiatach z wykształconą specjalizacją rolniczą (radomskim, siedleckim, ostrołęckim, płockim, grójeckim i garwolińskim), gdzie funkcjonuje blisko 1/3 beneficjentów województwa, a najmniej w bezpośrednim sąsiedztwie Warszawy oraz w powiecie szydłowieckim. Udział gospodarstw korzystających z płatności w ramach wsparcia bezpośredniego w liczbie gospodarstw ogółem⁵¹ jest w województwie mazowieckim silnie zróżnicowany (Mapa 10). W północnej części Mazowsza osiąga on ponad 90%, podczas gdy w centralnych powiatach województwa często nie przekracza 50%, co może wskazywać na zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej w tych gospodarstwach.

Struktura obszarowa gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, a ściślej – powierzchnia użytków rolnych zgłoszonych przez gospodarstwa w celu otrzymania płatności, wpłynęła na rozkład przestrzenny sumy wsparcia bezpośredniego przypadającej na jednego beneficjenta (Mapa 11). Największe płatności w przeliczeniu na beneficjenta wpłynęły do północnej części województwa (tj. ponad 30 tys. zł), gdzie przekroczyły o blisko 80% średnią wojewódzką. Najbardziej rozdrobnione gospodarstwa rolne, a co za tym idzie najmniejsze płatności przypadające na gospodarstwo (około 10 tys. zł) obserwuje się w centralnej i południowej części województwa.

Zróżnicowanie wewnętrzne województwa widoczne jest także w strukturze systemu wsparcia bezpośredniego⁵² (Mapa 12). Jednolite płatności obszarowe, które średnio na Mazowszu stanowią nieco ponad połowę ogólnej kwoty wsparcia bezpośredniego, mają duży wkład w powiecie grójeckim, w którym – z racji specyfiki produkcji rolnej

⁴⁹ Biura powiatowe ARiMR obsługują beneficjentów według ich miejsca zamieszkania, a nie według miejsca prowadzenia działalności rolnej (tj. gospodarstwa). Z tego też względu zgłoszona w danym biurze powiatowym ARiMR powierzchnia użytków rolnych, do których beneficjent otrzymuje płatność, może różnić się od powierzchni użytków rolnych, na których faktycznie prowadzona jest działalność rolna w danym powiecie.

⁵⁰ Z uwagi na to, że jednolite płatności obszarowe (JPO) były najbardziej dostępnym rodzajem płatności, a ich otrzymanie warunkowało otrzymanie innego rodzaju wsparcia bezpośredniego, posłużono się w tym przypadku rozkładem przestrzennym beneficjentów JPO.

⁵¹ Źródło: GUS PSR 2002 – na poziomie NUTS-4 są to najbardziej aktualne dane o liczbie gospodarstw rolnych.

⁵² W strukturze wsparcia bezpośredniego nie uwzględniono płatności do upraw roślin energetycznych oraz płatności uzupełniających do powierzchni upraw chmielu, których udział w systemie wsparcia bezpośredniego nie przekracza 1%, a także przejściowych płatności z tytułu owoców miękkich oraz płatności do pomidorów (ze względu na brak danych na poziomie NUTS-4). Strukturę płatności policzono dla danych z kampanii 2007, w której uruchomione były wszystkie omawiane płatności w ramach wsparcia bezpośredniego.

(sadownictwo, do którego nie przysługiwały uzupełniające płatności obszarowe) – ich udział przekracza 80%. Uzupełniające płatności obszarowe przyznawane do upraw „Innych Roślin” (UPO IR) są istotne zwłaszcza dla rolników z obszaru radomskiego, w którym przekraczają nawet o 10 pkt. proc. średni dla województwa udział tych płatności w systemie wsparcia bezpośredniego, który na Mazowszu stanowi 30%. Mogło to być spowodowane obserwowanym tam ponadprzeciętnym udziałem powierzchni upraw roślin podlegających tym płatnościom (m.in. zboża, rośliny oleiste) w powierzchni użytków rolnych ogółem, wynoszącym 52%, przy średniej wojewódzkiej 48%. Mniejsze niż średnio w województwie udziały tej płatności występują w północnej części województwa oraz we wspomnianym już wyżej powiecie grójeckim, w którym udział UPO IR nie przekracza 12%. Duże zróżnicowanie przestrzenne widoczne jest zwłaszcza w odniesieniu do tzw. płatności zwierzęcych. Największe znaczenie miały one na terenach o dużym udziale użytków zielonych w powierzchni użytków rolnych (*Mapa 13*), w których tradycyjnie rozwija się produkcja zwierzęca i do których skierowano w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* działania mające na celu wzmocnienie tego kierunku produkcji (tj. do obszarów: ostrołęckiego, nadbużańskiego, mławsko-żuromińskiego). Ponadprzeciętny udział tych płatności (średnio w województwie wynosi on 14%) występuje w powiatach północnego i wschodniego Mazowsza (w ostrołęckim przekraczają one 1/3 wsparcia bezpośredniego ogółem), co spowodowane jest także występującą tam największą intensywnością wykorzystania tego instrumentu WPR (*Mapa 14*). Najmniejsze znaczenie w skali całego województwa mają płatności z tytułu cukru, które stanowią niespełna 6% w płatnościach wsparcia bezpośredniego ogółem. Należy jednak zauważyć, że w niektórych powiatach północno-zachodniego Mazowsza płatności cukrowe pełnią ważną rolę – w powiatach plockim, ciechanowskim i gostyńskim ich udział przekroczył 10% wsparcia bezpośredniego, na co miały wpływ tradycje prowadzenia na tym obszarze uprawy buraka cukrowego. Rozkład przestrzenny zrealizowanych płatności poszczególnych instrumentów, wpływających na strukturę wsparcia bezpośredniego ilustrują mapy 14-19.

3.2. Realizacja płatności w ramach *Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006*

Największą pomoc, realizowaną ze środków PROW 2004-2006, otrzymały gospodarstwa rolne z powiatów położonych w podregionach ostrołęcko-siedleckim i ciechanowsko-plockim, do których skierowano ponad 1,3 mld zł, co stanowi 70% kwoty wypłaconej z tego tytułu na Mazowszu (*Mapa 20*). Podregiony te partycypowały w płatnościach w stopniu znacznie wyższym niż wynosi ich udział w wojewódzkim areale użytków rolnych (blisko 60%) i liczbie gospodarstw rolnych (blisko 50%). W podregionach ostrołęcko-siedleckim i ciechanowsko-plockim funkcjonują największe gospodarstwa rolne w skali województwa (odpowiednio: 9,2 ha i 11,3 ha, przy średniej wojewódzkiej 7,6 ha), z których blisko 60% stanowią gospodarstwa produkujące głównie na rynek⁵³, przewyższając w tym względzie średnią wojewódzką o 15 pkt. proc. (*Mapa 21*), co mogło być przesłanką do wzmoczonego zainteresowania rolników z tych podregionów pozyskiwaniem funduszy na wspieranie rozwoju działalności rolniczej. Beneficjentem najwyższej kwoty pomocy w województwie był powiat ostrołęcki, do którego wpłynęło 10% płatności (ponad 180 mln zł), jaka trafiła na Mazowsze w ramach PROW, podczas gdy na jego terenie zlokalizowane jest tylko nieco ponad 4% ogółu gospodarstw rolnych województwa i niespełna 6% wojewódzkiego arealu użytków rolnych. Ze wsparcia finansowego w najmniejszym stopniu skorzystały powiaty położone wokół Warszawy, charakteryzujące się rozdrobnieniem

⁵³ Źródło: GUS PSR 2002 r.

gospodarstw rolnych⁵⁴, w których działalność rolnicza stanowi główne źródło utrzymania dla zaledwie 20% gospodarstw⁵⁵ (o 8 pkt. proc. mniej niż średnio w województwie), co mogło wpłynąć na mniejsze zainteresowanie rolników z tych powiatów restrukturyzacją swoich gospodarstw. Wyjątek stanowi powiat warszawski zachodni (z Warszawą), w którym wypłacono kwotę nie tylko znacznie większą niż w pozostałych powiatach tej strefy, ale nawet przekraczającą o 12% średnią dla powiatów Mazowsza (50 mln zł). W powiecie warszawskim zachodnim (z Warszawą) powierzchnia objęta jednolitymi płatnościami obszarowymi przekraczała niemal dwukrotnie powierzchnię użytków rolnych położonych na tym obszarze, z czego wynika, że beneficjenci z tego terenu otrzymali płatności z tytułu użytkowania gruntów w innych powiatach bądź województwach. Z tego też względu można przypuszczać, że podobna sytuacja może dotyczyć także działań PROW (zwłaszcza obszarowych: rolnośrodowiskowych, zalesień gruntów rolnych, ONW)⁵⁶. W małym stopniu z pomocy skorzystały także powiaty z podregionu radomskiego, w którym jedynie powiat radomski otrzymał kwotę większą (o nieco ponad 4%) niż średnia wojewódzka (*Mapa 22*).

Podobny rozkład przestrzenny pomocy z PROW 2004-2006 wynika z przeliczenia kwot zrealizowanych płatności na 1 ha użytków rolnych. Znacznie wyższe płatności niż średnio w województwie (780 zł) i w kraju (590 zł) przypadały na 1 ha użytków rolnych w północno-wschodniej części województwa, a szczególnie w powiatach subregionu ostrołęckiego, a także w powiecie żuromińskim i warszawskim zachodnim (z Warszawą) – po ponad 1100 zł. Najmniejsze kwoty (poniżej 500 zł) przypadające na 1 ha użytków rolnych otrzymały powiaty okalające Warszawę oraz radomski i szydlowiecki (*Mapa 23*). Różnice w transferach środków do poszczególnych powiatów wynikały głównie z naturalnych uwarunkowań przestrzeni rolniczej, specjalizacji oraz wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych, jak również z aktywności rolników w pozyskiwaniu środków.

Na rozkład przestrzenny pomocy w ramach omawianego *Planu* największy wpływ miały warunki przyrodnicze, które stanowiły główne kryterium przy wyznaczaniu obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) i kwalifikowaniu ich do poszczególnych stref. Świadczy o tym wysoki, bo prawie 40-procentowy udział (ponad 680 mln zł) płatności z tytułu gospodarowania na obszarach ONW w całkowitej wartości pomocy dla województwa, zrealizowanej w ramach PROW 2004-2006. W województwie mazowieckim, w wyniku przeprowadzonej delimitacji obszarów ONW, ustalono dwie strefy: niziną I – obejmującą głównie południową i południowo-wschodnią część województwa oraz niziną II, której największy i najbardziej zwarty obszar obejmuje głównie tereny w subregionie ostrołęckim (*Mapa 24*). Jako podstawowe kryterium wydzielania ONW na terenach nizinnych przyjęto wysokość wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej. W 2/3 powiatów Mazowsza dopłaty z tytułu gospodarowania na obszarach ONW stanowiły największą część otrzymanej pomocy z PROW. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych uwarunkowaniach jest, po dopłatach w ramach systemu wsparcia bezpośredniego, najpowszechniej stosowanym instrumentem Wspólnej Polityki Rolnej w województwie, w którym uczestniczyło blisko 40% gospodarstw rolnych powyżej 1 ha funkcjonujących na Mazowszu. Z tej formy wsparcia najbardziej skorzystały właśnie powiaty z północnej części województwa, gdzie pomoc otrzymało ponad 3/4 ogółu gospodarstw rolnych powyżej 1 ha, użytków rolnych (*Mapa 25*). Do trzech powiatów: ostrołęckiego, przasnyskiego i mławskiego

⁵⁴ Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w podregionie warszawskim wschodnim wynosiła nieco ponad 5 ha, przy średniej wojewódzkiej 7,6 ha – źródło: GUS PSR 2002 r.

⁵⁵ Źródło: GUS PSR 2002 r.

⁵⁶ Biura powiatowe ARiMR obsługują beneficjentów według ich miejsca zamieszkania, a nie według miejsca prowadzenia działalności rolnej (tj. gospodarstwa). Z tego też względu zgłoszona w danym biurze powiatowym ARiMR powierzchnia użytków rolnych, do których beneficjent otrzymuje płatność, może różnić się od powierzchni użytków rolnych, na których faktycznie prowadzona jest działalność rolna w danym powiecie.

trafiła blisko 1/4 płatności, jaką otrzymało Mazowsze z tytułu ONW. Pod względem otrzymanej pomocy przoduje powiat ostrołęcki, do którego przekazano kwotę 4,5 razy większą niż średnia przypadająca na 1 powiat w województwie (18,5 mln zł) – *Mapa 26*, co wynika głównie z jego położenia niemal w całości na terenie strefy nizinnej II, w której obowiązywała wyższa stawka dopłat do hektara użytków rolnych (264 zł) niż w strefie nizinnej I (179 zł). W małym zakresie z tego działania skorzystały gospodarstwa rolne z centralnej i zachodniej części województwa, co było związane z położeniem ich w większości poza strefami ONW.

Wysokość otrzymanej pomocy dla rolnictwa, w układzie przestrzennym województwa, wynikała także z rozwiniętej na obszarze Mazowsza specjalizacji produkcji rolnej, związanej z hodowlą bydła oraz trzody chlewnej (*Mapa 27*). Działanie *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE*, na które wypłacono ponad 1/4 środków PROW 2004-2006, skierowane było do producentów rolnych specjalizujących się w produkcji zwierzęcej. Niemal 90% środków przeznaczonych w ramach tego działania na inwestycje modernizacyjne, polegające głównie na budowie płyt obornikowych i zbiorników na gnojowicę, trafiło do powiatów północnego i wschodniego Mazowsza (do podregionu ostrołęcko-siedleckiego – 50% i ciechanowsko-płockiego – 40%). Najwięcej środków otrzymał powiat ostrołęcki (ponad 60 mln zł) i przasnyski (prawie 50 mln zł), a także powiaty: ciechanowski, płocki i makowski (po ponad 30 mln zł), co znacznie przewyższało średnią wojewódzką (blisko 13 mln zł) i krajową (8 mln zł) – *Mapa 28*. Ponadto w powiatach: ciechanowskim, płockim oraz przasnyskim, w których rozwinięta jest hodowla zarówno bydła, jak i trzody chlewnej, otrzymane płatności w ramach powyższego działania stanowiły blisko połowę całkowitej kwoty pomocy z PROW, jaka wpłynęła do tych powiatów. Porównując liczbę gospodarstw (beneficjentów), które otrzymały pomoc na realizację inwestycji dostosowujących do standardów unijnych w ramach omawianego działania PROW, do liczby gospodarstw z zarejestrowanymi siedzibami stad bydła i trzody chlewnej, zauważa się, że najczęściej gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej zmodernizowali rolnicy z północnego Mazowsza. Wyróżniają się tam powiaty: przasnyski, ostrołęcki i ciechanowski, gdzie inwestycje dostosowujące przeprowadzono w blisko 20% gospodarstw, które mają zarejestrowane stada zwierząt, wobec zaledwie 8% średnio w województwie (*Mapa 29*).

Na rozkład przestrzenny wypłaconych środków w ramach *Planu* miał także wpływ wiek użytkowników gospodarstw rolnych, stanowiący główne kryterium przy ubieganiu się o przyznanie renty strukturalnej, w zamian za przekazanie gospodarstwa rolnego swojemu następcy lub na powiększenie innego gospodarstwa. Najwięcej rolników, którzy skorzystali z rent strukturalnych, w relacji do użytkowników gospodarstw rolnych w wieku 55-64 lata (potencjalnych beneficjentów), odnotowano w północnej części Mazowsza. W powiatach subregionu ostrołęckiego, a także północno-zachodniej części podregionu ciechanowsko-płockiego oraz w powiatach sokołowskim i białobrzeskim – z możliwości przejścia na rentę strukturalną skorzystało blisko 40% rolników w wieku przedemerytalnym (średnio w województwie – 19%)⁵⁷ – *Mapa 30*. Powiaty te charakteryzują się wysokim wskaźnikiem gospodarstw rolnych utrzymujących się głównie z pracy w gospodarstwie rolnym (od 39% w powiecie sokołowskim do 52% w powiecie żuromińskim), znacznie wyższym niż średnio w województwie (28%), co mogło powodować, że rolnicy chętniej przekazywali gospodarstwa w zamian za rentę, traktując to jako środek poprawy dochodów rodziny. Największe wsparcie z tytułu wypłat rent strukturalnych uzyskały powiaty płocki i ostrołęcki, które otrzymały kwoty ponad 2 razy większe (po ponad 20 mln zł) niż średnia wojewódzka (blisko 10 mln zł) – *Mapa 31*. Najmniejsze kwoty z tytułu tego działania wpłynęły natomiast do powiatów okołowskich, przy czym dla większości z nich otrzymane wsparcie z tytułu rent strukturalnych stanowiło największą część (blisko 40%) otrzymanej pomocy z PROW

⁵⁷ Źródło: GUS PSR 2002 r.

2004-2006. Renty strukturalne wpłynęły na przyspieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwo rolne. W ramach tego działania przekazano następcy lub na powiększenie innego gospodarstwa ponad 3% ogółu gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w województwie, najwięcej (niemal 5%) w subregionie ostrołęckim oraz północno-zachodniej części województwa (*Mapa 32*). Blisko 1/4 gospodarstw przekazanych za renty strukturalne w województwie mazowieckim trafiło do młodych rolników poniżej 40 roku życia, co mogło być związane z możliwością uzyskania premii w ramach działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom* z tytułu SPO *Rolnictwo* (szerzej o tym zjawisku w podrozdziale 3.4).

Kwoty wsparcia skierowane do poszczególnych obszarów województwa wynikały również z kondycji ekonomicznej funkcjonujących tam gospodarstw rolnych, bowiem w ramach PROW wspierane były gospodarstwa niskotowarowe o wielkości ekonomicznej 2-4 ESU⁵⁸. Pomoc dla gospodarstw o stosunkowo niewielkim potencjale ekonomicznym, prowadzących w znacznej mierze produkcję na własne potrzeby, miała je zachęcić i pobudzić do restrukturyzacji, a tym samym poprawić konkurencyjność sektora rolnego. Z tej formy wsparcia najbardziej skorzystały powiaty z podregionów: ostrołęcko-siedleckiego i radomskiego, w których było najwięcej, bo ponad połowa wszystkich gospodarstw o sile ekonomicznej od 2 do 4 ESU na Mazowszu. Podregiony te otrzymały blisko 2/3 środków przeznaczonych na wspieranie gospodarstw niskotowarowych w województwie. Największą pomoc otrzymały powiaty z subregionu siedleckiego, w szczególności powiat siedlecki, do którego wpłynęło z tego tytułu prawie 4 razy więcej środków (ponad 21 mln zł) niż średnio dla powiatu Mazowsza (blisko 6 mln zł) – *Mapa 33*. Różnice w transferach środków do poszczególnych powiatów wynikały przede wszystkim z liczby gospodarstw niskotowarowych objętych wsparciem, bowiem udzielana pomoc miała postać premii w jednolitej wysokości (1250 euro rocznie na gospodarstwo).

Zważywszy na wskazane w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* strefy priorytetowe do wdrażania programów rolnośrodowiskowych, w analizie przestrzennej kwoty pomocy z PROW warto zwrócić uwagę na realizację tych programów w ramach przewidzianego w nim działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt*. Największe zainteresowanie programami rolnośrodowiskowymi zaobserwowano w powiatach północno-wschodniej części województwa mazowieckiego, zlokalizowanych we wskazanej w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* I strefie priorytetowej, gdzie zamieszkiwała blisko połowa beneficjentów tego działania. Szczególnie duża koncentracja beneficjentów wystąpiła w powiatach: siedleckim, makowskim i ostrowskim (*Mapa 34*). Powiaty z tej strefy priorytetowej otrzymały 1/3 środków przeznaczonych na programy rolnośrodowiskowe w województwie. Należy jednak nadmienić, że beneficjentem najwyższej kwoty pomocy był powiat warszawski zachodni (z Warszawy), położony poza strefami priorytetowymi, który otrzymał (7,5 mln zł) kwotę blisko 5 razy większą niż średnia wojewódzka (1,5 mln zł), zagospodarowując ponad 13% środków, jakie trafiły na Mazowsze na wdrażanie programów rolnośrodowiskowych (*Mapa 35*). Można więc przypuszczać, że beneficjenci z powiatu warszawskiego zachodniego realizowali pakiety rolnośrodowiskowe w innych powiatach, a nawet województwach⁵⁹. Producent rolny z powiatu warszawskiego zachodniego, uczestniczący w realizacji programu rolnośrodowiskowego, otrzymał średnio (29 tys. zł) prawie 4 razy więcej środków niż średnia wojewódzka (około 8 tys. zł). Wysokość płatności zależała od powierzchni objętej programem rolnośrodowiskowym oraz realizowanego pakietu (stawki dopłat do hektara były zróżnicowane w zależności od pakietu i wahały się od 160 zł –

⁵⁸ Na Mazowszu ponad 50% ogółu gospodarstw rolnych stanowiły gospodarstwa rolne o wielkości ekonomicznej od 0-2 ESU, 18% od 2-4 ESU, 30% powyżej 4 ESU. Źródło: Obliczenia MBPR na podstawie danych z Eurostatu.

⁵⁹ ARiMR dokonuje płatności według miejsca siedziby użytkownika gospodarstwa rolnego.

w pakiecie *Rolnictwo zrównoważone*, do 1800 zł – w pakiecie *Rolnictwo ekologiczne*). Dlatego można wnioskować, że programy rolnośrodowiskowe, za które beneficjenci z powiatu warszawskiego zachodniego (z Warszawą) otrzymali płatności, wdrażane były na dużych powierzchniach użytków rolnych, w których dodatkowo dominowały pakiety z wyższymi stawkami dopłat.

Niewielkie kwoty pomocy w skali województwa wpłynęły na Mazowsze z tytułu zalesiania gruntów rolnych, a także na wspieranie grup producentów rolnych. Liderem pod względem otrzymanego wsparcia z tytułu zalesień był powiat warszawski zachodni (z Warszawą), do którego trafiło ponad 40% kwoty przeznaczonej na zalesienia w województwie (tj. ponad 25 mln zł). Obszar ten zamieszkiwało najwięcej (10% ogółu) beneficjentów tego działania w województwie. Znaczące kwoty na zalesienie gruntów rolnych skierowane do powiatu warszawskiego zachodniego i Warszawy nie znajdują odzwierciedlenia w przyroście powierzchni lasów na tym obszarze⁶⁰, co może świadczyć o tym, że beneficjenci dokonywali zalesień na terenie innych powiatów lub województw. Dużymi odbiorcami środków z tego tytułu były również powiaty mławski i sokołowski, które otrzymały kwoty odpowiednio: 3 i 2 razy większe niż średnia wojewódzka (1,7 mln zł) – *Mapa 36*. Na uwagę zasługuje duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne średnich kwot wypłaconych na zalesianie przypadające na 1 beneficjenta, świadczące głównie o rozmiarach dokonanych zalesień⁶¹. Przewodzi pod tym względem powiat pruszkowski, w którym średnio dla 1 beneficjenta wypłacono kwotę 8 razy większą (prawie 380 tys. zł) niż średnia wojewódzka (blisko 48 tys. zł), a także powiaty: warszawski zachodni (z Warszawą), wołomiński i nowodworski (po ponad 100 tys. zł) – *Mapa 37*. W ramach PROW 2004-2006 zalesiono ponad 6,5 tys. ha⁶² użytków rolnych w województwie, co wpłynęło na poprawę wskaźnika lesistości na Mazowszu o 0,2 pkt. proc. (podobnie jak w kraju). Natomiast niewielka kwota pomocy (nieco ponad 1 mln zł), jaka wpłynęła na Mazowsze na wspieranie grup producentów rolnych, trafiła do powiatów: warszawskiego zachodniego z Warszawą, płockiego i łosickiego. Pomoc (średnio po 340 tys. zł) otrzymały 3 grupy producenckie: 2 grupy produkujące trzodę chlewną i 1 grupa produkująca ziemniaki.

3.3. Realizacja płatności w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

W latach 2007 i 2008 z PROW 2007-2013 dokonywano płatności zarówno dla beneficjentów nowego programu, jak również kontynuowano wypłatę środków dla rolników, którym przyznano pomoc w ramach PROW 2004-2006.

W analizie przestrzennego rozkładu pomocy dla rolnictwa, realizowanej ze środków PROW 2007-2013, uwzględniono 4 z 7 uruchomionych do końca 2008 roku na Mazowszu działań:

- *Renty strukturalne,*
- *Program rolnośrodowiskowy,*
- *Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne,*
- *Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW),*

⁶⁰ W latach 2004-2007 na terenie powiatu warszawskiego zachodniego ubyło 40 ha lasów prywatnych, a w m.st. Warszawie przybyło zaledwie 300 ha lasów prywatnych. Źródło: BDR GUS.

⁶¹ Wsparcie na zalesienie kształtowało się w granicach od 4,3 do 8,3 tys. zł na hektar. Poza tym beneficjent mógł otrzymać premię pielęgnacyjną w wysokości od 420 zł do 1100 zł na ha, a także premię zalesieniową w wysokości od 360 zł do 1400 zł za ha.

⁶² Źródło: Strzeżysz S., Ściański P., 2009, s. 21.

a także płatności z tytułu działania *Wspieranie gospodarstw niskotowarowych*, objętych PROW 2004-2006⁶³.

W analizie uwzględniono 97% środków finansowych, jakie z PROW 2007-2013 do końca 2008 roku wpłynęło na Mazowsze. Analiza przestrzenna nie obejmuje środków na realizację trzech działań: *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, *Modernizacja gospodarstw rolnych*, *Grupy producentów rolnych*, bowiem Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie nie udostępniła informacji o zrealizowanych płatnościach na te działania w podziale na powiaty województwa.

Do końca 2008 roku z tytułu PROW 2007-2013 na Mazowsze wpłynęło ponad 760 mln zł, co stanowi blisko 16% środków wypłaconych z tego programu w kraju. Kwota, która wpłynęła na Mazowsze z tytułu nowego programu 2007-2013, stanowi blisko 40% środków wypłaconych dla rolników Mazowsza z PROW 2004-2006, przy czym w większości dotyczy realizacji zobowiązań w ramach działań poprzedniego planu 2004-2006.

Uruchomione instrumenty nowego programu stanowią w większości kontynuację działań zapoczątkowanych w PROW 2004-2006, dlatego rozkład przestrzenny pomocy realizowanej w ramach tych programów jest bardzo podobny.

Największa pomoc ze środków PROW 2007-2013 trafiła do północnej i północno-wschodniej części województwa. Ponad 40% płatności (ponad 300 mln zł) skierowanych do województwa otrzymały gospodarstwa rolne z podregionu ostrołęcko-siedleckiego. Drugim pod względem wielkości otrzymanej pomocy jest podregion ciechanowsko-płocki, który otrzymał ponad 170 mln zł (20% środków, jakie wypłacono na Mazowszu). W pierwszych dwóch latach realizacji programu największe środki finansowe wpłynęły do powiatu ostrołęckiego (63 mln zł), który otrzymał kwotę 3 razy większą od średniej wojewódzkiej (blisko 20 mln zł). Kwoty pomocy, znacznie przewyższające zarówno średnią wojewódzką, jak i krajową (blisko 15 mln zł), skierowano także do powiatów: siedleckiego, przasnyskiego, makowskiego i płockiego (po ponad 30 mln zł). W najmniejszym zakresie z pomocy skorzystały powiaty okalające Warszawę (*Mapa 38*).

3.4. Realizacja płatności w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich* 2004-2006⁶⁴

Analizując kwoty wsparcia, wypłacone ze środków Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich* (SPO *Rolnictwo*), które otrzymali beneficjenci z poszczególnych powiatów Mazowsza, dostrzega się znaczne zróżnicowanie w ich wysokości (od 1 mln zł w powiecie szydłowieckim do ponad 90 mln zł w powiecie grójeckim). Rozkład przestrzenny pomocy z tytułu SPO *Rolnictwo* w województwie w znacznym stopniu powiązany był z liczbą gospodarstw rolnych funkcjonujących na danym terenie, z ich wielkością ekonomiczną⁶⁵, rodzajem prowadzonej produkcji rolnej, a także z położeniem poszczególnych powiatów na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Z racji położenia gospodarstw rolnych na obszarach ONW, ich posiadacze mogli otrzymać wyższe (o 10 pkt. proc.) maksymalne

⁶³ W ramach środków PROW 2007-2013 kontynuowana jest realizacja płatności z tytułu zobowiązań PROW 2004-2006 na wspieranie gospodarstw niskotowarowych.

⁶⁴ Z uwagi na brak danych dostępnych na poziomie powiatów, analizą nie zostały objęte środki wypłacone w ramach trzech działań SPO *Rolnictwo*: *Szkolenia*, *Wsparcie doradztwa rolniczego* oraz *Pilotażowy Program Leader+*, które stanowią niespełna 4% środków wypłaconych z tytułu programu w województwie ogółem.

⁶⁵ Pomoc w ramach działania *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* SPO *Rolnictwo* przyznawana była beneficjentom, których gospodarstwa rolne spełniały wymogi żywotności ekonomicznej, tj. o wielkości ekonomicznej co najmniej 4 ESU.

dofinansowanie (do 60% kosztów kwalifikowanych) w ramach działania *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*. Miało to znaczący wpływ na ogólną kwotę wsparcia w ramach całego programu, ponieważ na to działanie przeznaczono największą pulę środków – 40% ogólnej kwoty wsparcia, jaka trafiła na Mazowsze z tytułu SPO *Rolnictwo*.

Największe wsparcie otrzymali beneficjenci z powiatów podregionu ostrołęcko-siedleckiego, do których trafiło niemal 350 mln zł, co stanowiło blisko 40% środków wypłaconych z tytułu SPO *Rolnictwo* w województwie (*Mapa 39*). Podregion ten jest obszarem typowo rolniczym, partycypującym w ponad 1/3 powierzchni użytków rolnych oraz w blisko 1/3 liczby gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w województwie, spośród których ponad 35% stanowią gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 4 ESU (potencjalni beneficjenci programu SPO *Rolnictwo*), przy średniej wojewódzkiej niespełna 30%⁶⁶. Gospodarstwa rolne zlokalizowane na tym terenie specjalizują się w hodowli bydła, a głównym celem ich działalności jest produkcja na rynek, co wiąże się z koniecznością ponoszenia nakładów finansowych na działania dostosowawcze do standardów unijnych. Wysokość wsparcia, które trafiło do tego podregionu, powiązana była również z jego położeniem, praktycznie w całości, na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) oraz z wielkością ekonomiczną funkcjonujących tam gospodarstw. Na terenie podregionu ostrołęcko-siedleckiego, pod względem wysokości otrzymanej pomocy, wyróżniają się powiaty: ostrołęcki, siedlecki, przasnyski i sokołowski, do których skierowano kwoty (po ponad 60 mln zł) znacznie przewyższające średnią wojewódzką (niespełna 25 mln zł) – *Mapa 40*. Znaczący wpływ na to miała rozwinięta w tych powiatach specjalizacja produkcji zwierzęcej (szczególnie mleczarska), która wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych. Producenci rolni, aby mieć możliwość sprzedaży mleka, zobowiązani byli do uzyskania specjalnego certyfikatu, co wymuszało konieczność modernizacji i dostosowania gospodarstw do warunków sanitarno-weterynaryjnych obowiązujących w UE.

Znaczące kwoty (po około 20% środków wypłaconych w skali województwa) alokowane były również do podregionów: ciechanowsko-płockiego oraz warszawskiego zachodniego z Warszawą. W podregionie ciechanowsko-płockim, w którym podobnie jak w ostrołęcko-siedleckim rozwinięta jest specjalizacja zwierzęca wymagająca inwestycji, funkcjonowało ponad 26% ogółu gospodarstw rolnych o wielkości ekonomicznej powyżej 4 ESU – potencjalnych beneficjentów jednego z głównych działań programu dotyczącego modernizacji gospodarstw rolnych. W podregionie tym wyróżnia się powiat ciechanowski, do którego wpłynęło blisko 25% środków z tytułu SPO *Rolnictwo* w skali tego podregionu. Na wysokość pomocy, którą otrzymał powiat ciechanowski, największy wpływ miały środki przeznaczone na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, stanowiące niemal 40% kwoty, jaka wpłynęła z SPO *Rolnictwo* do tego powiatu. Natomiast wartość pomocy w skali podregionu warszawskiego zachodniego wynikała głównie z ilości środków przekazanych producentom rolnym z powiatu grójeckiego, którzy otrzymali ponad 50% sumy wypłaconej dla wszystkich beneficjentów z tego podregionu. Powiat ten był również beneficjentem najwyższej kwoty pomocy w skali województwa mazowieckiego, do którego skierowano blisko 92 mln zł (ponad 10% ogółu środków wypłaconych na Mazowszu z tytułu SPO *Rolnictwo*). Na wysokość wsparcia, które trafiło do powiatu grójeckiego, największy wpływ miały środki przeznaczone na modernizację gospodarstw rolnych, specjalizujących się w produkcji owoców z drzew.

W najmniejszym stopniu ze wsparcia skorzystały powiaty sąsiadujące z m.st. Warszawą, w których wysokość pomocy była znacznie niższa niż średnia w województwie (niemal 25 mln zł) i nie przekroczyła 10 mln zł. Niskie kwoty skierowane do tych powiatów mogły być wynikiem zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, związanego z sąsiedztwem

⁶⁶ Źródło: Obliczenia MBPR na podstawie danych z Eurostatu.

dużej aglomeracji warszawskiej. „Renta położenia” tych powiatów mogła spowodować to, że niewielki odsetek (około 14% – o połowę mniej niż średnio w województwie) zlokalizowanych na tym obszarze gospodarstw utrzymuje się z działalności rolniczej, co mogło wpłynąć na małe zainteresowanie właścicieli działek rolnych z tego obszaru modernizacją gospodarstw (*Mapa 41*).

Największy wpływ na przestrzenny rozkład pomocy miały środki wypłacone w ramach dwóch działań: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* oraz *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*, na które wypłacono ponad 2/3 kwoty wsparcia z tytułu SPO *Rolnictwo* w województwie mazowieckim. W 3/4 powiatów Mazowska wysokość pomocy otrzymanej w ramach tych działań przekracza 50% ogólnej kwoty wsparcia, jaka do nich wpłynęła z tytułu SPO *Rolnictwo*. Beneficjentem najwyższej kwoty pomocy działania *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w województwie był powiat grójecki, do którego wpłynęło blisko 52 mln zł, tj. pięciokrotnie ponad średnią wojewódzką (*Mapa 42*). W ramach tego działania dofinansowanie przysługiwało m.in. na założenie sadu bądź plantacji, co w związku z rozwiniętą specjalizacją sadowniczą na tym obszarze miało istotny wpływ na wzmożone zainteresowanie rolników pozyskaniem środków na tego rodzaju inwestycje. Duże kwoty pomocy, ponad dwukrotnie przekraczające średnią wojewódzką (9,8 mln zł), otrzymały także powiaty: plocki, ostrowski, ostrołęcki i siedlecki. Na wielkość wypłaconych kwot mogła mieć wpływ rozwinięta w tych powiatach specjalizacja zwierzęca, bowiem w ramach tego działania można było uzyskać dofinansowanie także na zakup stada zwierząt hodowlanych, inwestycje związane z wyposażeniem pastwisk oraz miejsca do składowania nawozów naturalnych. Z kolei najwyższe kwoty na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych otrzymały powiaty ostrołęcki i sochaczewski (*Mapa 43*), do których przekazano pomoc w wysokości (po ponad 23 mln zł) trzykrotnie przewyższającej średnią wojewódzką. W powiecie ostrołęckim środki w ramach tego działania otrzymało dwóch beneficjentów. Ponad 60% ogólnej kwoty, jaka wpłynęła do tego powiatu, otrzymał zakład przetwórstwa mleczarskiego – Spółdzielnia Mleczarska „Ostrołęka”, inwestując je w budowę linii produkcyjnej, zakup maszyn i urządzeń produkcyjnych oraz środków transportu do przewozu surowca. Pozostała część środków trafiła do Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej „Kurpie” w Baranowie, która otrzymane środki przeznaczyła na wyposażenie techniczne zakładu. Natomiast w skali powiatu sochaczewskiego blisko 80% z ogólnej kwoty wsparcia, jaka tam wpłynęła z tytułu tego działania, uzyskał zakład Bakoma S.A. zajmujący się produkcją galanterii mlecznej, który otrzymane środki przeznaczył na unowocześnienie zakładu (zakup maszyn i urządzeń)⁶⁷.

Dużym zainteresowaniem wśród mazowieckich beneficjentów cieszyło się także działanie *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, na które przeznaczono blisko 13% ogółu środków w województwie z tytułu SPO *Rolnictwo*. Największa pomoc w ramach tego działania (blisko 20 mln zł), ponad sześciokrotnie większa niż średnio w województwie, trafiła do powiatu grójeckiego, który zagospodarował blisko 20% środków w ramach tego działania w skali województwa (*Mapa 44*). Kwoty dwukrotnie przewyższające średnią wojewódzką (3,2 mln zł) otrzymały powiaty: łosicki, siedlecki i płoński. W części powiatów (szczególnie w grójeckim) obserwuje się dużą korelację pomiędzy liczbą beneficjentów działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom* a beneficjentami rent strukturalnych w ramach PROW 2004-2006. W powiecie grójeckim beneficjenci tego działania stanowili aż 80% liczby beneficjentów rent strukturalnych, realizowanych w ramach PROW 2004-2006, przewyższając w tym względzie średnią wojewódzką niemal czterokrotnie (*Mapa 45*). Młody rolnik, przejmujący gospodarstwo rolne, mógł otrzymać wsparcie finansowe w postaci premii w wysokości 50 tys. zł z SPO *Rolnictwo*, zaś przekazujący gospodarstwo – rentę strukturalną z PROW, co mogło zachęcać rolników

⁶⁷ Obliczenia MBPR na podstawie informacji otrzymanych ze: Spółdzielni Mleczarskiej „Ostrołęka”, Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej „Kurpie” w Baranowie oraz Bakoma S.A.

zarówno do przekazywania gospodarstw za rentę strukturalną, jak i przejmowania ich przez młodszych następców.

Z punktu widzenia szeroko pojętego rozwoju obszarów wiejskich, istotnym było działanie *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*, skierowane do gmin wiejskich i miejsko-wiejskich (liczących nie więcej niż 5 tys. mieszkańców) lub instytucji kultury, dla których jednostkami wdrażającymi były urzędy marszałkowskie. Na działanie to wypłacono blisko 55 mln zł (6% środków, jakie wpłynęły na Mazowsze w ramach SPO *Rolnictwo*). W województwie mazowieckim z możliwości otrzymania wsparcia w ramach tego działania skorzystała połowa gmin uprawnionych do ubiegania się o pomoc. Dużą aktywność w zakresie pozyskiwania środków z tego instrumentu wykazały gminy z powiatów siedleckiego i ostrołęckiego, do których przekazano kwoty ponad trzykrotnie przekraczające średnią wojewódzką, wynoszącą 1,5 mln zł (*Mapa 46*). W powiatach tych dofinansowanie projektów z zakresu odnowy wsi oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymało blisko 80% uprawnionych gmin. Realizowane projekty dotyczyły głównie poprawy atrakcyjności małych miejscowości – poprzez odnowę centrów wsi (np. modernizacja centrum Troszyna, poprawa funkcjonowania centrum wsi Przesmyki), a także budowy i modernizacji obiektów sportowych i rekreacyjnych (np. budowa boisk sportowych w Myszyńcu, Wydmusach, Wolkowych w Skórcu).

Na pozostałe 3 działania SPO *Rolnictwo*: *Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań i alternatywnych źródeł dochodów*, *Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi* oraz *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*, w województwie mazowieckim wypłacono po niespełna 4% środków z ogólnej kwoty przekazanej w ramach tego programu na Mazowsze. Na wspieranie inwestycji służących podjęciu lub rozwijaniu przez rolników dodatkowej działalności, zapewniającej alternatywne źródła dochodów, największa pomoc trafiła do północnej i wschodniej części województwa. Pod względem wysokości otrzymanego wsparcia wyróżniają się powiaty: przasnyski i plocki, które z tytułu tego działania otrzymały kwoty blisko trzykrotnie przewyższające średnią wojewódzką – niemal 1 mln zł (*Mapa 47*). Natomiast w ramach działania *Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi*, na budowę i modernizację urządzeń melioracji wodnych, największe środki otrzymały powiaty kozienicki i pułtuski – po ponad 6 mln zł, znacznie przekraczając średnią wojewódzką (nieco ponad 1 mln zł). Pod względem wysokości otrzymanego wsparcia w ramach tego działania wyróżniają się także powiaty z podregionu ciechanowsko-plockiego, w szczególności plocki i ciechanowski, do których trafiło po blisko 5 mln zł. Należy zaznaczyć, że z tego instrumentu nie skorzystała blisko połowa powiatów, głównie z centralnego Mazowsza oraz z peryferyjnych powiatów południowej i wschodniej części województwa (*Mapa 48*). Z kolei z tytułu działania *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*, w ramach którego dofinansowywane były m.in.: inwestycje związane z budową i modernizacją wewnętrznych dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych, najwyższą kwotę pomocy (ponad 5 mln zł), sześciokrotnie przewyższającą średnią wojewódzką (niemal 1 mln zł), otrzymał powiat grójecki. Znaczące kwoty w skali tego działania trafiły także do powiatów ostrowskiego i siedleckiego – po ponad 2 mln zł (*Mapa 49*).

PODSUMOWANIE

1. W okresie, który objęła analiza województwo mazowieckie otrzymało nominalnie najwięcej środków spośród wszystkich regionów Polski w ramach wdrażania obydwu podstawowych filarów Wspólnej Polityki Rolnej:
 - I. służącego zasadniczo poprawie sytuacji dochodowej rolników,
 - II. ukierunkowanego w głównej mierze na modernizację sektora rolnego oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.
2. Partycypacja Mazowsza w ogólnokrajowej kwocie wypłat z tytułu WPR (ok. 14%) jest wprawdzie zbliżona do pozycji jego sektora rolniczego w Polsce (13% użytków rolnych, 15% gospodarstw), jednakże nie w pełni adekwatna do możliwości, albowiem:
 - stopień objęcia użytków rolnych płatnościami WPR (87%) wskazuje na rezerwy w tym względzie (np. w województwie kujawsko-pomorskim odsetek ten jest o 10 pkt. proc. większy);
 - specyfika specjalizacji (w szczególności sadownictwo i warzywnictwo) ograniczała dostęp do niektórych instrumentów wsparcia (np. do uzupełniających płatności obszarowych).
3. Instrumenty WPR oddziałują na przekształcenia strukturalne w rolnictwie Mazowsza różnokierunkowo:
 - z jednej strony konserwują istniejącą strukturę agrarną (pośrednim dowodem są rosnące ceny ziemi rolniczej), w związku z oddziaływaniem dopłat bezpośrednich na sferę dochodową poprzez relacje właścicielskie, lecz równocześnie przeciwdziałają wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatraceniu ich rolniczego charakteru;
 - wpływają korzystnie na strukturę wiekową prowadzących gospodarstwa oraz obszarową tych jednostek poprzez renty strukturalne oraz ułatwianie startu młodym rolnikom;
 - przyczyniają się do zwiększania poziomu żywotności ekonomicznej przynajmniej części gospodarstw rolnych, a także ich dostosowania do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej;
 - wzmacniają specjalizacje rolnicze wykształcone w województwie, zwłaszcza produkcję zwierzęcą (mleczarstwo, produkcja mięsa), m.in. poprzez uzupełniające płatności obszarowe w ramach systemu wsparcia bezpośredniego.
4. Rozkład przestrzenny pomocy w ramach WPR (z dominantą systemu wsparcia bezpośredniego – 52%) jest pochodną wewnątrzregionalnego zróżnicowania jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz wykształconych w województwie tradycji i specjalizacji produkcji rolnej:
 - w największym stopniu z tej polityki skorzystała północna i wschodnia część Mazowsza, gdzie rolnictwo odgrywa znaczącą rolę, a jego specyfika umożliwia sięganie po szerokie spektrum instrumentów obydwu filarów WPR;
 - w najmniejszym stopniu ze wsparcia w ramach WPR skorzystało centralne Mazowsze, na co, jak się wydaje, wpłynęły procesy urbanizacji (ew. suburbanizacji), charakterystyczne dla obszaru metropolitalnego, a w szczególności jego strefy podmiejskiej, skutkujące zaprzestaniem prowadzenia faktycznej działalności rolniczej i zmianami funkcji terenów.
5. Szczególną pozycję w alokacji środków wsparcia WPR zajmuje powiat warszawski zachodni (obejmujący również Warszawę), wyróżniający się zdecydowanie pod względem ogólnej sumy wsparcia na 1 ha UR nie tylko w strefie podmiejskiej Warszawy, ale i w całym województwie, co wynika z objęcia płatnościami terenów rolnych, rozmieszczonych poza granicami tej jednostki ewidencyjnej (a niewykluczone, że nawet wo-

jewództwa). Podobne zjawisko występuje także w działaniu PROW ukierunkowanym na zalesianie gruntów rolnych.

6. W warunkach województwa mazowieckiego wsparcie wypłacone w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich* (składające się w większości – ok. 40% – z dopłat z tytułu gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach) koncentrowało się generalnie w północnej części regionu, a szczególnie w subregionie ostrołęckim.
7. Podkreślić należy dużą spójność rozmieszczenia beneficjentów wsparcia przedsięwzięć rolno-środowiskowych w ramach PROW 2004-2006 ze strefami priorytetowymi określonymi dla tych działań w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*.
8. Stosunkowo najmniej środków wypłacono w województwie z działań realizowanych w ramach SPO *Rolnictwo*, aczkolwiek program ten odegrał znaczącą rolę w powiecie grójeckim (10% alokacji wojewódzkiej), przyczyniając się do ugruntowania i rozszerzenia specjalizacji sadowniczej na tym obszarze.
9. W kontekście wyzwań wynikających z przyjętego przez Polskę tzw. pakietu klimatycznego warto zauważyć, że jest znikome wsparcie, jakie w ramach I filara WPR zrealizowano z tytułu dopłat do upraw roślin energetycznych (w skali kraju na Mazowsze przypadło zaledwie 2% wypłat, tj. kilkanaście razy mniej niż w województwie zachodniopomorskim i blisko dziesięciokrotnie mniej niż w Wielkopolsce).

ABSTRACT

'Achieving an appropriate shape of development policy requires continuous recognising and analysing changing in time and space social and economical phenomena, developing scenarios and forecasts, foreseeing possible occurrences, making decisions and analysing its impacts' [Struzik A., Marshal of the Mazowieckie Voivodeship, 2004]. In this regard, the common agricultural policy (CAP) measures, which have been implemented in Poland since 2004, are the crucial element of a comprehensive analysis of the social and economical condition of the region.

This paper is aimed at recognising the share that Mazovia region has in CAP support schemes being implemented in Poland, as well as their spatial allocation within the region – on the level of poviats – intermediate administrative units (NUTS 4).

The analysis involves the common agricultural policy funds allocated in Mazovia from 2004 to 2008, both in the frameworks of its I pillar (direct support schemes) and II, aimed at multifunctional rural development.

Regarding the overall sum which Poland has received from 2004 to 2008 within the frameworks of common agricultural policy the participation on regional level was recognised in about 90%, from which Mazovia region received over 14% – nearly 7,5 milliard PLN. The spatial allocation of almost whole (99%) mentioned sum was identified on NUTS 4 level.

The study involves direct payments which Mazovian farmers received in the period of 2004-2007, *Rural Development Plan 2004-2006*, Sectoral Operational Programme *Restructuring and Modernisation of the Food Sector and Rural Development 2004-2006*, as well as funds transferred in the frameworks of launched actions under the *Rural Development Programme 2007-2013*. Due to lack of data accessible on regional level, the study paper does not include intervention measures aimed at regulating agricultural markets.

The main source of data were following institutions: The Agency of Restructuring and Modernising of Agriculture in Warsaw, The Marshal Office of the Mazowieckie Voivodeship, The Agency for Agriculture Supporting Programmes, The Ministry of Agriculture and Rural Development and the Main Statistical Office.

SŁOWNICZEK SKRÓTÓW

ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

ARR – Agencja Rynku Rolnego

BDR GUS – Bank Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego

B+R – badania i rozwój

EFRG – *Europejski Fundusz Rolny Gwarancji*

EFRR – *Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich*

ESU – (ang. *European Size Unit*) – Europejska Jednostka Wielkości Ekonomicznej

FAPA – Fundacja Pomocy dla Rolnictwa

IUNG – Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach

JPO – Jednolite Płatności Obszarowe

MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

OMW – Obszar Metropolitalny Warszawy

ONW – obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania

PKB – produkt krajowy brutto

PSR – Powszechny Spis Rolny

PROW 2004-2006 – *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006*

PROW 2007-2013 – *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013*

SPO *Rolnictwo* – Sektorowy Program Operacyjny *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich 2004-2006*

UE – Unia Europejska

UPO – Uzupełniające Płatności Obszarowe

UPO IR – Uzupełniające Płatności Obszarowe - Inne rośliny

UR – użytki rolne

WDB – wartość dodana brutto

WPR – Wspólna Polityka Rolna

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Literatura:

Biernat-Jarka A.,

2007, *Finansowe wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich w UE w latach 2007-2013*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, seria Problemy Rolnictwa Światowego t. XV, cz. 2, Warszawa, s. 117-123 – pobrano ze strony internetowej www.ierigz.waw.pl.

Czapiewski K.L., Niewęgłowska G.,

2006, *Przestrzenne zróżnicowanie dopłat wyrównawczych ONW w Polsce w 2004 roku*, pod redakcją naukową W. Józwiaka, Raport Programu Wieloletniego 2005-2009 „Ekonomiczne i Społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej”, nr 31, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowego Instytut Badawczy, Warszawa – pobrano ze strony internetowej www.ierigz.waw.pl.

Dębek H.,

2008, *Baza Danych Przestrzennych dla wybranych działań Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2006 dla województwa mazowieckiego*, Praca dyplomowa – maszynopis, Studium Podyplomowe Systemy Informacji Przestrzennej, Wydział Geodezji i Kartografii, Politechnika Warszawska, Warszawa.

Drożdziel L. et al.,

2007, Drożdziel L., Obraniak-Chyż K., Andrychowicz A., Kmiecński T., Michalski K., Nurzyńska I., Święcka J., Woicka-Bakas E. (red) *ARiMR – Trzy lata po akcesji*, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa – pobrano ze strony internetowej www.arimr.gov.pl.

Marcysiak A.

2006, *Oddziaływanie płatności bezpośrednich na dochody z gospodarstwa rolniczego*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, „Roczniki Naukowe”, t. VIII, z.1, s.113-117 – pobrano ze strony internetowej www.seria.home.pl.

Pacek P.

2007, *Odnowa wsi na Mazowszu*, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Warszawa – pobrano ze strony internetowej www.mazovia.pl.

Research International Pentor,

2007, *Polska Wieś i Rolnictwo 2007. Raport z badań*, Warszawa – pobrano ze strony internetowej www.minrol.gov.pl.

Strzeżysz S., Ściański P.,

2009, *Wstępna analiza Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*, cz.2, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich, Warszawa – pobrano ze strony internetowej www.minrol.gov.pl.

Wiśniewski J. et al.,

2008, Wiśniewski J., Hykawy R. Jaczak M. Dąbrowska I., Dudzic A., Frelak J., Graś A., Kałużyńska M., Komornicki T., Pilecka M., Rokicki B., Smyk K., Wtorek J., Zielińska M., Żołnowski A., *Cztery lata członkostwa Polski w UE. Bilans kosztów i korzyści społeczno-gospodarczych*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. Departament Analiz i Strategii, Warszawa – pobrano ze strony internetowej www.ukie.gov.pl.

Żmija D.,

2009, *Absorpcja funduszy unijnych w rolnictwie małopolski*, „Zagadnienia ekonomiki rolnej”, z. 3 (320), s.158-163.

Komunikat Komisji Reformowanie Budżetu, Zmianianie Europy: Dokument dotyczący publicznych konsultacji w okresie 2008-2009, Bruksela, dnia 12.9.2007 r. SEC (2007) 1188 wersja ostateczna.

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006, zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej w dniu 6 września 2004 roku, opublikowany obwieszczeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 listopada 2004 r. (M.P. Nr 56, poz. 958).

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej w dniu 7 września 2007 roku, opublikowany obwieszczeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 października 2007 r. (M.P. Nr 94, poz. 1035).

Uzupełnienie Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006*. Załącznik do rozporządzenia ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 września 2004 r. (Dz.U. Nr 207, poz. 2117).

Strony internetowe:

http://ec.europa.eu/budget/library/documents/multiannual_framework/2000_2006/tables_publication_ep.pdf

http://ec.europa.eu/budget/library/documents/multiannual_framework/2007_2013/tab_rural_dev_2007-2013

SPIS MAP

Mapa 1. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	49
Mapa 2. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim przypadająca na 1 ha użytków rolnych – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	52
Mapa 3. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach powyżej 1 ha w województwie mazowieckim.....	53
Mapa 4. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim przypadająca na 1 beneficjenta – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	54
Mapa 5. Struktura zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	55
Mapa 6. Kwota zrealizowanych płatności w kampaniach 2004-2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w podregionach województwa mazowieckiego – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	56
Mapa 7. Kwota zrealizowanych płatności w kampaniach 2004-2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w województwie mazowieckim przypadająca na 1 ha użytków rolnych – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	57
Mapa 8. Udział powierzchni użytków rolnych objętych Jednolitymi Płatnościami Obszarowymi w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	58
Mapa 9. Liczba beneficjentów Jednolitych Płatności Obszarowych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	59
Mapa 10. Udział liczby beneficjentów płatności w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w liczbie gospodarstw w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	60
Mapa 11. Kwota zrealizowanych płatności w kampaniach 2004-2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w województwie mazowieckim przypadająca na 1 beneficjenta – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	61
Mapa 12. Struktura zrealizowanych płatności w kampanii 2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	62
Mapa 13. Udział powierzchni użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie mazowieckim.....	63
Mapa 14. Udział powierzchni objętej płatnościami zwierzęcymi w kampanii 2007 w powierzchni użytków zielonych ogółem w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	64

Mapa 15. Kwota zrealizowanych Jednolitych Płatności Obszarowych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	65
Mapa 16. Kwota zrealizowanych Uzupełniających Płatności Obszarowych – Inne rośliny – w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	66
Mapa 17. Kwota zrealizowanych Uzupełniających Płatności Obszarowych – płatności zwierzęce – w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku. ...	67
Mapa 18. Kwota zrealizowanych płatności cukrowych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	68
Mapa 19. Kwota zrealizowanych płatności energetycznych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	69
Mapa 20. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2004-2006 w podregionach województwa mazowieckiego – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	70
Mapa 21. Udział liczby gospodarstw rolnych produkujących głównie na rynek w liczbie gospodarstw rolnych ogółem w województwie mazowieckim.....	71
Mapa 22. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	72
Mapa 23. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim przypadająca na 1 ha użytków rolnych – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku	73
Mapa 24. Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) w województwie mazowieckim.....	74
Mapa 25. Udział liczby beneficjentów działania <i>Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania</i> PROW 2004-2006 w liczbie gospodarstw ogółem w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	75
Mapa 26. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	76
Mapa 27. Liczba bydła i trzody chlewnej w województwie mazowieckim.....	77
Mapa 28. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	78
Mapa 29. Udział liczby beneficjentów działania <i>Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE</i> PROW 2004-2006 w liczbie gospodarstw z zarejestrowanymi stadami bydła i trzody chlewnej w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 r.	79
Mapa 30. Udział liczby beneficjentów działania <i>Renty strukturalne</i> PROW 2004-2006 w liczbie użytkowników gospodarstw rolnych z grupy wiekowej 55-64 lata w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	80

Mapa 31. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Renty strukturalne</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	81
Mapa 32. Odsetek gospodarstw rolnych przekazanych za renty strukturalne w ogólnej liczbie gospodarstw w ramach PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	82
Mapa 33. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Wspieranie gospodarstw niskotowarowych</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	83
Mapa 34. Liczba beneficjentów działania <i>Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 r.	84
Mapa 35. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	85
Mapa 36. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Zalesianie gruntów rolnych</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku..	86
Mapa 37. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Zalesianie gruntów rolnych</i> PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim przypadająca na 1 beneficjenta – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	87
Mapa 38. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2007-2013 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	88
Mapa 39. Kwota zrealizowanych płatności w ramach SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w podregionach województwa mazowieckiego – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	89
Mapa 40. Kwota zrealizowanych płatności w ramach SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	90
Mapa 41. Udział liczby indywidualnych gospodarstw rolnych utrzymujących się z działalności rolniczej w liczbie indywidualnych gospodarstw rolnych ogółem w województwie mazowieckim.....	91
Mapa 42. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Inwestycje w gospodarstwach rolnych</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	92
Mapa 43. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	93
Mapa 44. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Ułatwianie startu młodym rolnikom</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	94

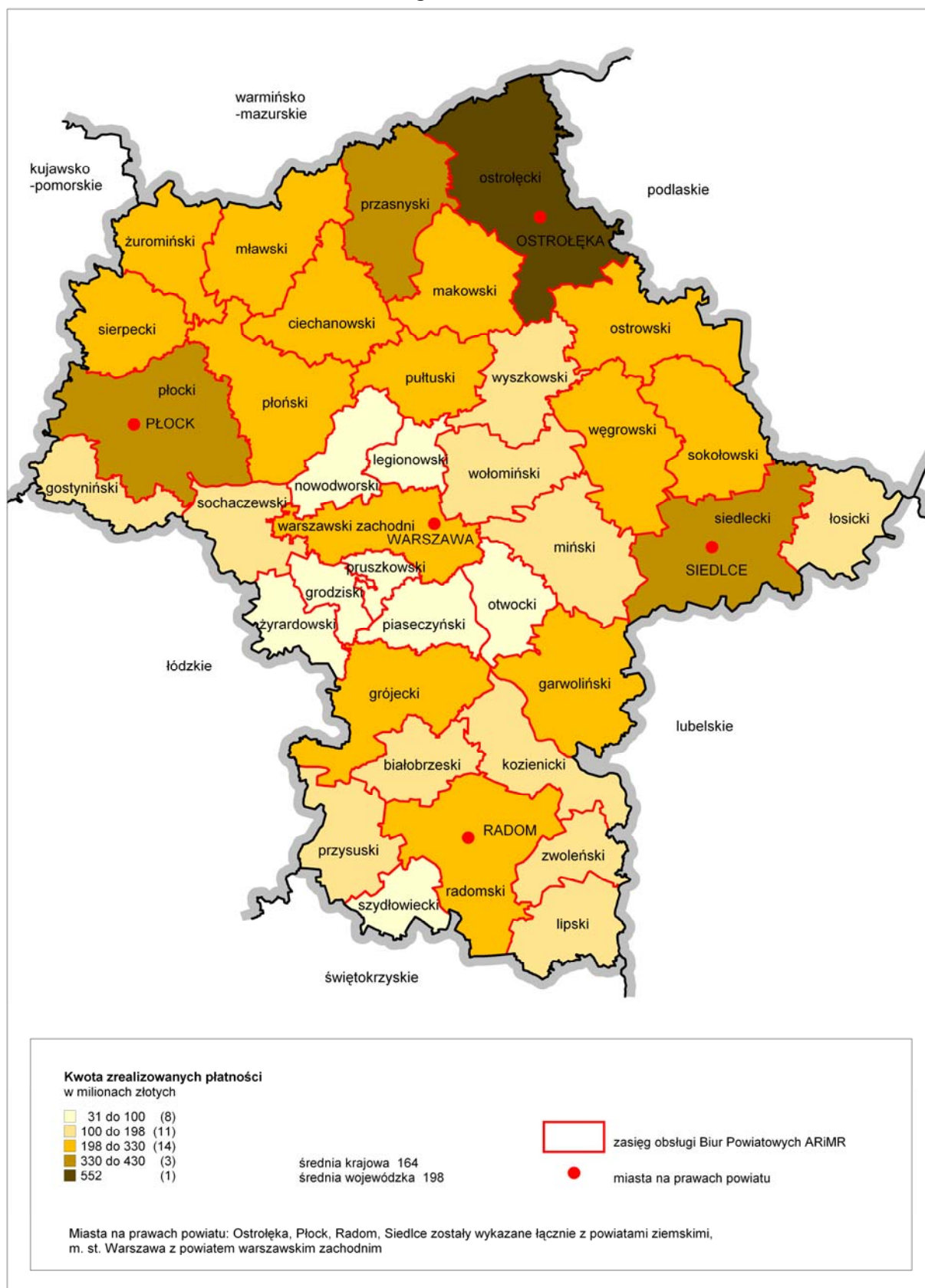
Mapa 45. Udział liczby beneficjentów działania <i>Ułatwienie startu młodym rolnikom</i> w ramach SPO <i>Rolnictwo</i> w liczbie beneficjentów działania <i>Renty strukturalne</i> w ramach PROW 2004-2006.....	95
Mapa 46. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	96
Mapa 47. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	97
Mapa 48. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.	98
Mapa 49. Kwota zrealizowanych płatności w ramach działania <i>Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem</i> SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006 w województwie mazowieckim - stan na dzień 31 grudnia 2008 roku.....	99

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Udział wydatków na rolnictwo (bez rozwoju wsi) w budżecie UE (w %)	7
Wykres 2. Struktura wydatków budżetu Wspólnoty w latach 1988 i 2013 (w %).....	7
Wykres 3. Kwota wypłacona w latach 2004-2008 z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej	11
Wykres 4. Kwota wypłacona w latach 2004-2008 z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej, przypadająca średnio na 1 ha użytków rolnych.....	12
Wykres 5. Średnia roczna kwota wypłacona z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2008 na beneficjenta.....	13
Wykres 6. Wyniki badania Pentor dotyczącego wpływu otrzymanych dopłat bezpośrednich na sytuację finansową gospodarstw domowych.....	14
Wykres 7. Wyniki badania Pentor dotyczącego sposobu wykorzystania dopłat bezpośrednich.....	15
Wykres 8. Wyniki badania Pentor dotyczącego sposobu wykorzystania otrzymanych w 2006 roku płatności bezpośrednich w zależności od ich wysokości	15
Wykres 9. Struktura środków wypłaconych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2008	17
Wykres 10. Struktura środków wypłaconych w ramach wsparcia bezpośredniego 2007 roku.....	18
Wykres 11. Struktura środków wypłaconych w ramach PROW 2004-2006	20
Wykres 12. Struktura środków wypłaconych w ramach SPO <i>Rolnictwo</i> 2004-2006	22
Wykres 13. Struktura podziału środków wypłaconych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2004-2008, według podregionów województwa mazowieckiego.....	24

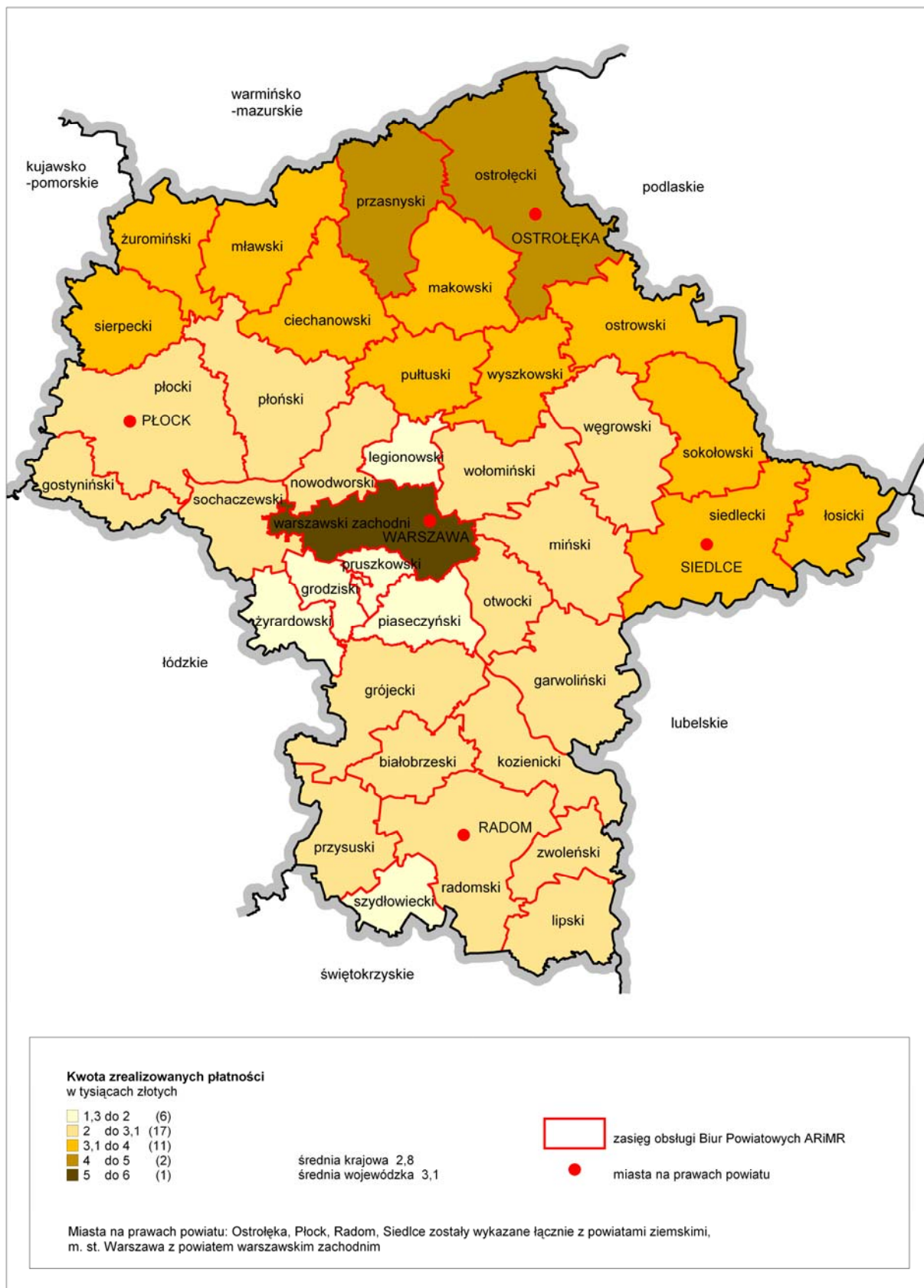
ZAŁĄCZNIK Z MAPAMI

Mapa 1. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

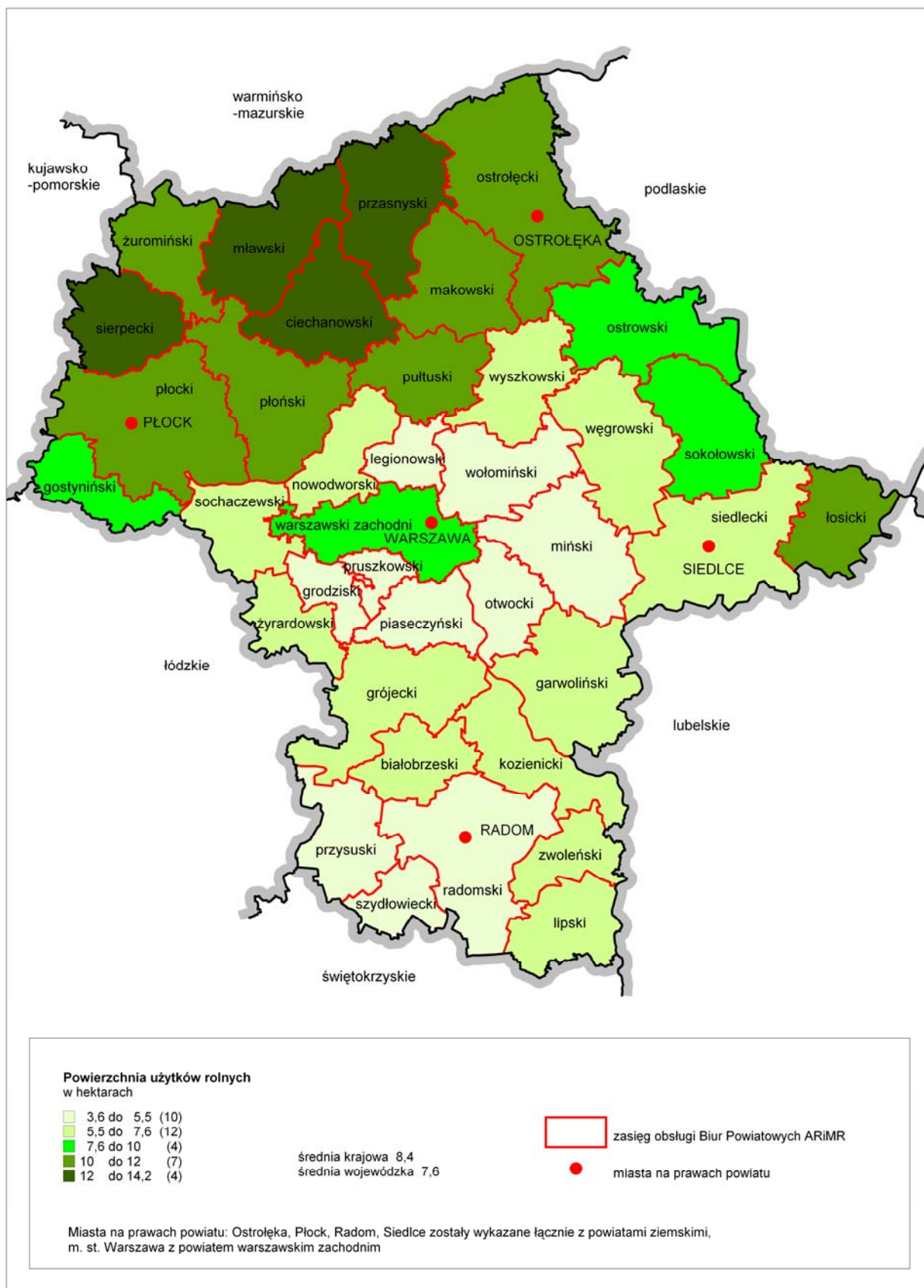
Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 2. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim przypadająca na 1 ha użytków rolnych – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

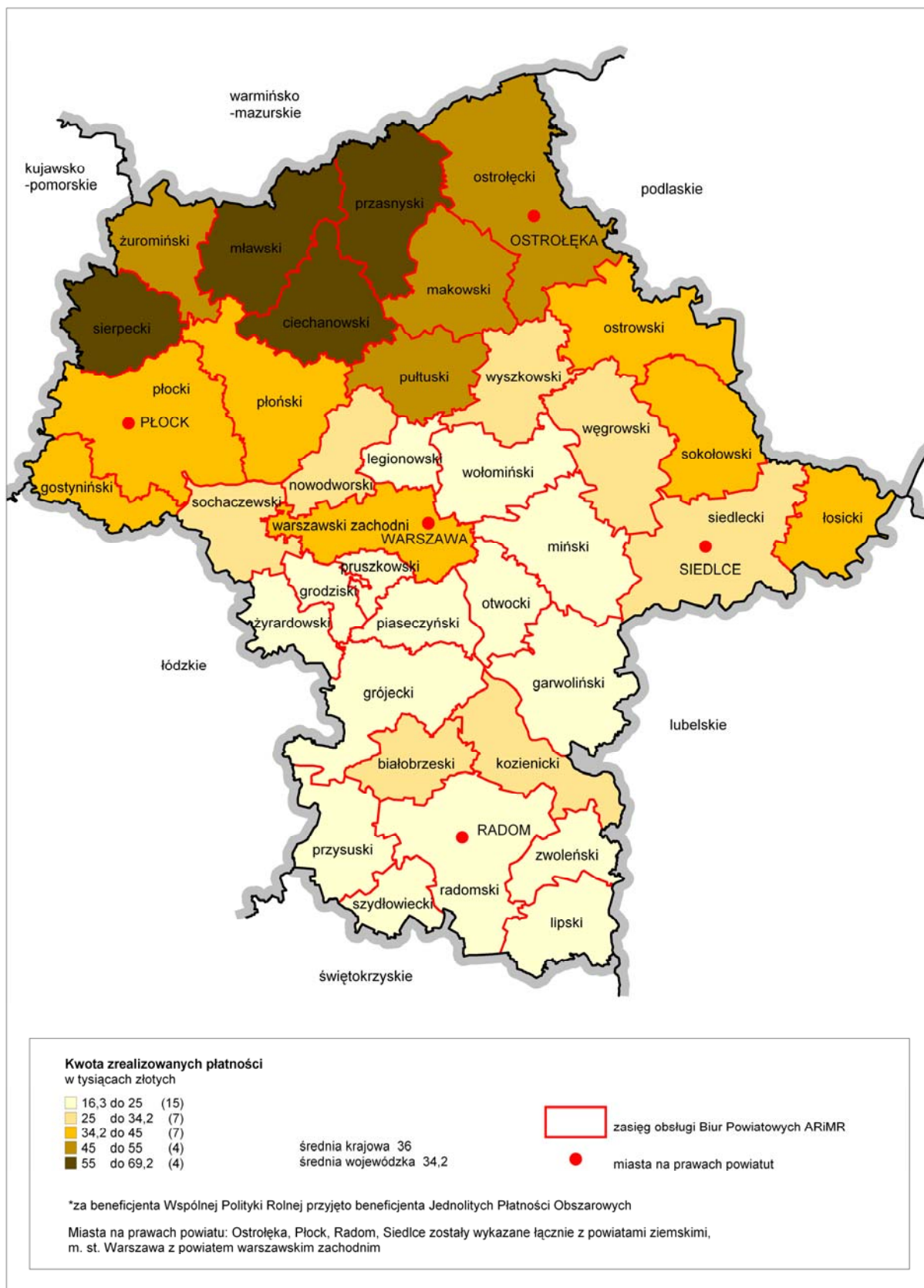
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Mapa 3. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach powyżej 1 ha w województwie mazowieckim

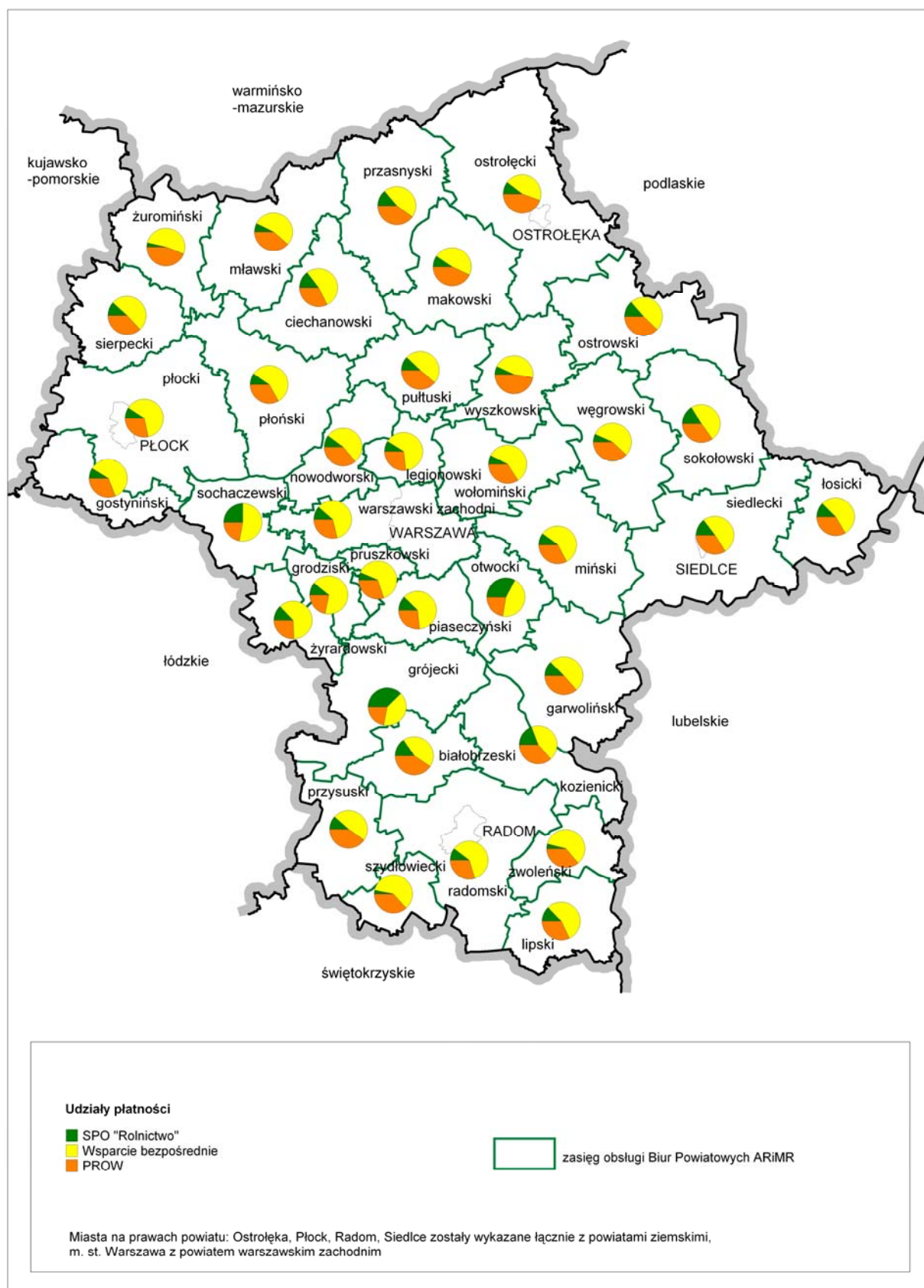
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r.

Mapa 4. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim przypadająca na 1 beneficjenta - stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

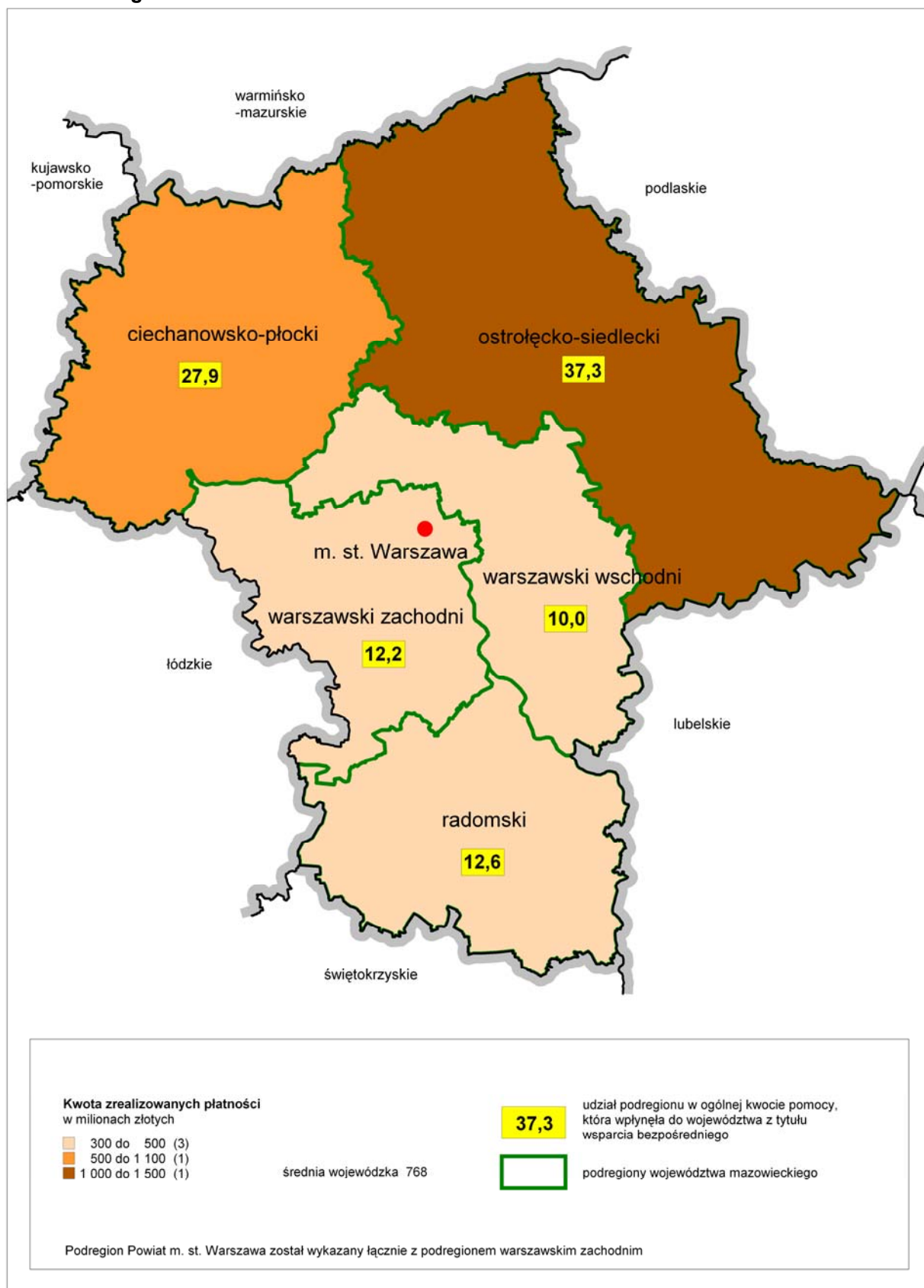
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Mapa 5. Struktura zrealizowanych płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

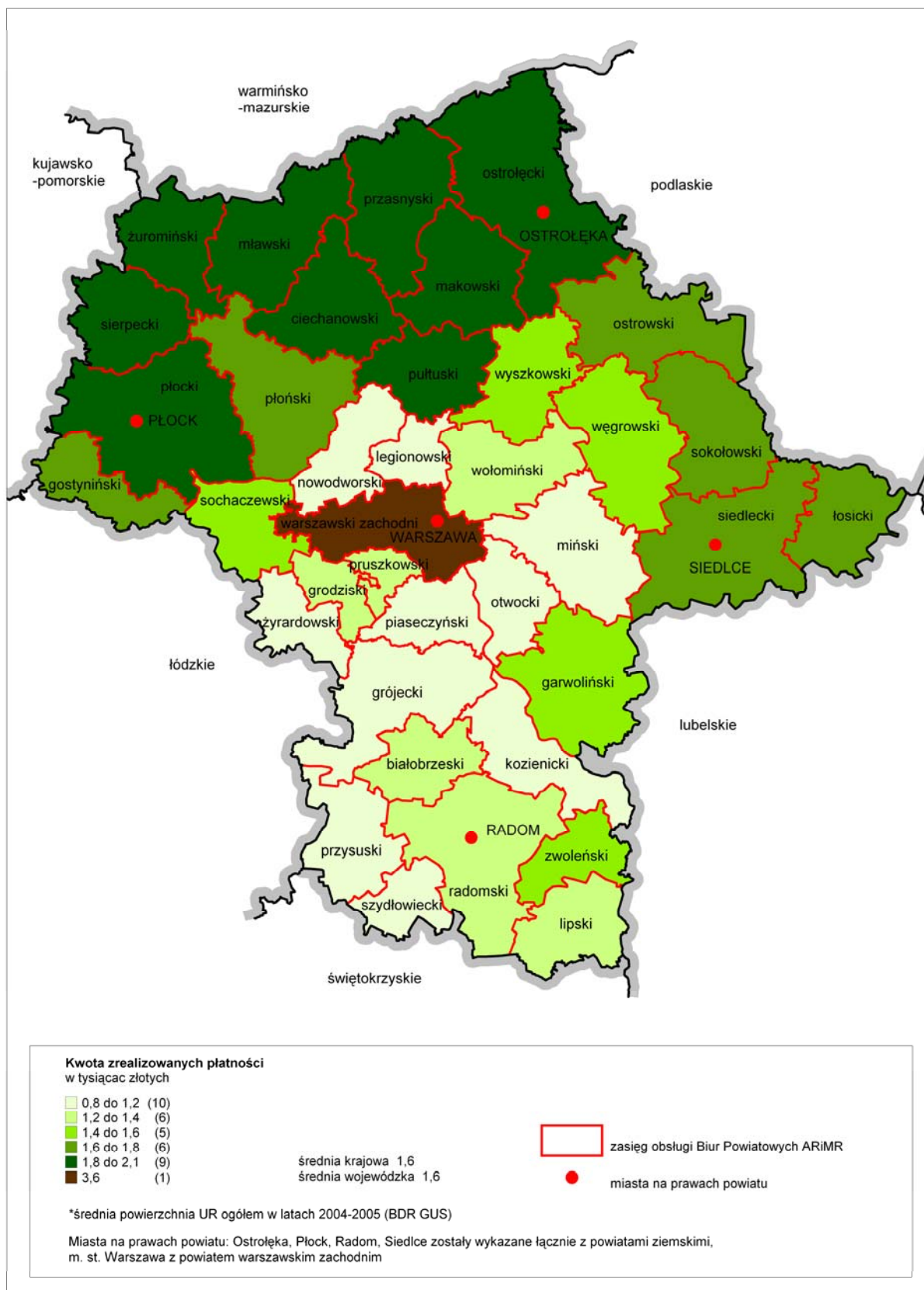
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 6. Kwota zrealizowanych płatności w kampaniach 2004-2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w podregionach województwa mazowieckiego – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

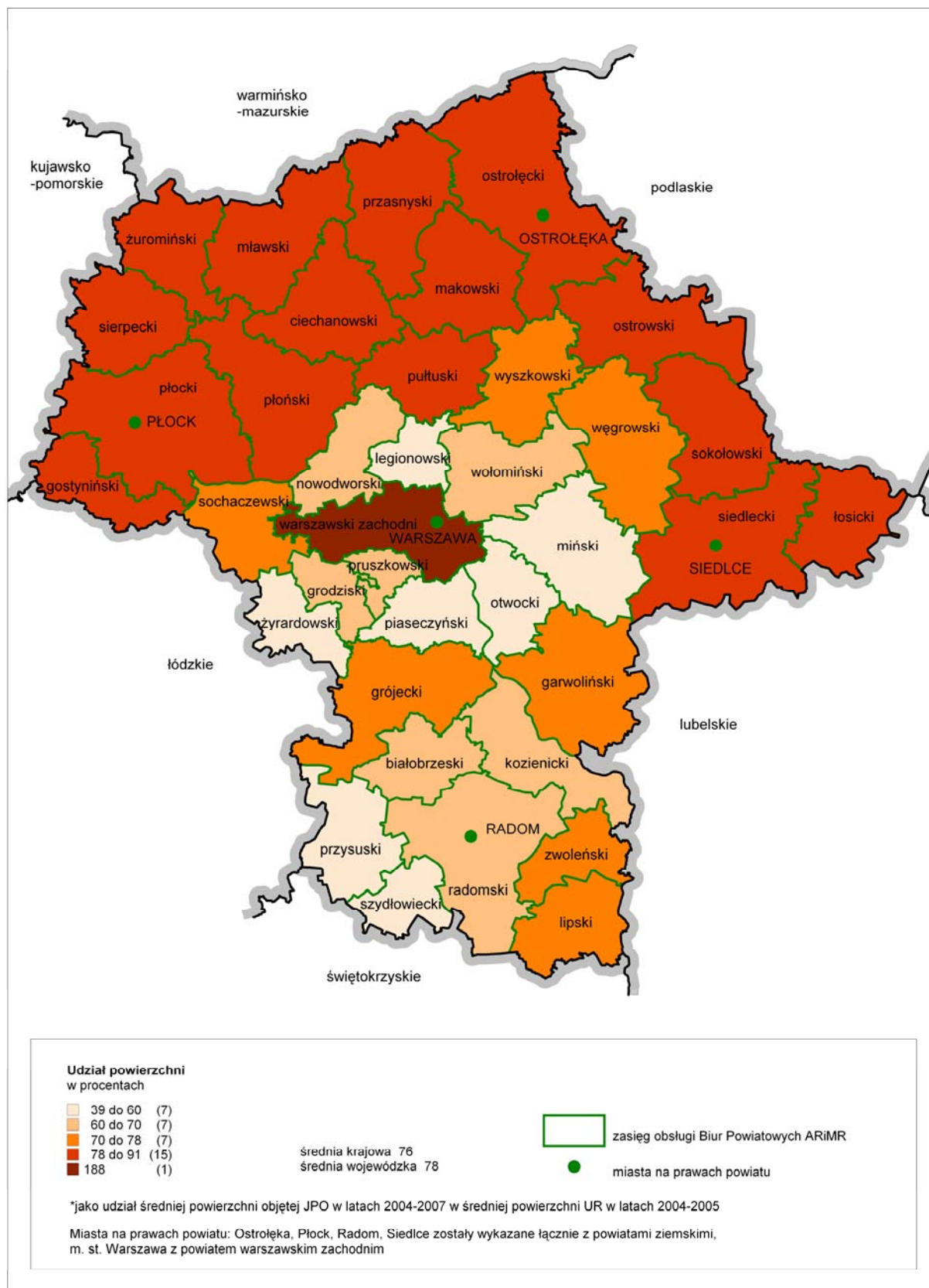
Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 7. Kwota zrealizowanych płatności w kampaniach 2004-2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w województwie mazowieckim przypadająca na 1 ha użytków rolnych - stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

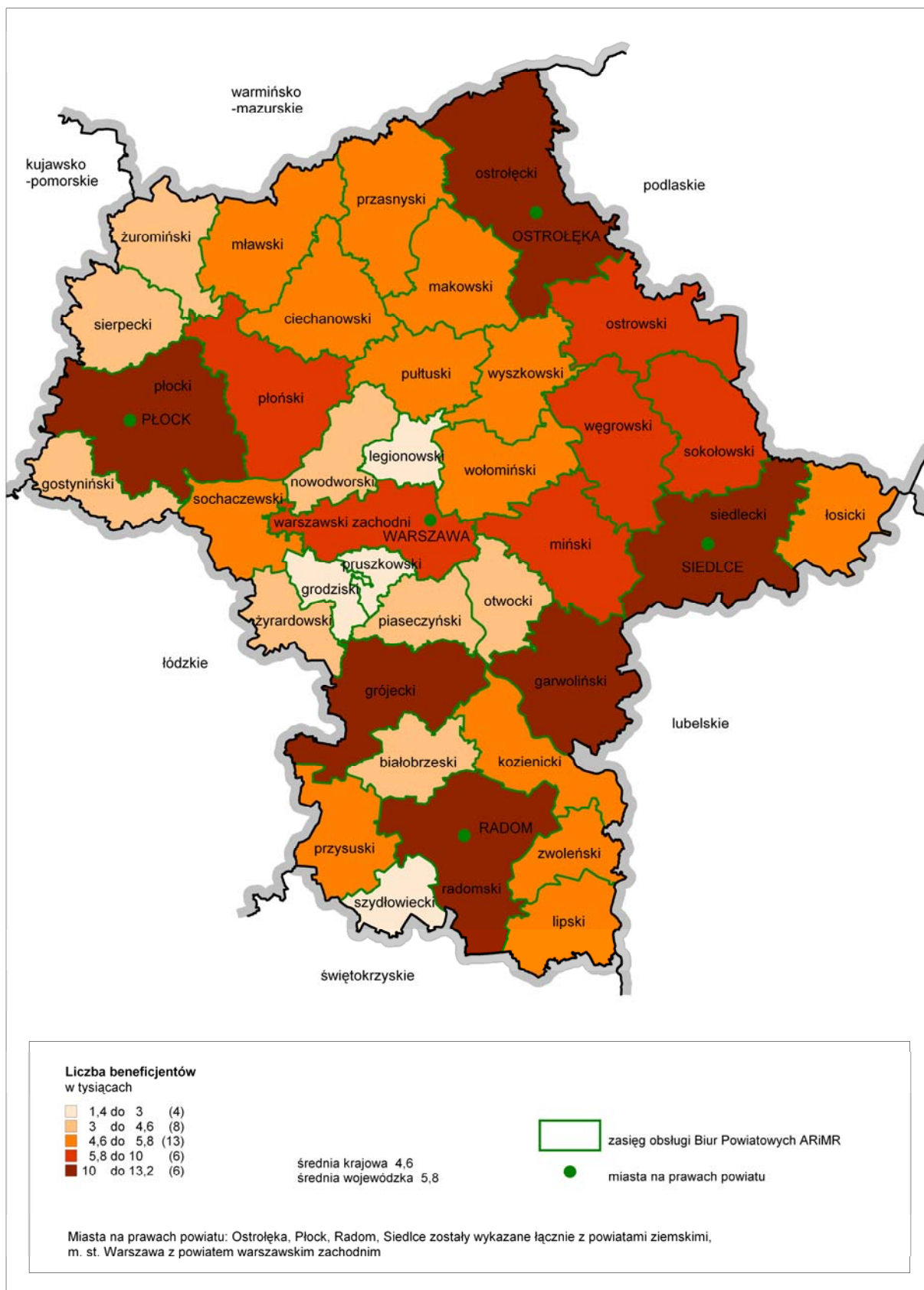
Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 8. Udział powierzchni użytków rolnych objętych Jednolitymi Płatnościami Obszarowymi w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie mazowieckim - stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

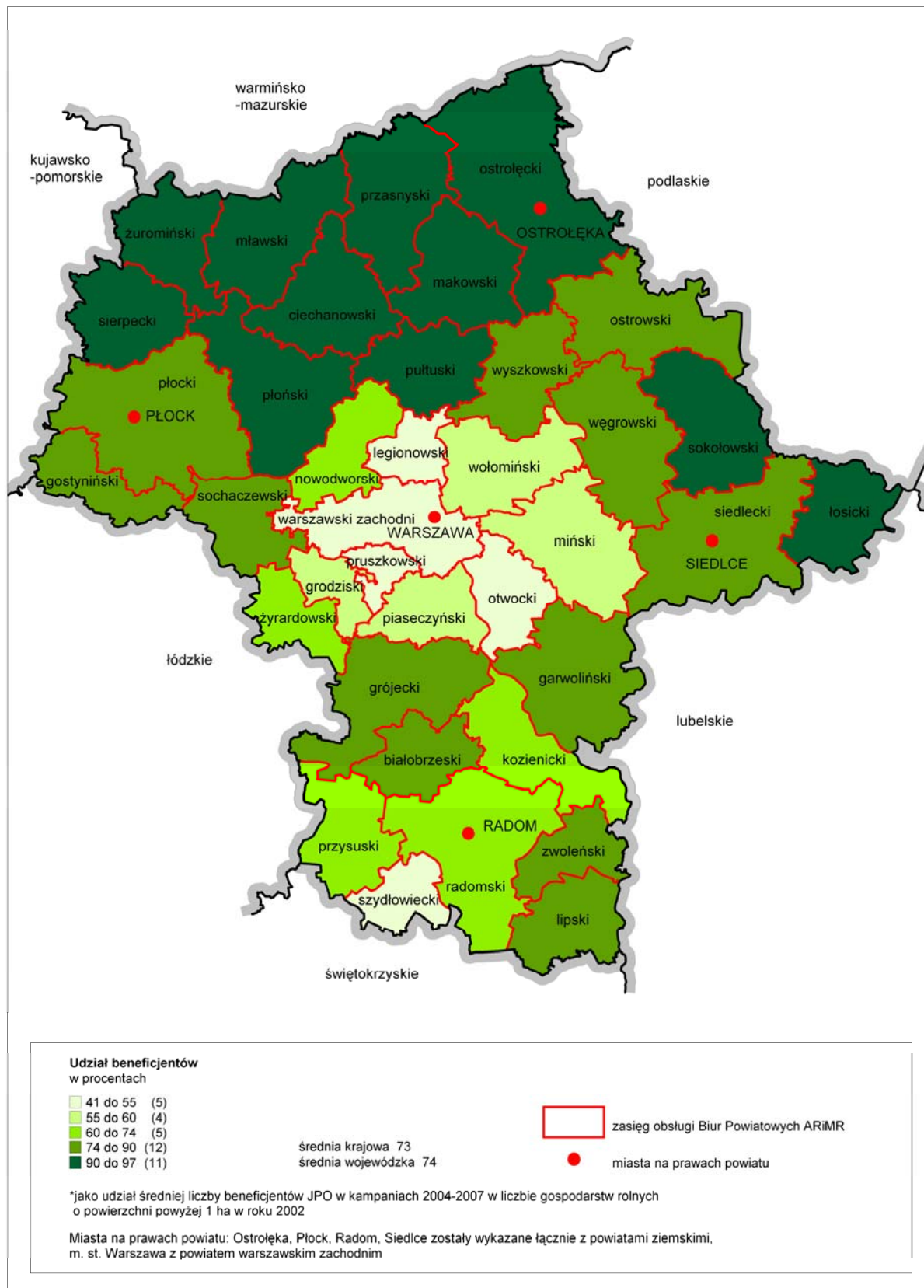
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 9. Liczba beneficjentów Jednolitych Płatności Obszarowych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

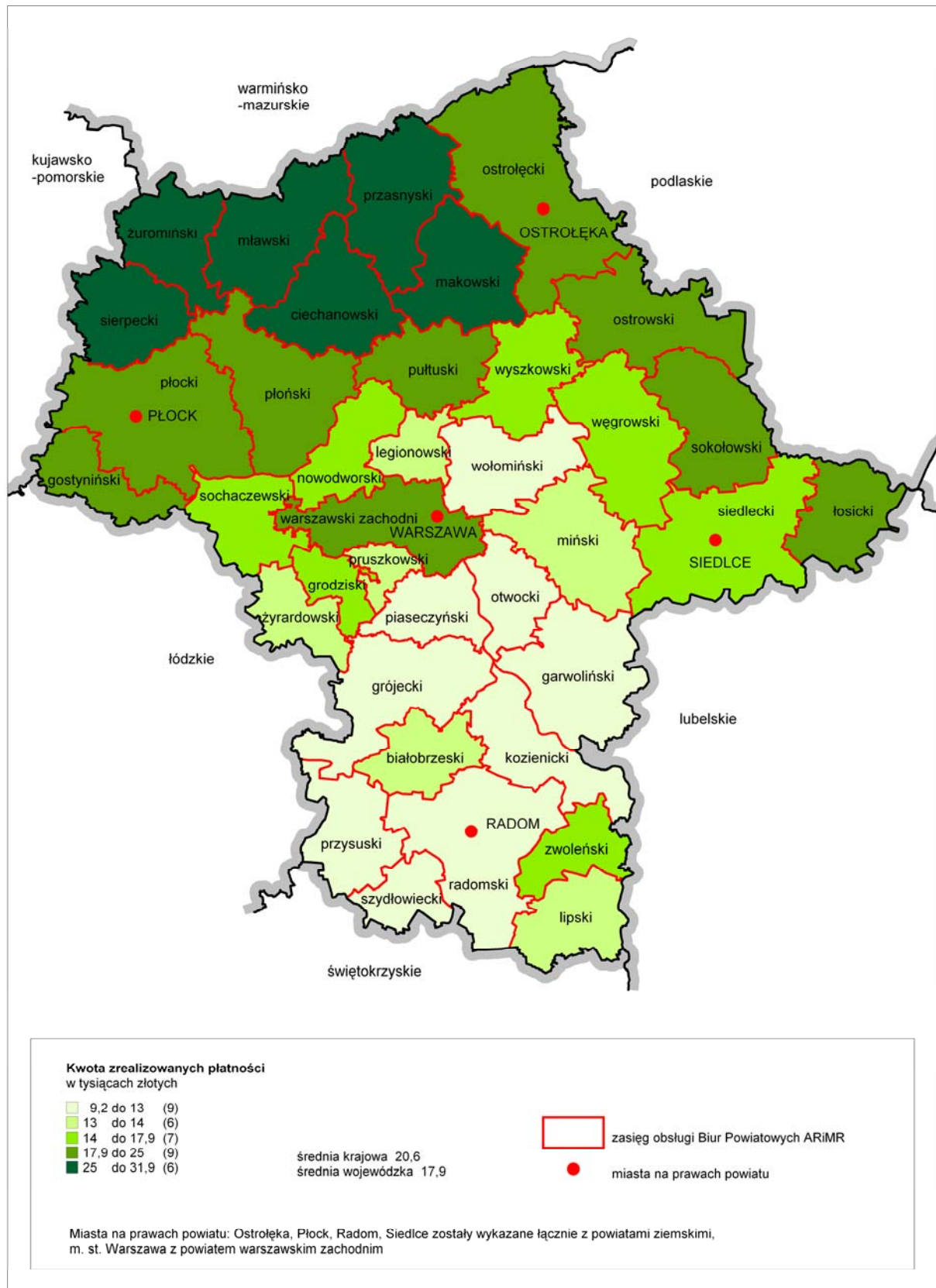
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 10. Udział liczby beneficjentów płatności w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w liczbie gospodarstw w województwie mazowieckim - stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

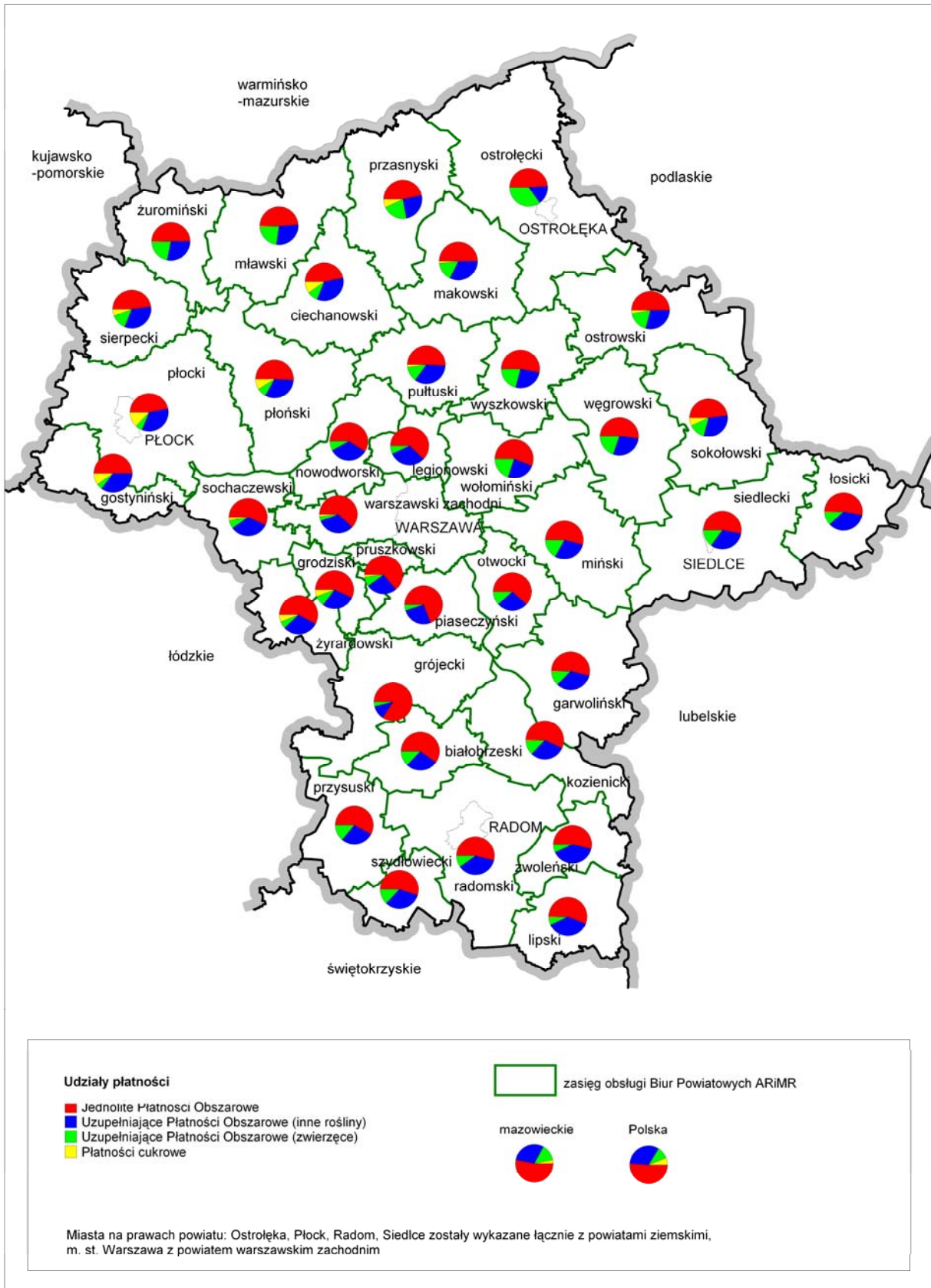
Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 11. Kwota zrealizowanych płatności w kampaniach 2004-2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w województwie mazowieckim przypadająca na 1 beneficjenta – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

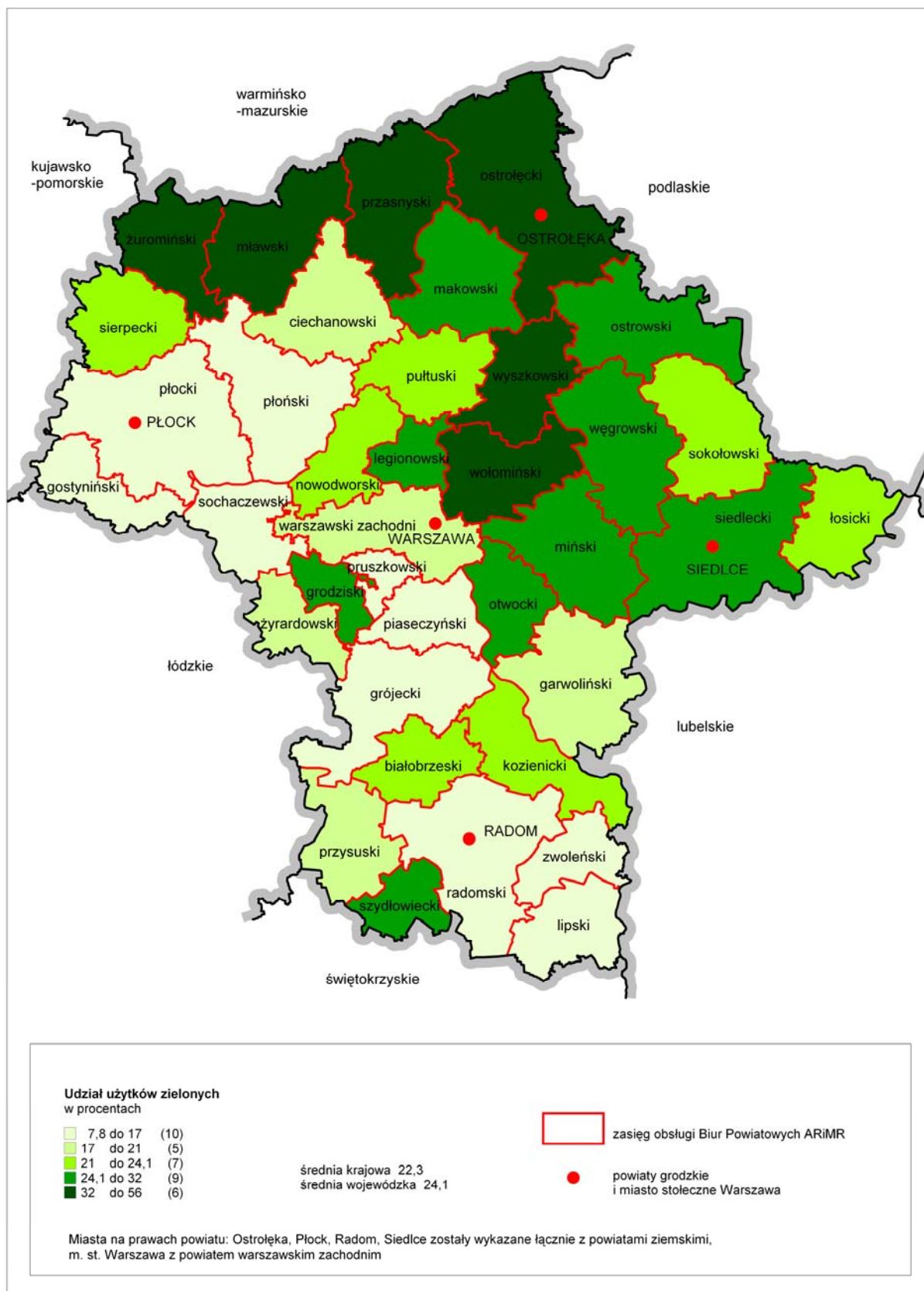
Mapa 12. Struktura zrealizowanych płatności w kampanii 2007 w ramach systemu wsparcia bezpośredniego w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

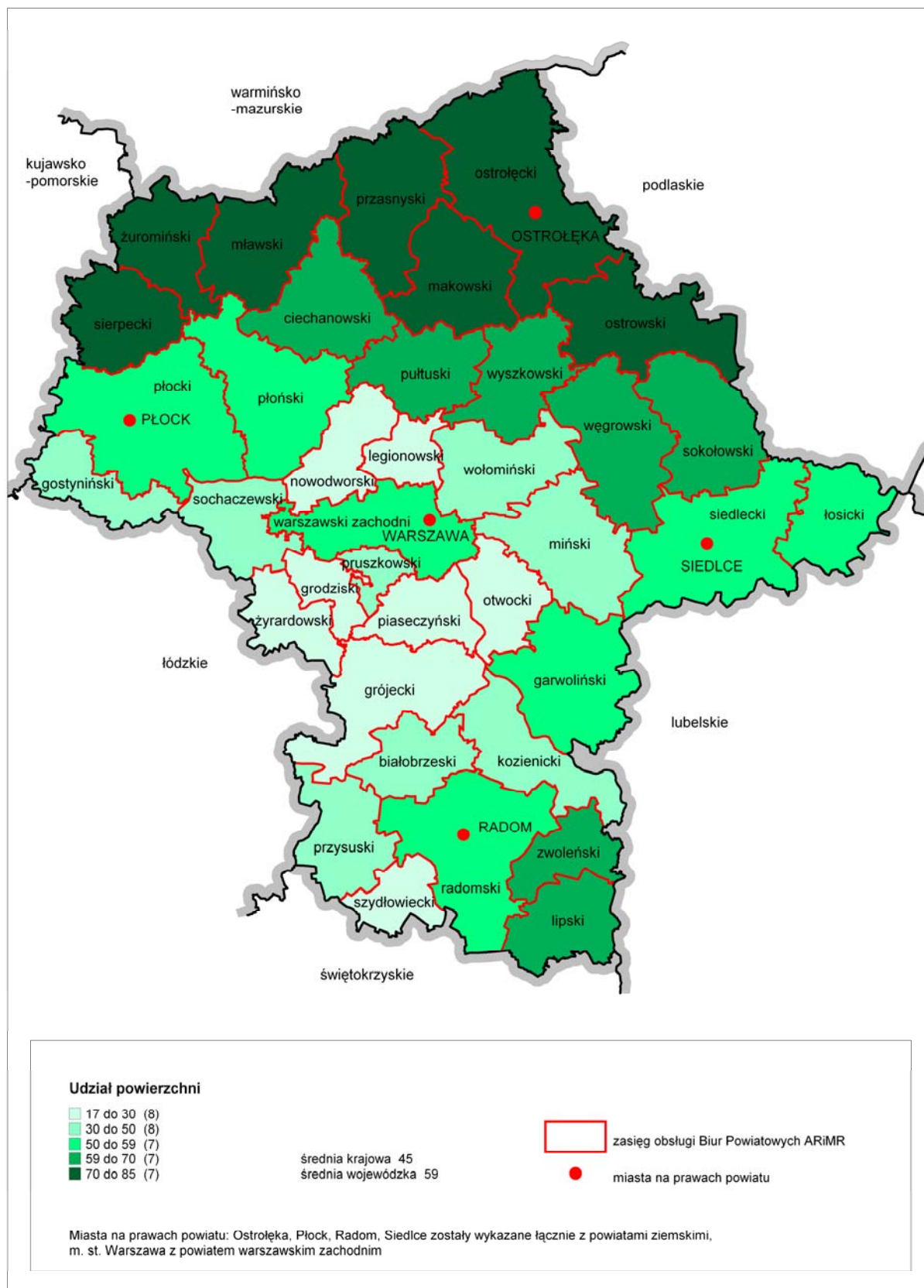
* na Mapie nr 12 nie uwzględniono w strukturze systemu wsparcia bezpośredniego: płatności do upraw roślin energetycznych, płatności uzupełniających do powierzchni upraw chmielu, przejściowych płatności z tytułu owoców miękkich, płatności do pomidorów

Mapa 13. Udział powierzchni użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie mazowieckim

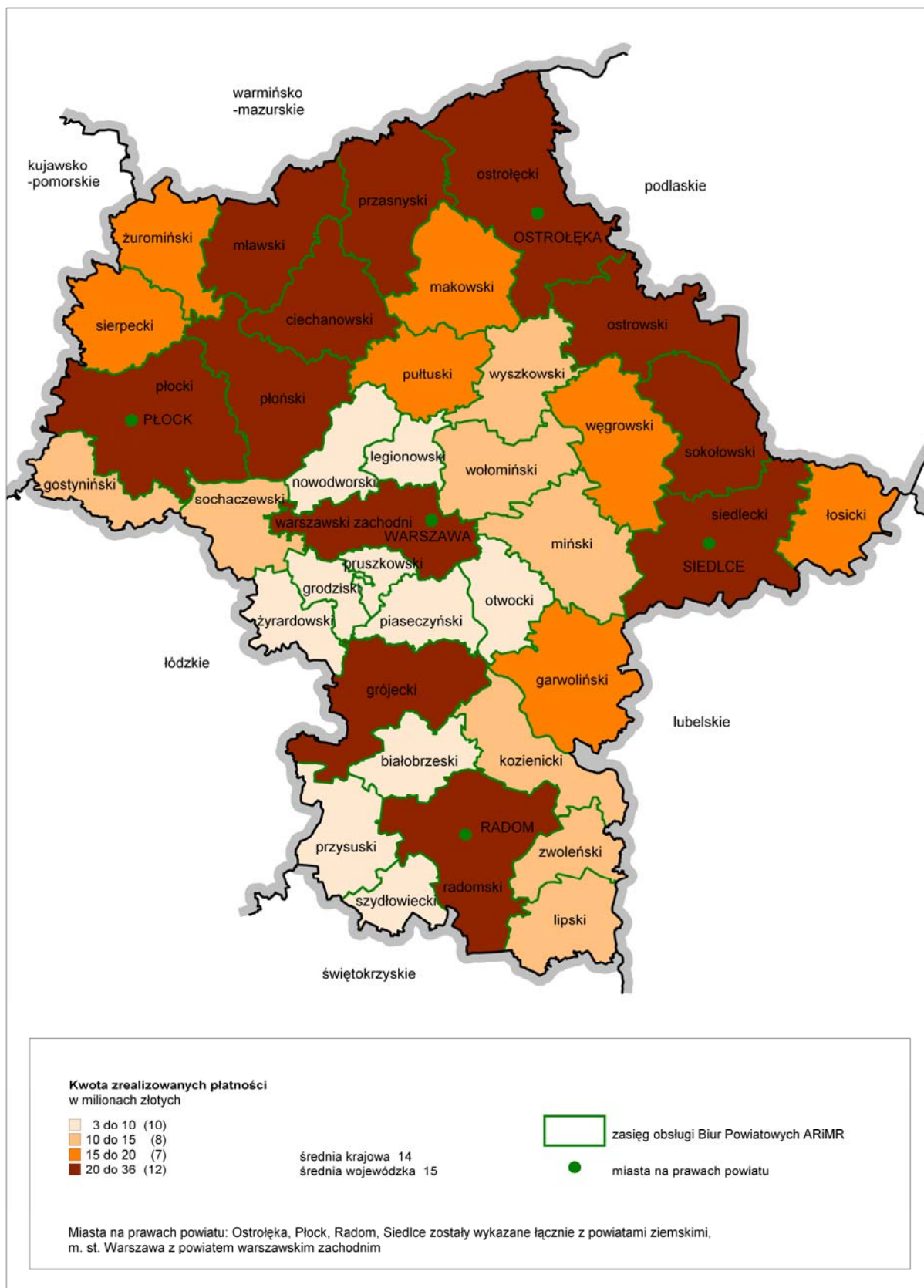
Źródło: Opracowania MBPR na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego z 2005 r.

Mapa 14. Udział powierzchni objętej płatnościami zwierzęcymi w kampanii 2007 w powierzchni użytków zielonych ogółem w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

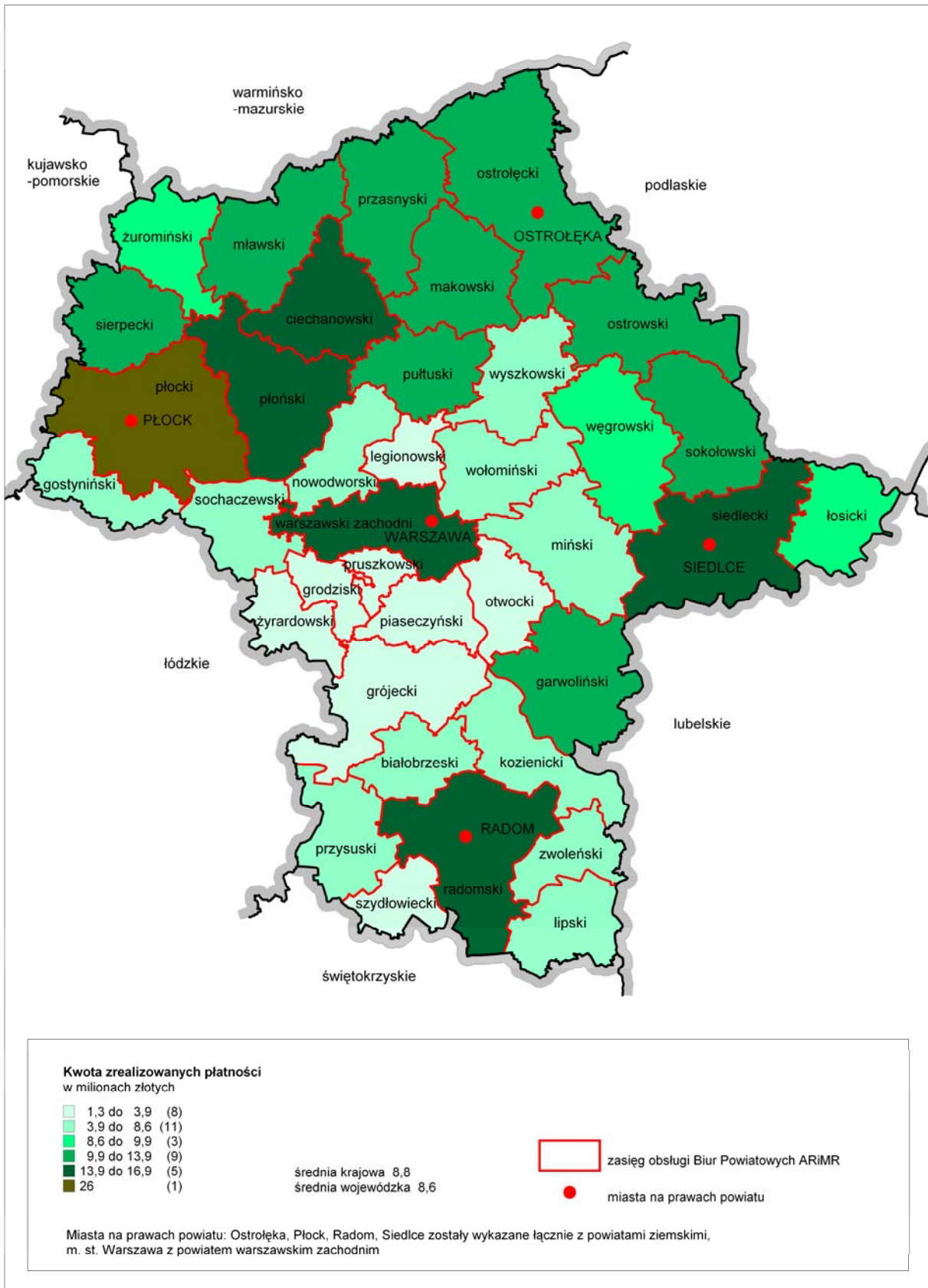
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 15. Kwota zrealizowanych Jednolitych Płatności Obszarowych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

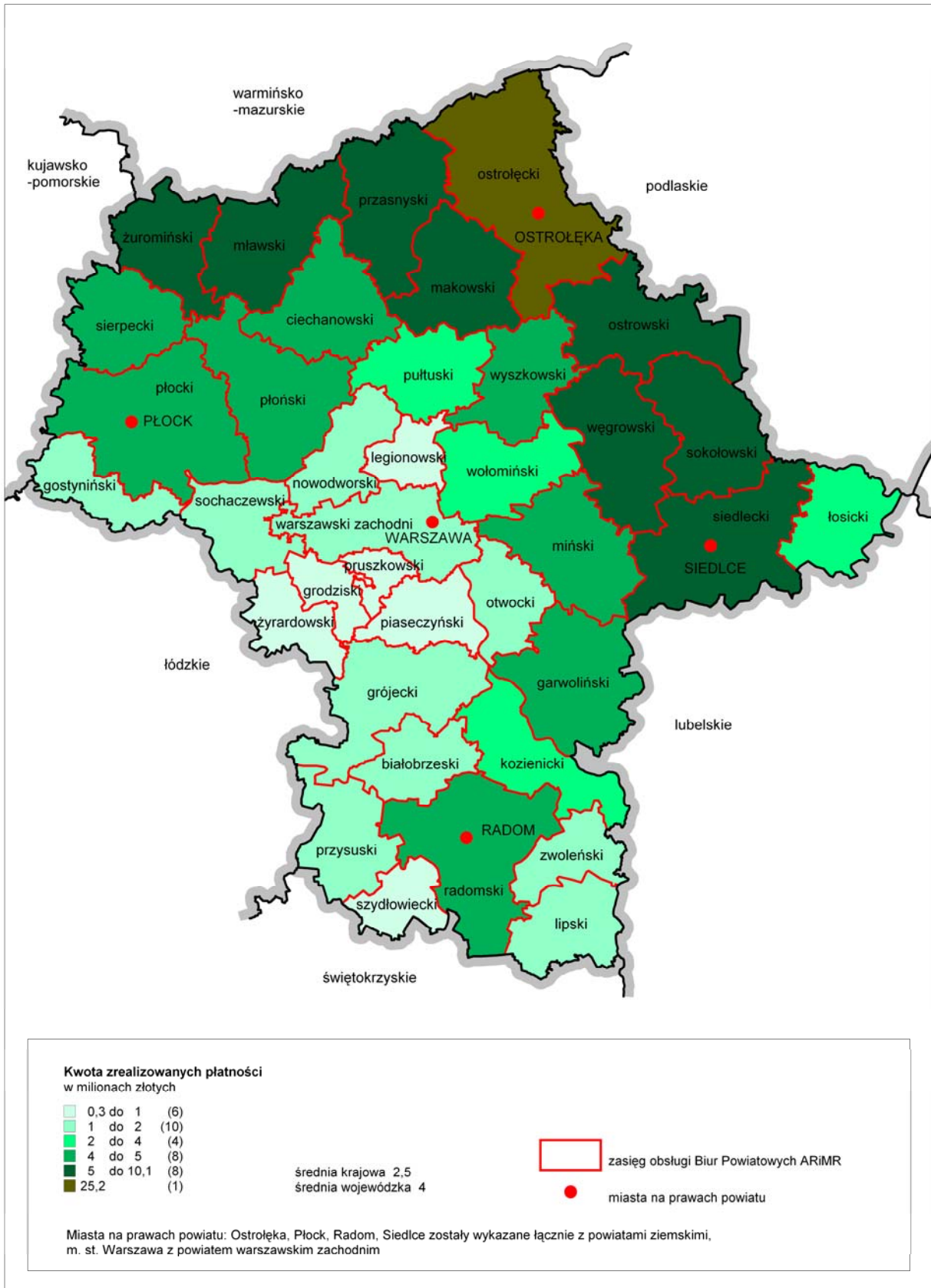
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 16. Kwota zrealizowanych Uzupełniających Płatności Obszarowych – Inne rośliny – w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

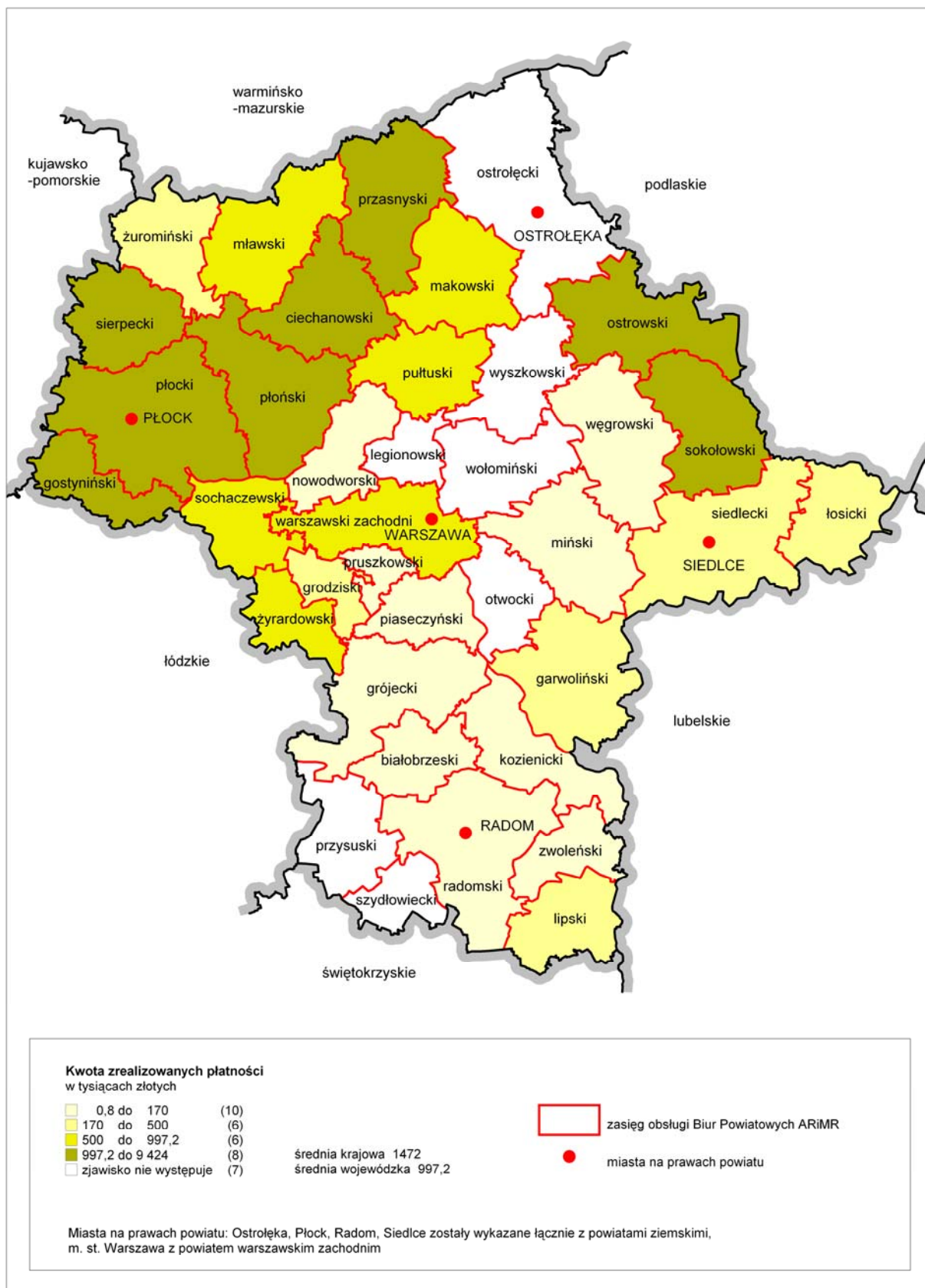
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 17. Kwota zrealizowanych Uzupełniających Płatności Obszarowych – płatności zwierzęce – w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

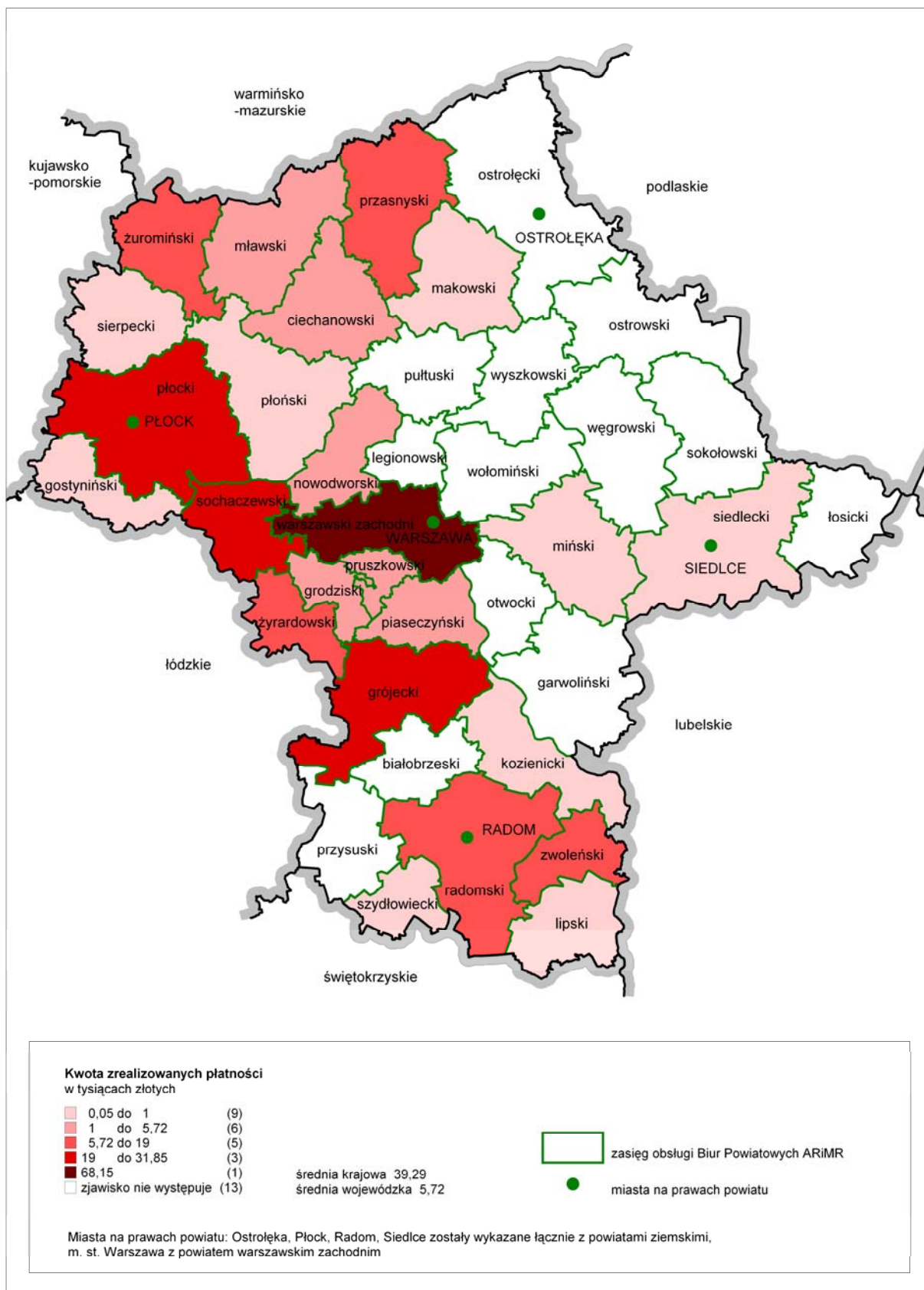
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 18. Kwota zrealizowanych płatności cukrowych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

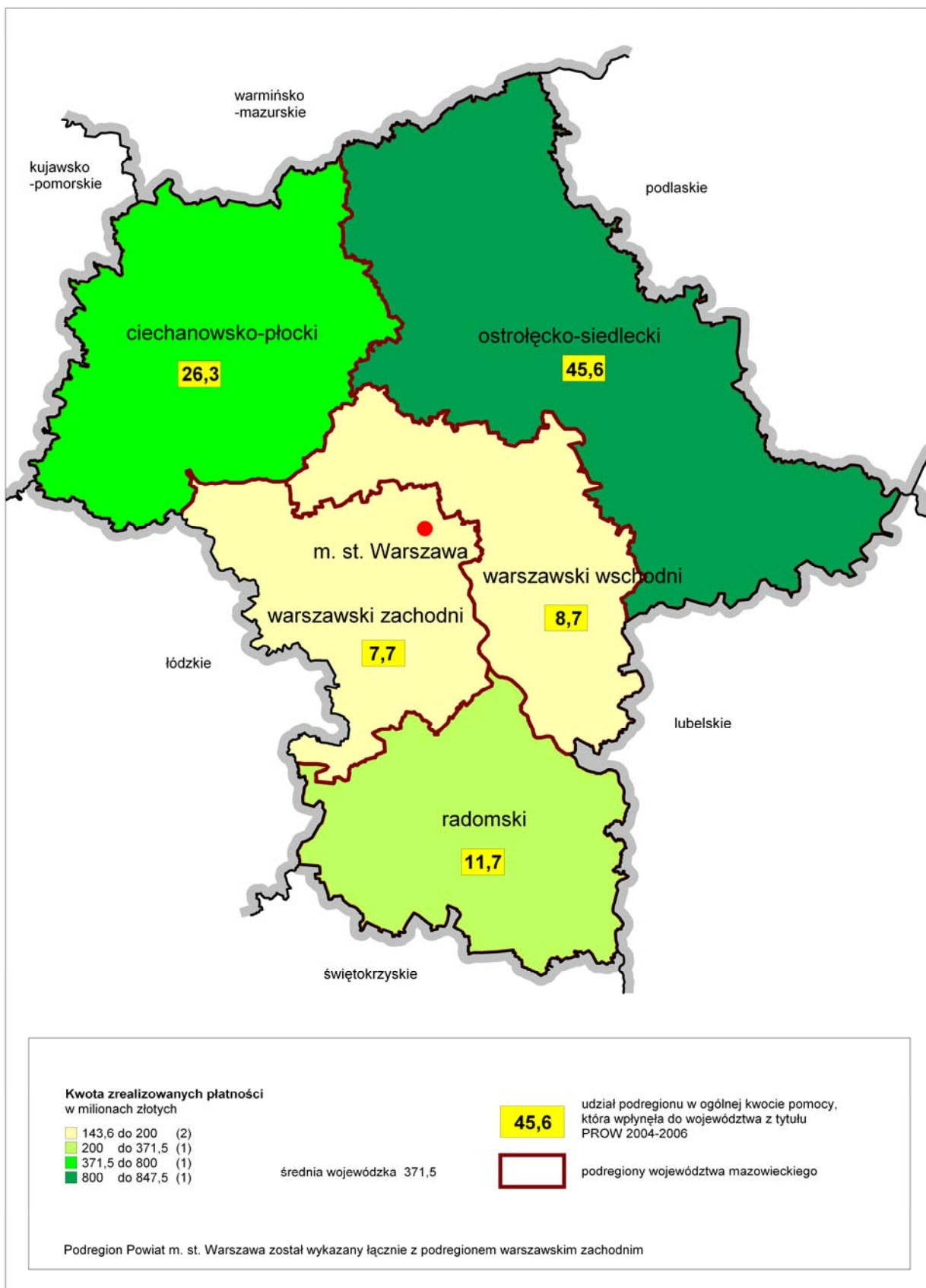
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 19. Kwota zrealizowanych płatności energetycznych w kampanii 2007 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

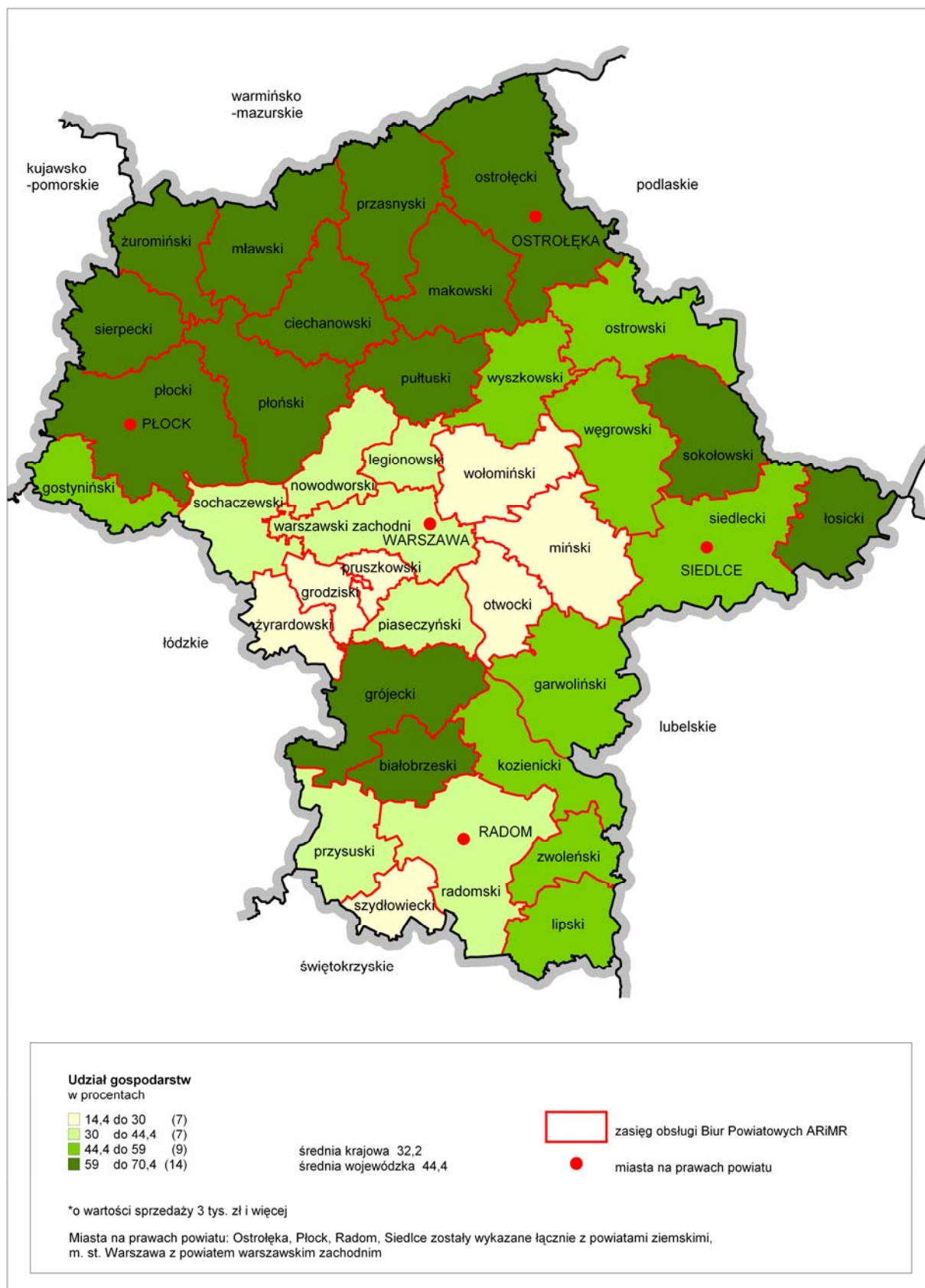
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 20. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2004-2006 w podregionach województwa mazowieckiego – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

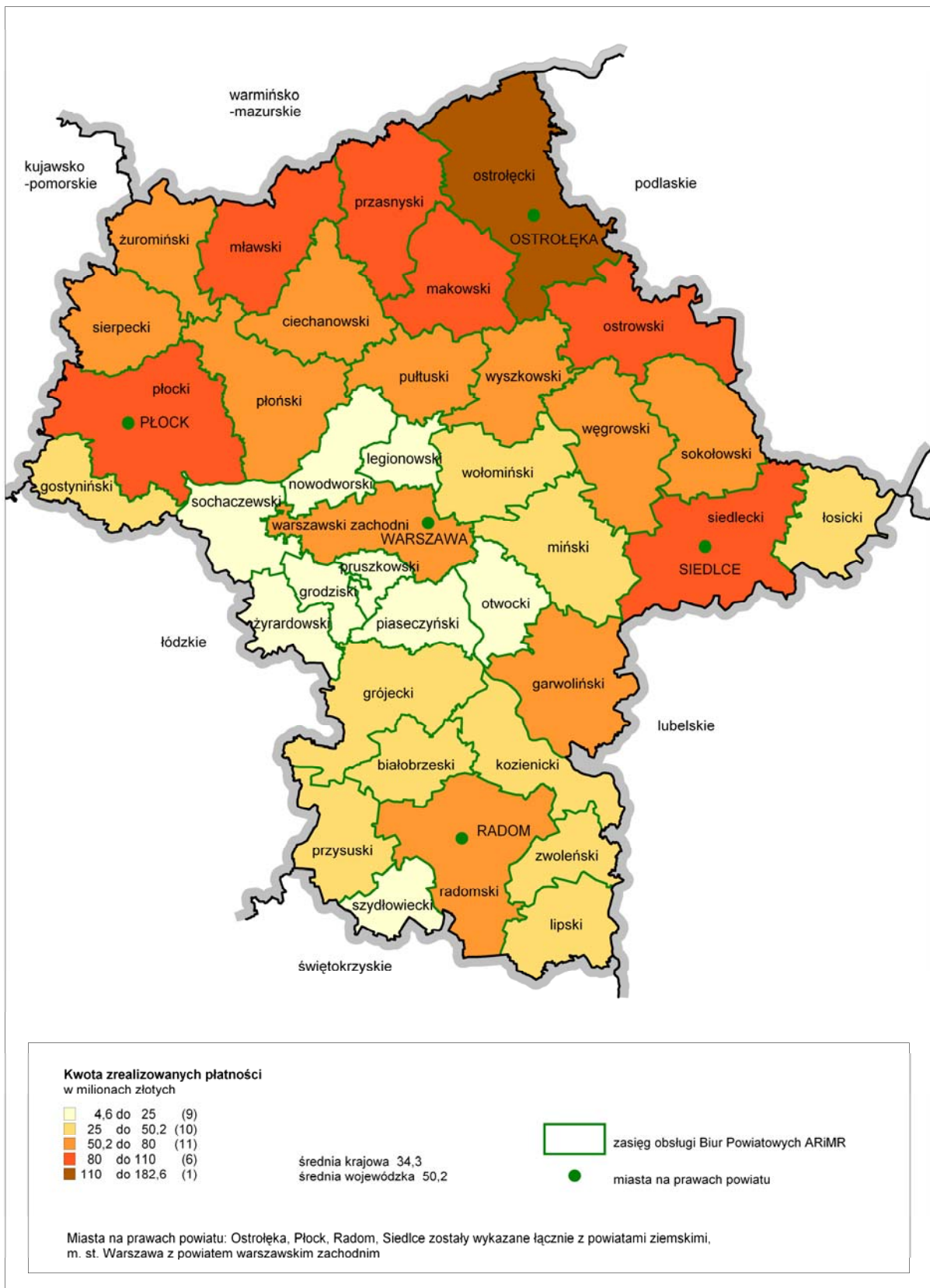
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 21. Udział liczby gospodarstw rolnych produkujących głównie na rynek w liczbie gospodarstw rolnych ogółem w województwie mazowieckim

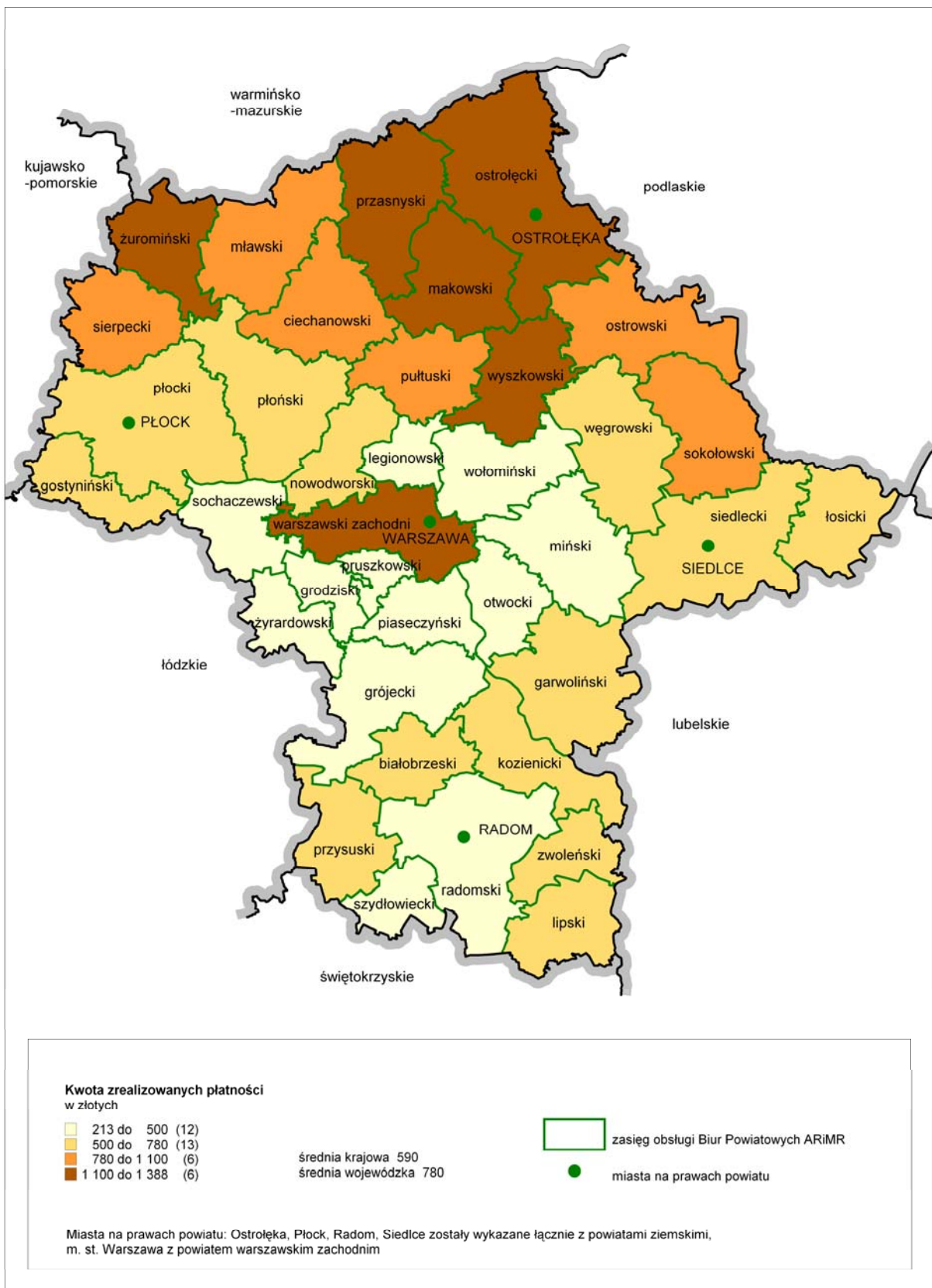
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r.

Mapa 22. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

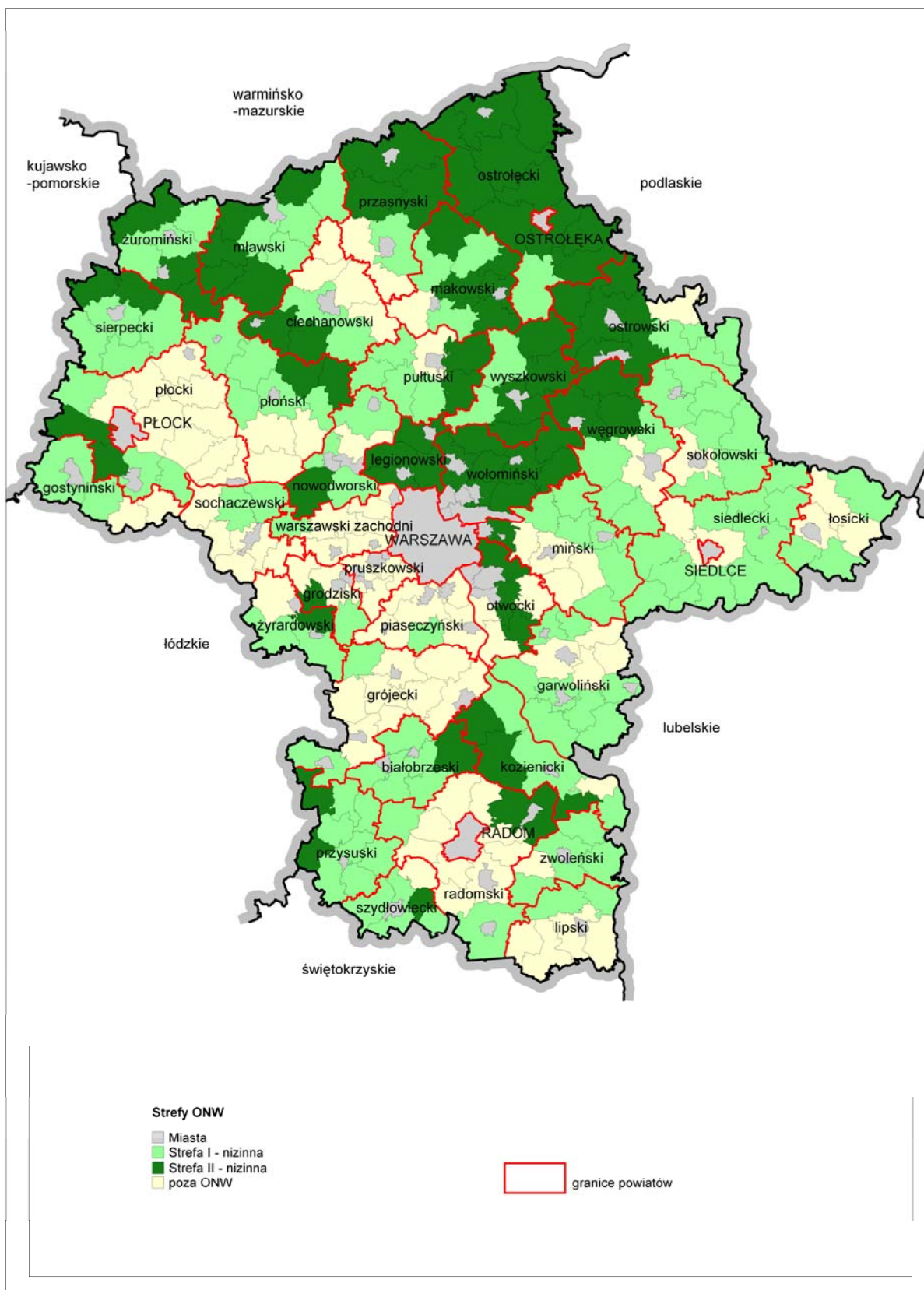
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 23. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim przypadająca na 1 ha użytków rolnych – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

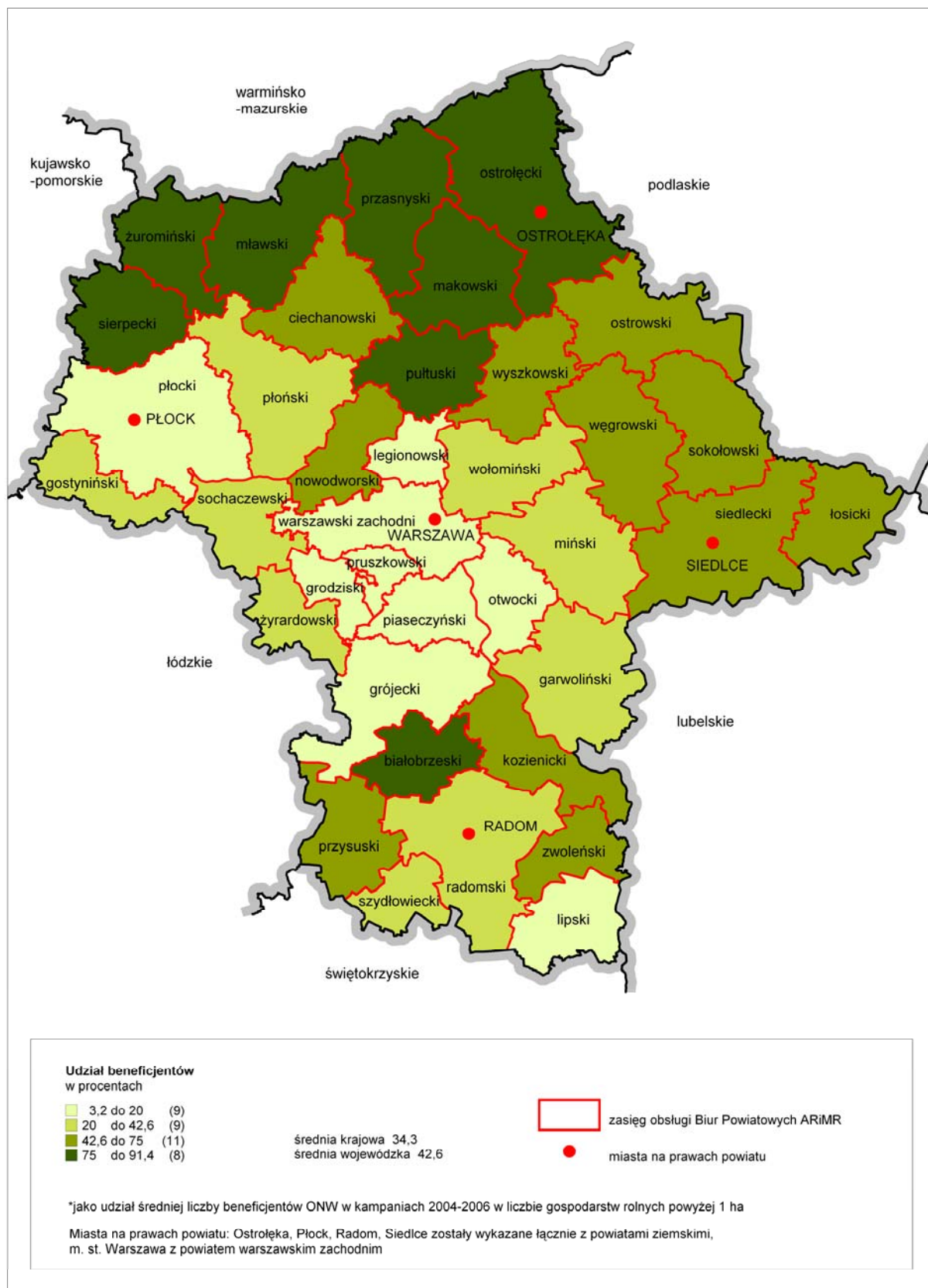
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Mapa 24. Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) w województwie mazowieckim

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach – IUNG (www.lfa.iung.pulawy.pl)

Mapa 25. Udział liczby beneficjentów Działania Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania PROW 2004-2006 w liczbie gospodarstw ogółem w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

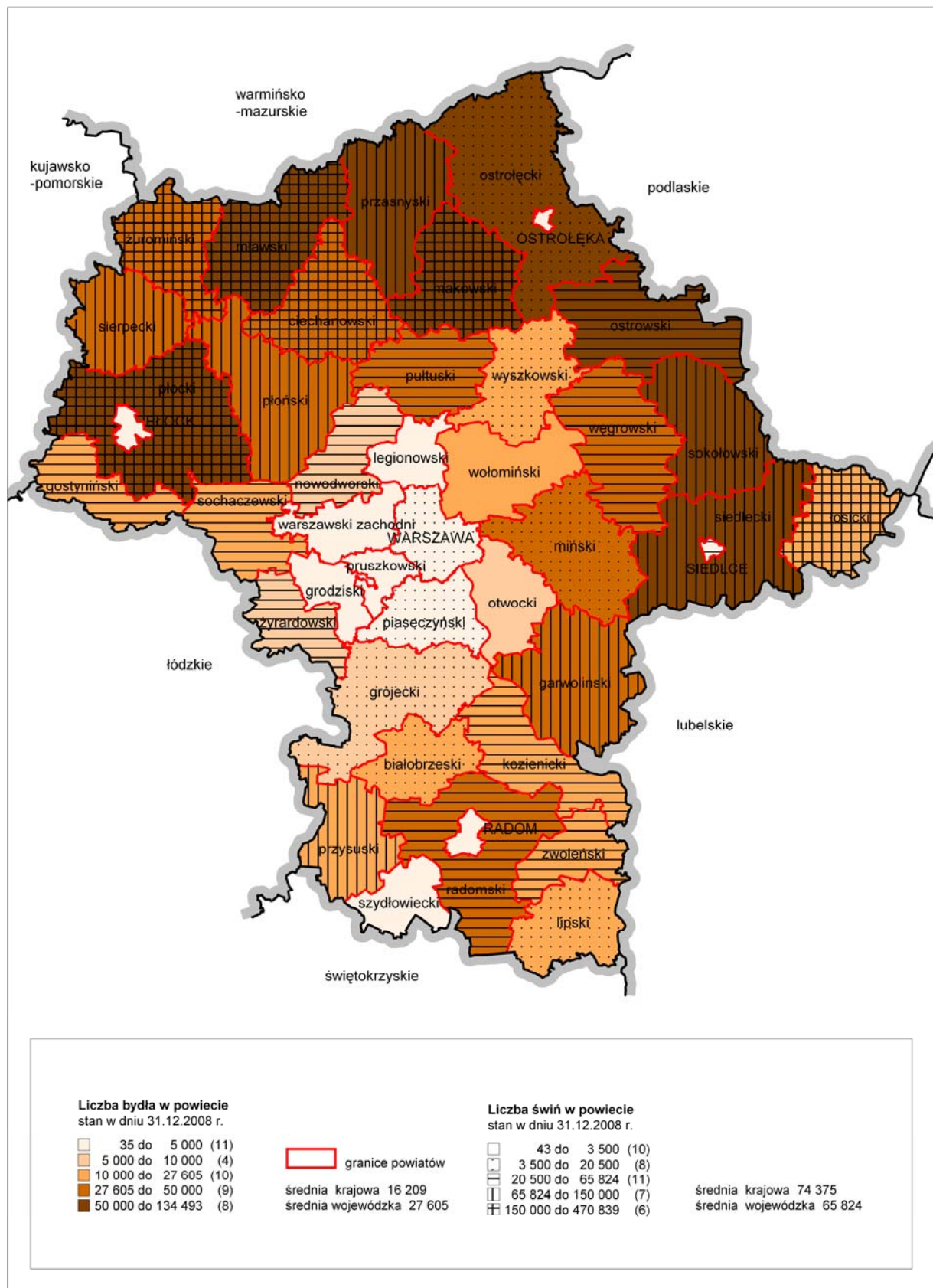
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku.

Mapa 26. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

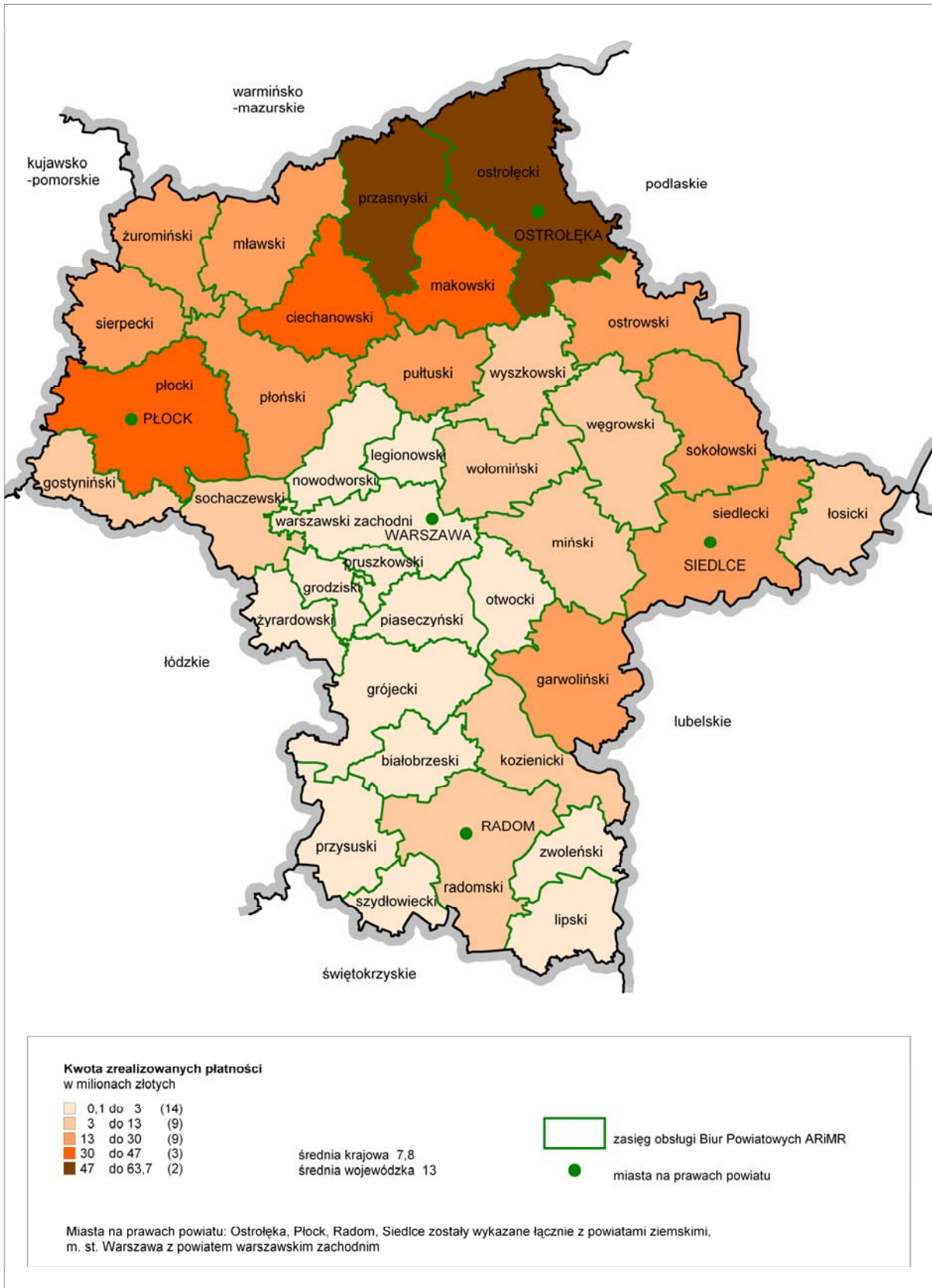
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 27. Liczba bydła i trzody chlewnej w województwie mazowieckim

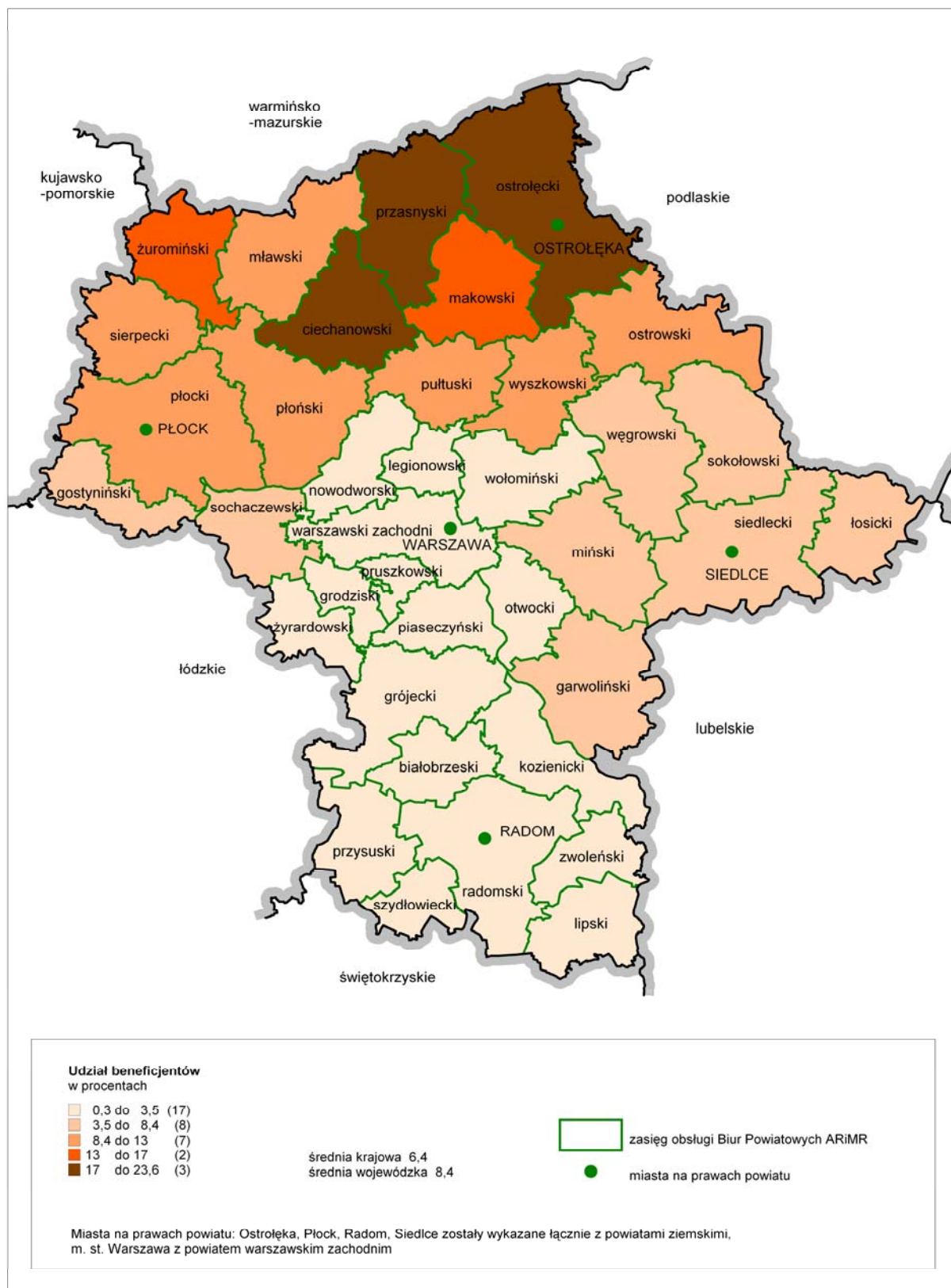
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 28. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

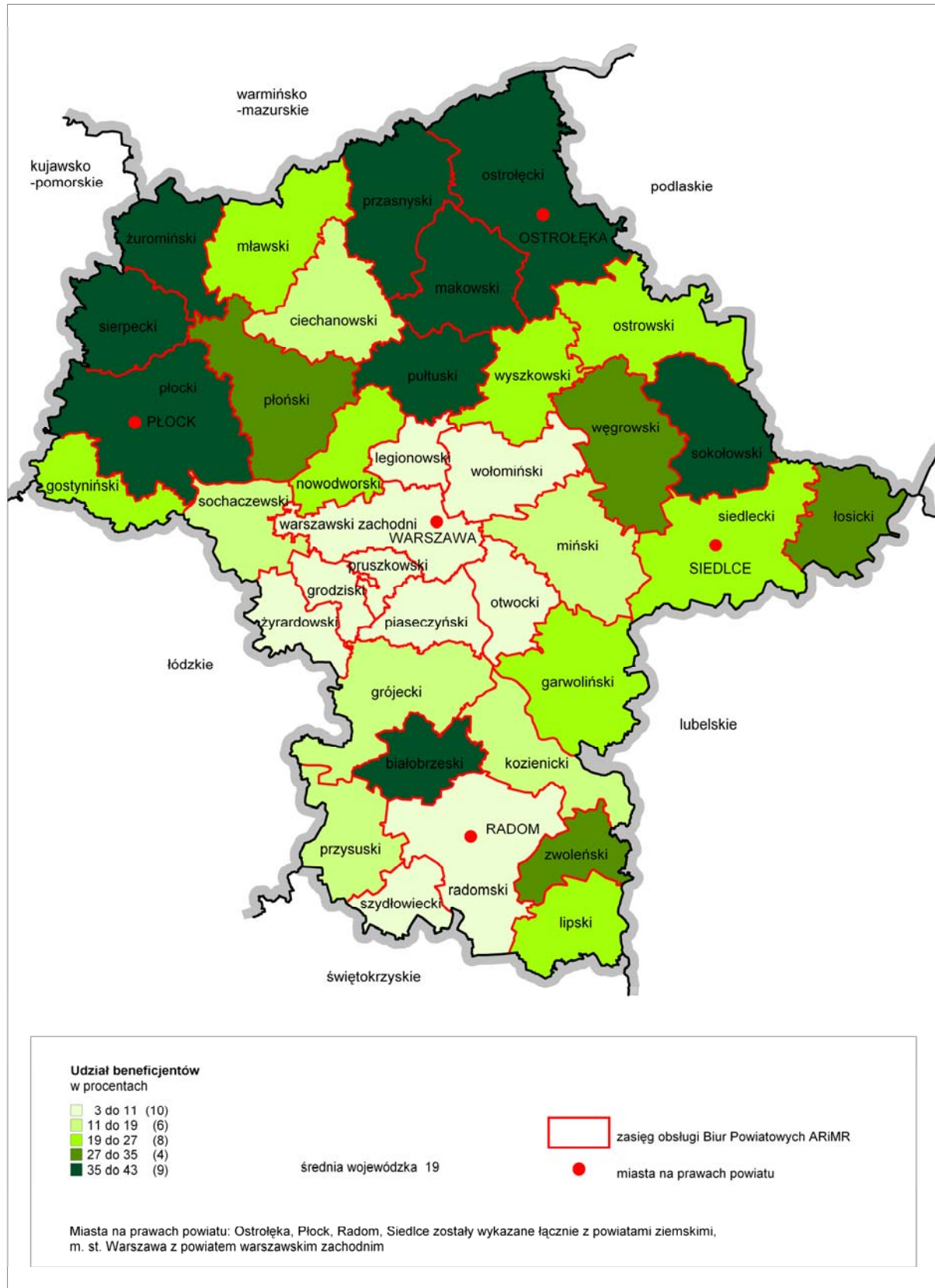
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 29. Udział liczby beneficjentów Działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE PROW 2004-2006* w liczbie gospodarstw z zarejestrowanymi stadami bydła i trzody chlewnej w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

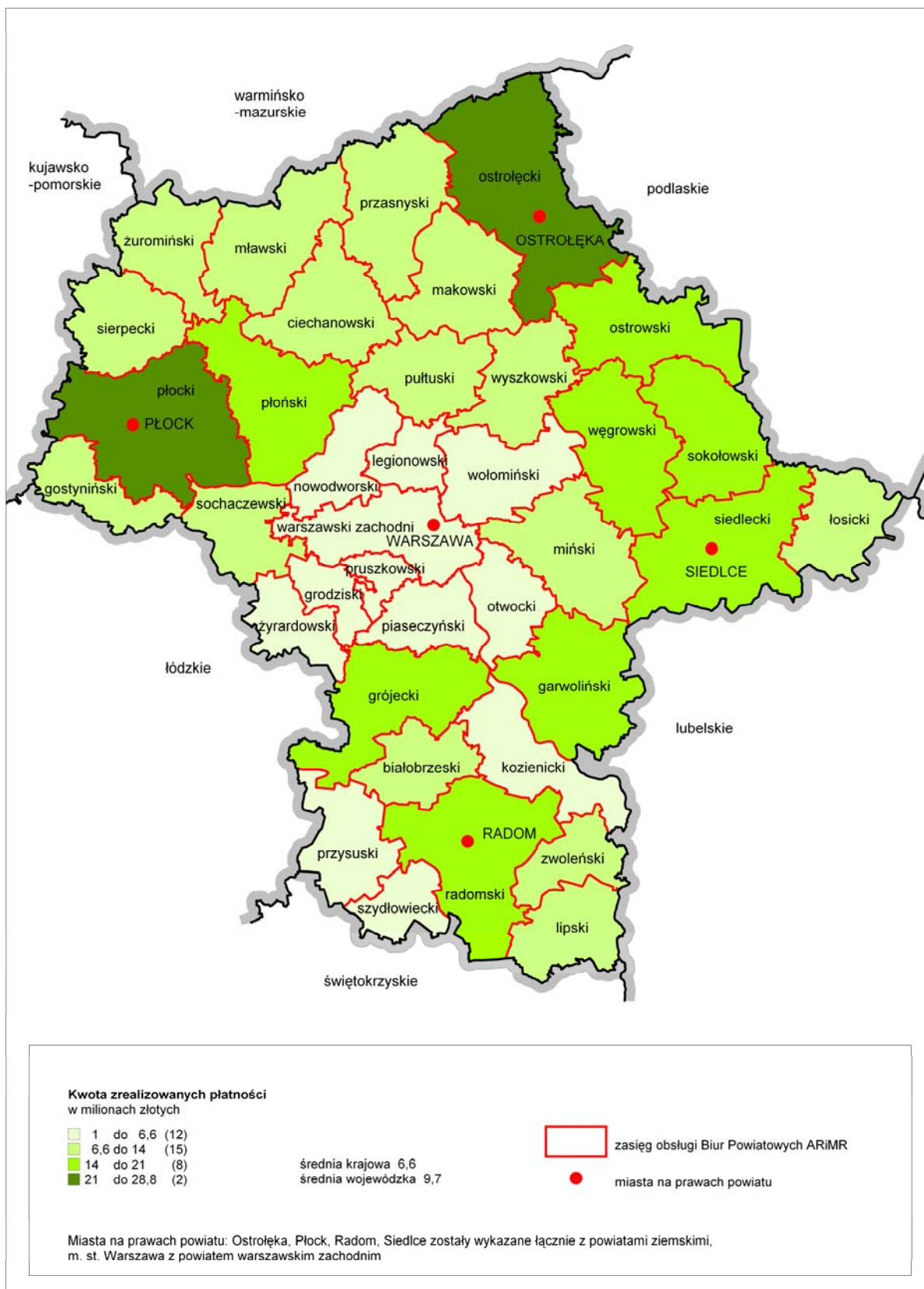
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 30. Udział liczby beneficjentów Działania *Renty strukturalne* PROW 2004-2006 w liczbie użytkowników gospodarstw rolnych z grupy wiekowej 55-64 lata w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

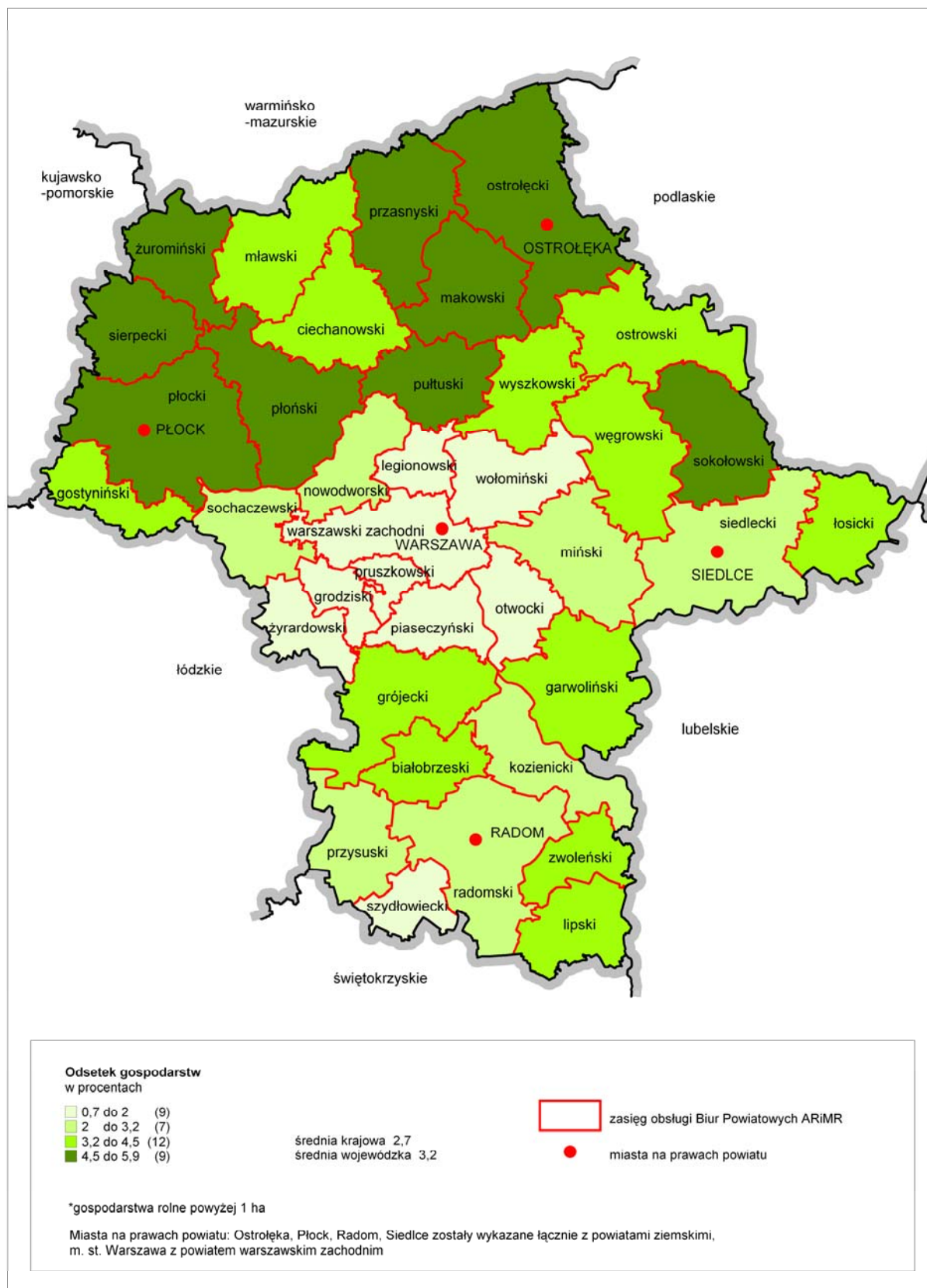
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku.

Mapa 31. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Renty strukturalne* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

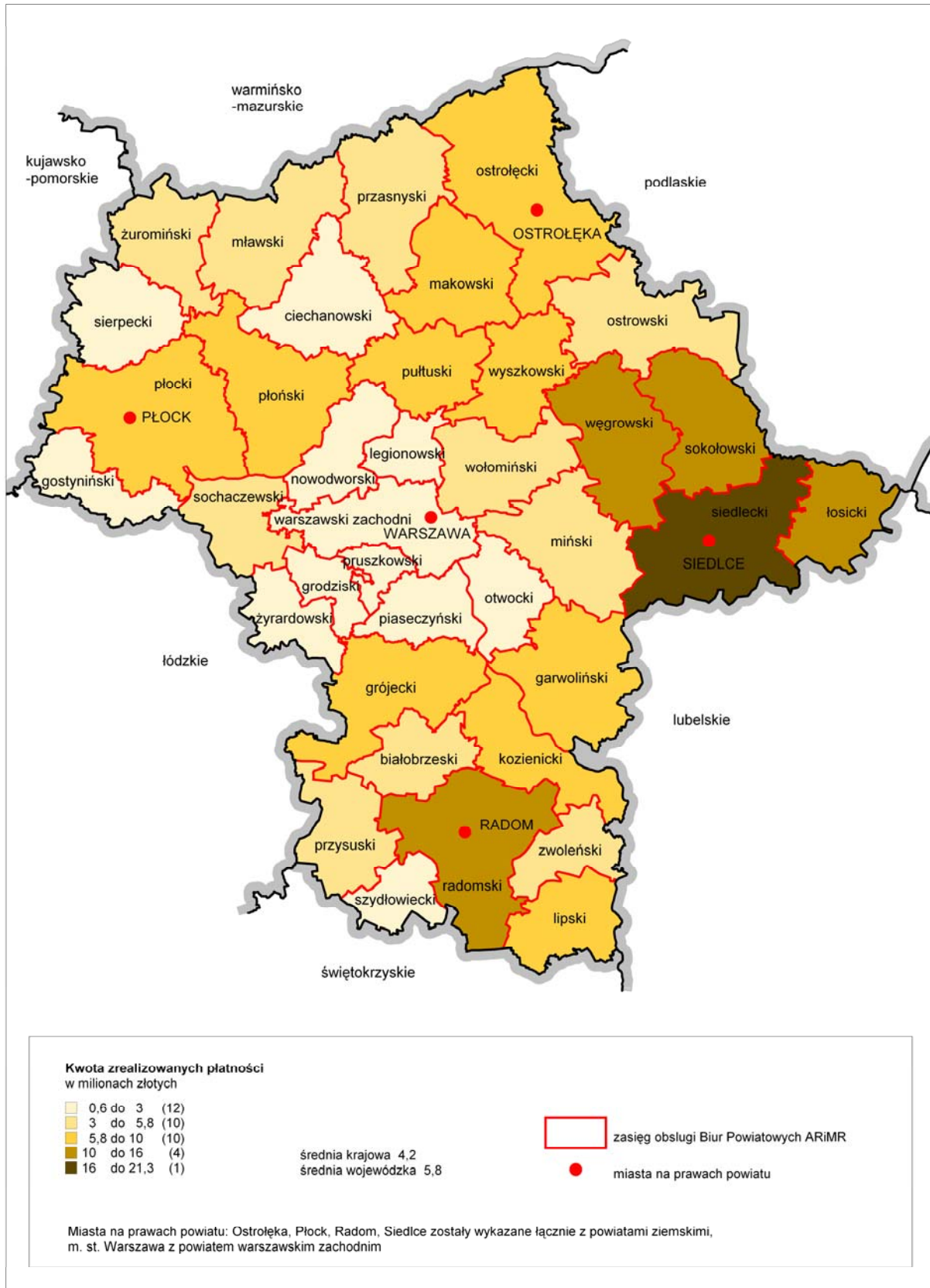
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 32. Odsetek gospodarstw rolnych przekazanych za renty strukturalne w ogólnej liczbie gospodarstw w ramach PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

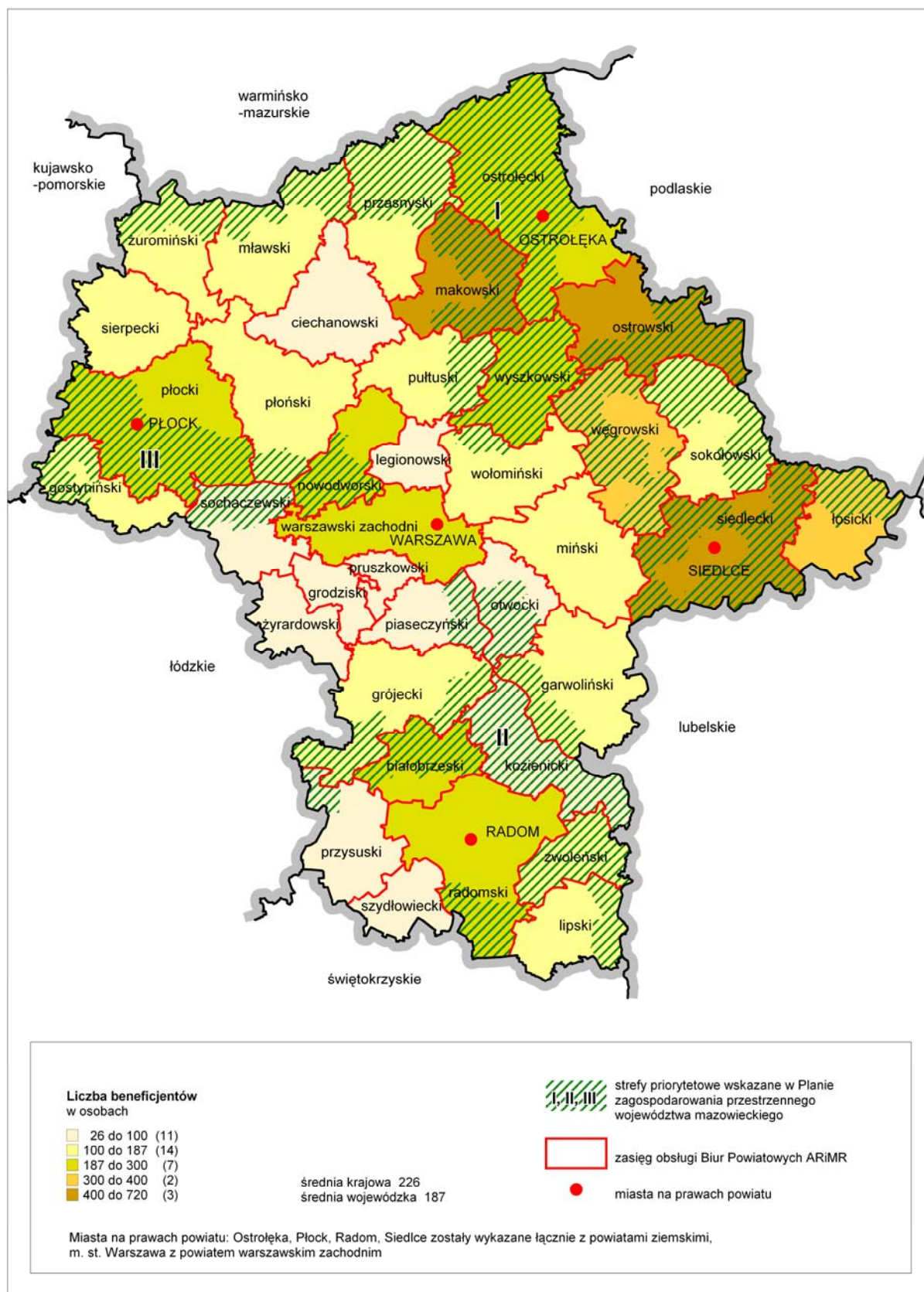
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku.

Mapa 33. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Wspieranie gospodarstw nisko-towarowych* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

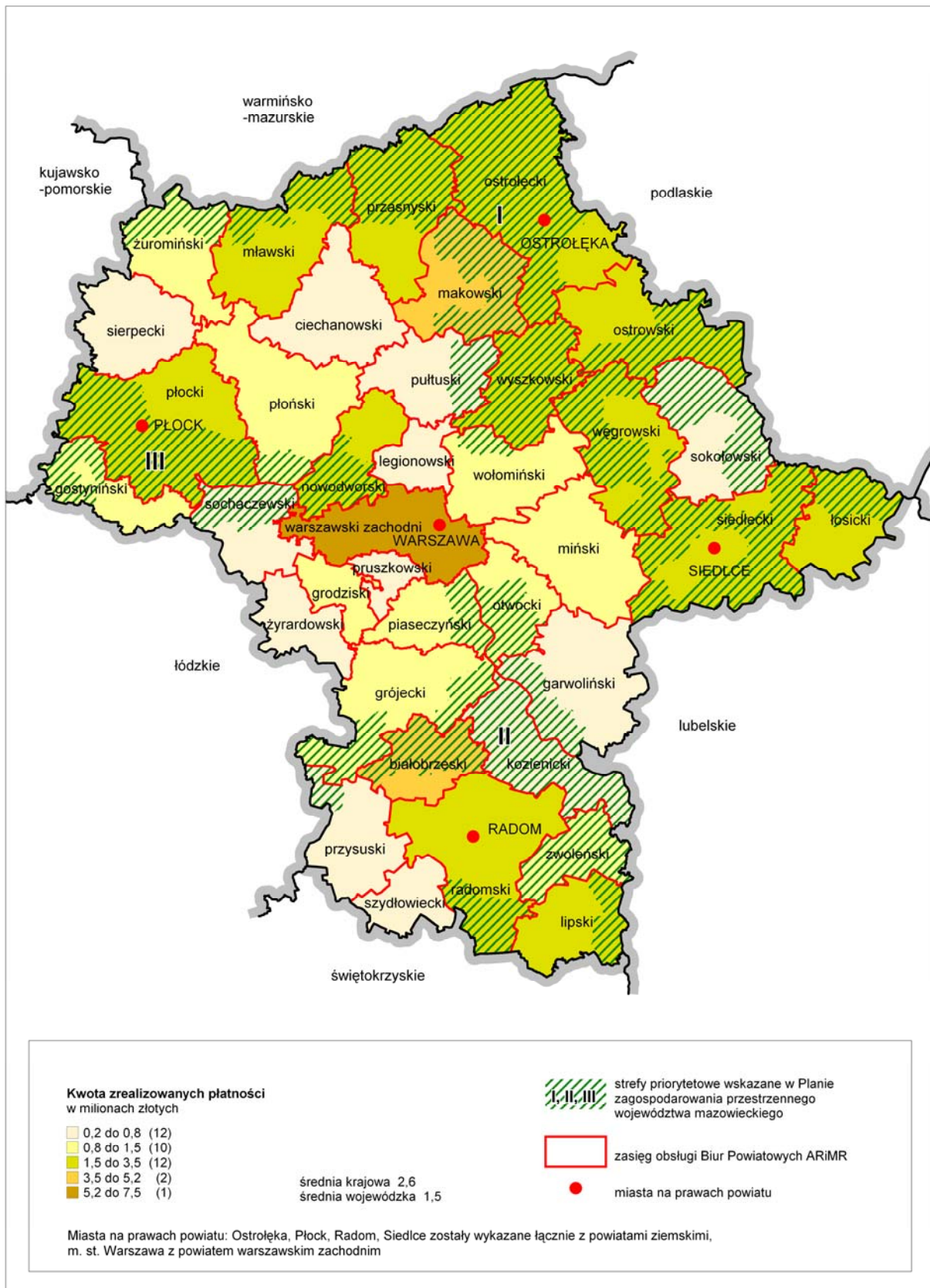
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 34. Liczba beneficjentów Działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

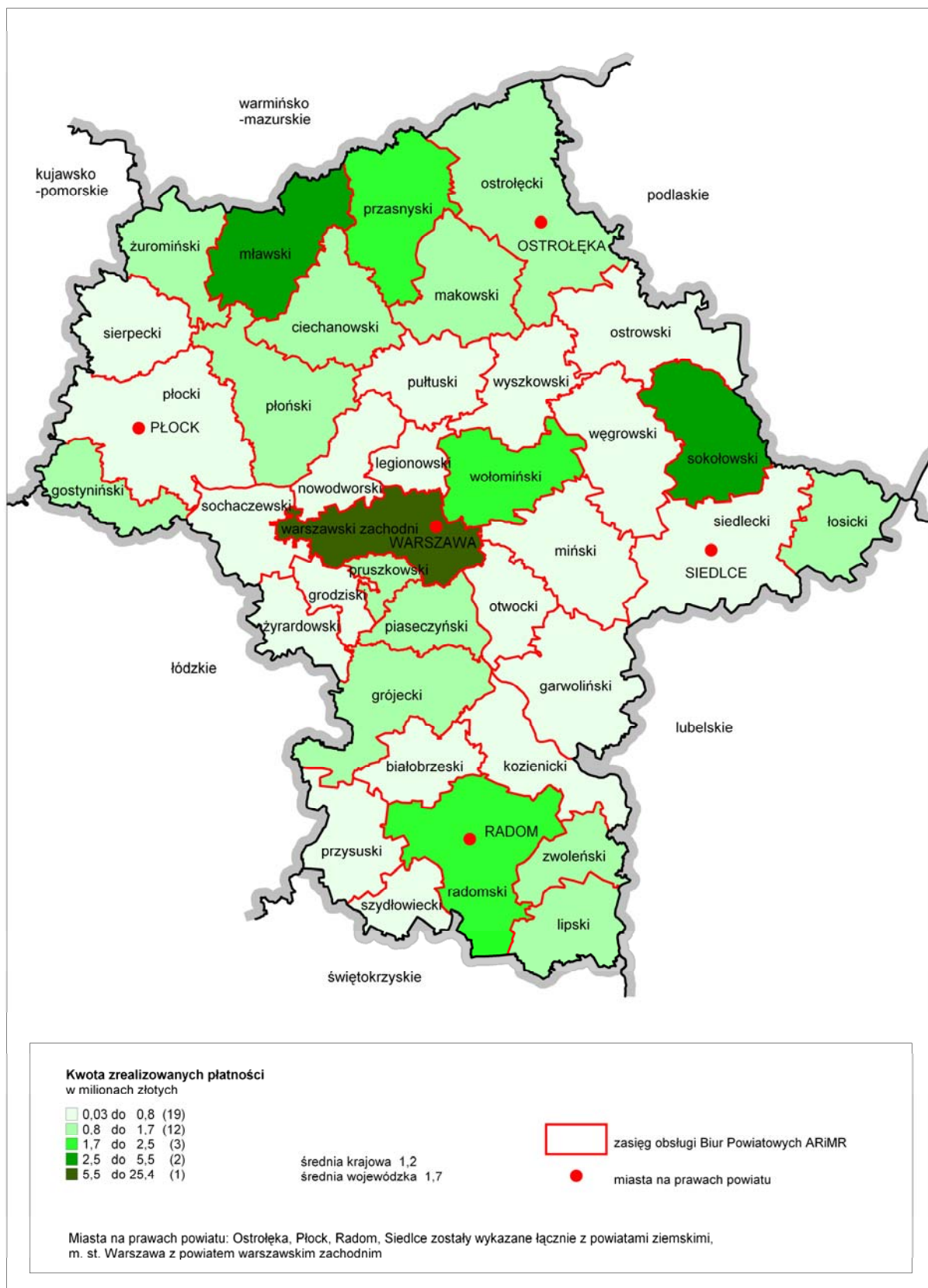
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 35. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

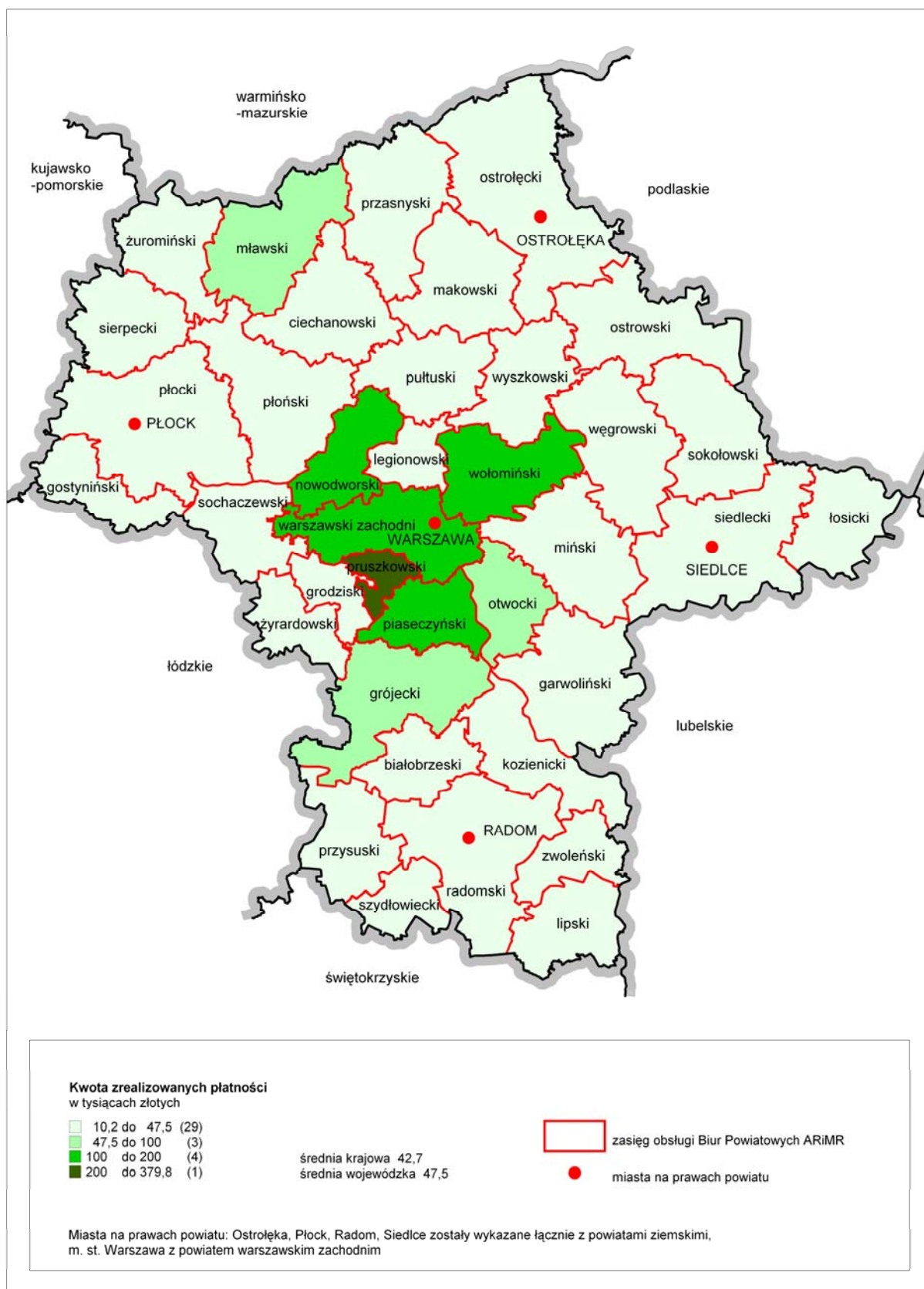
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 36. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania Zalesianie gruntów rolnych PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

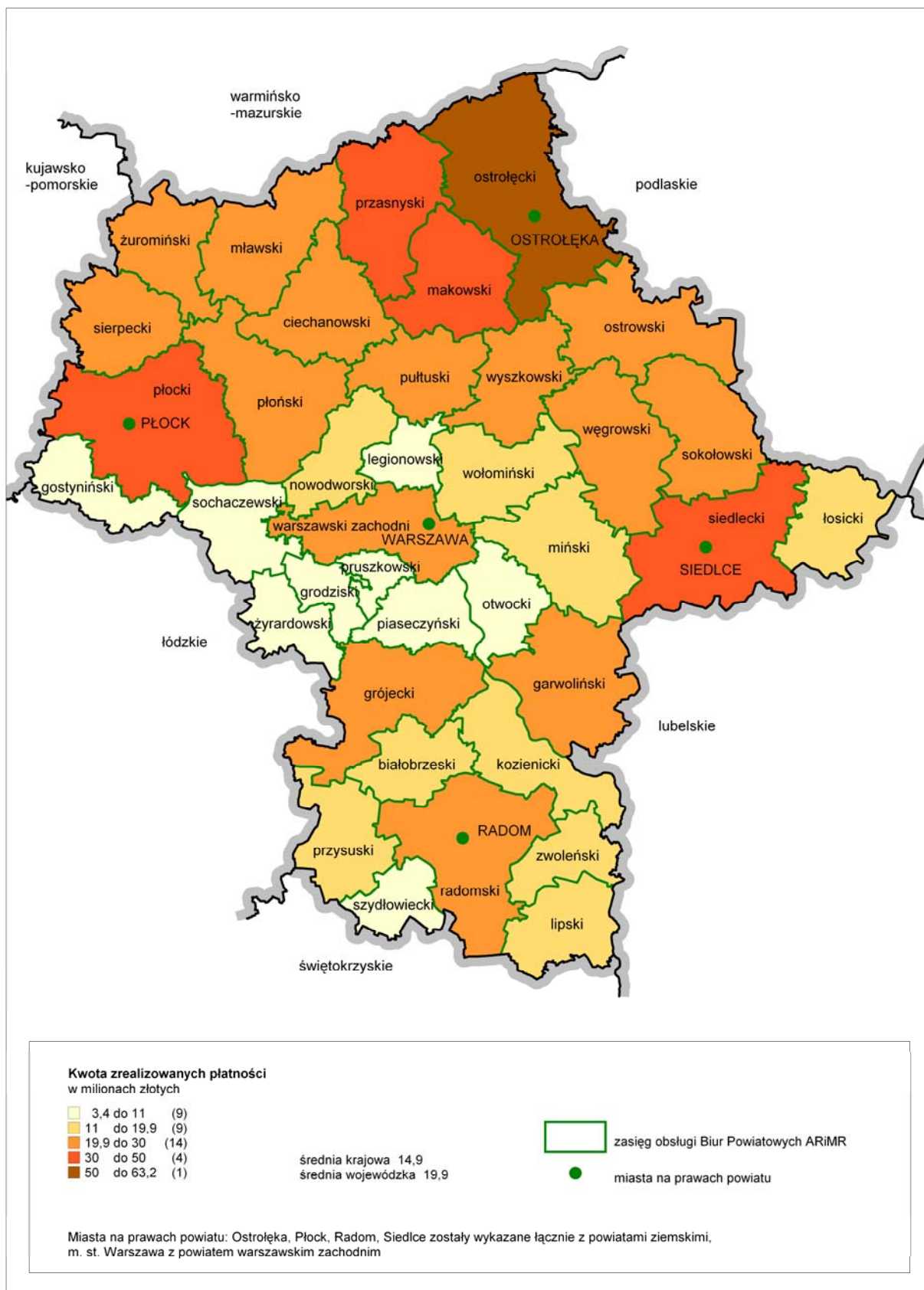
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 37. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Zalesianie gruntów rolnych* PROW 2004-2006 w województwie mazowieckim przypadająca na 1 beneficjenta – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

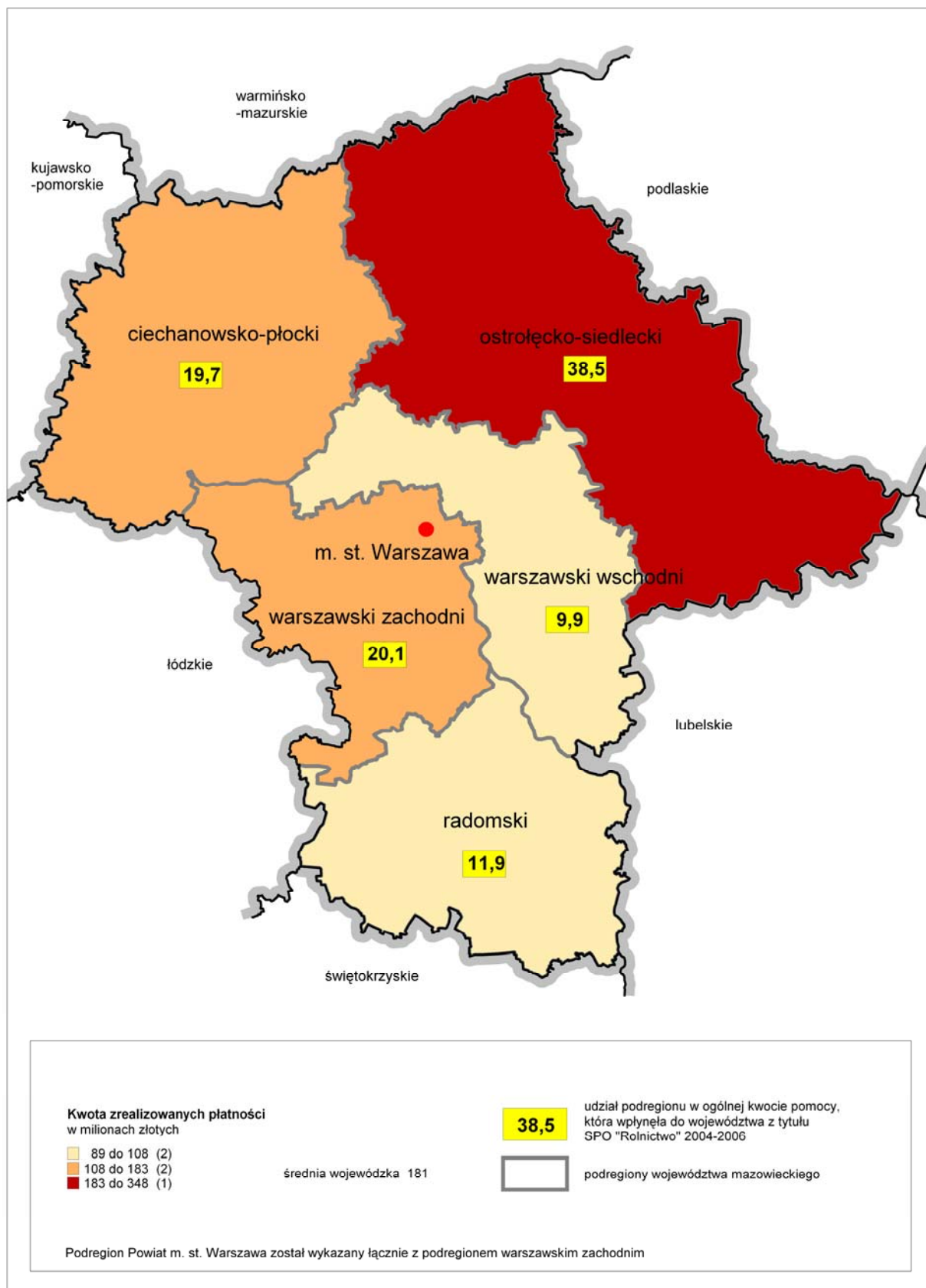
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 38. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2007-2013 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

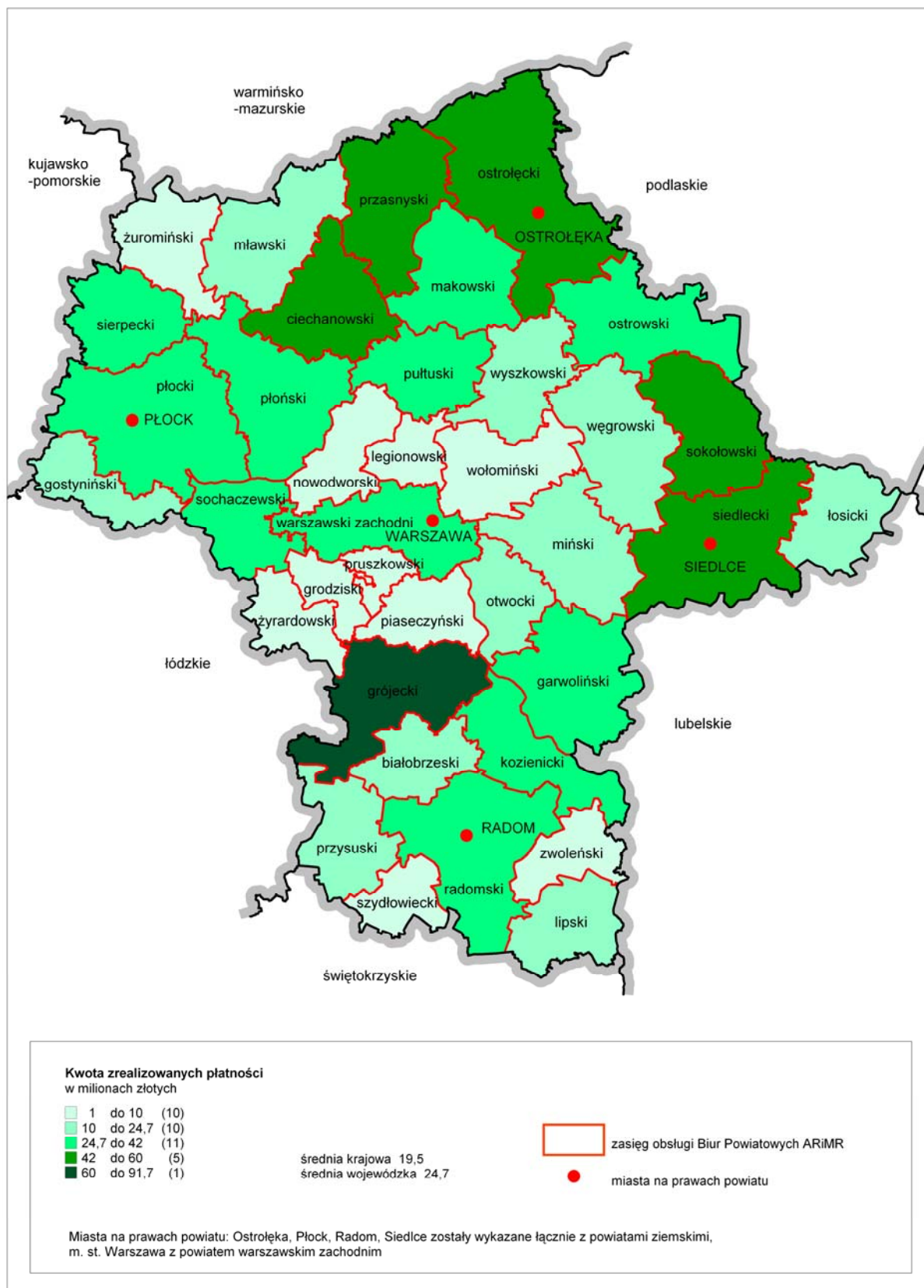
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 39. Kwota zrealizowanych płatności w ramach SPO *Rolnictwo* 2004-2006 w podregionach województwa mazowieckiego – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

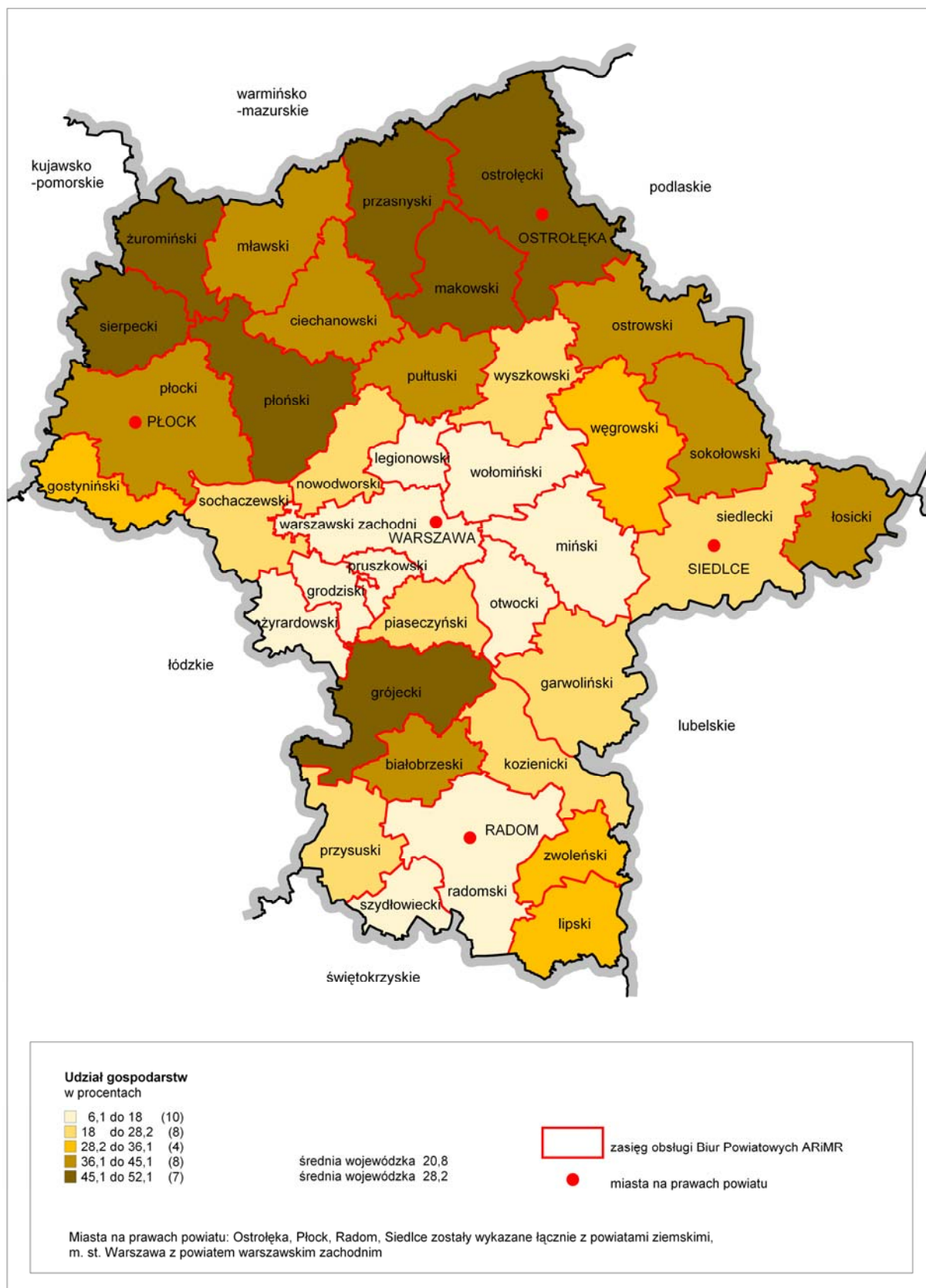
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego

Mapa 40. Kwota zrealizowanych płatności w ramach SPO *Rolnictwo* 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

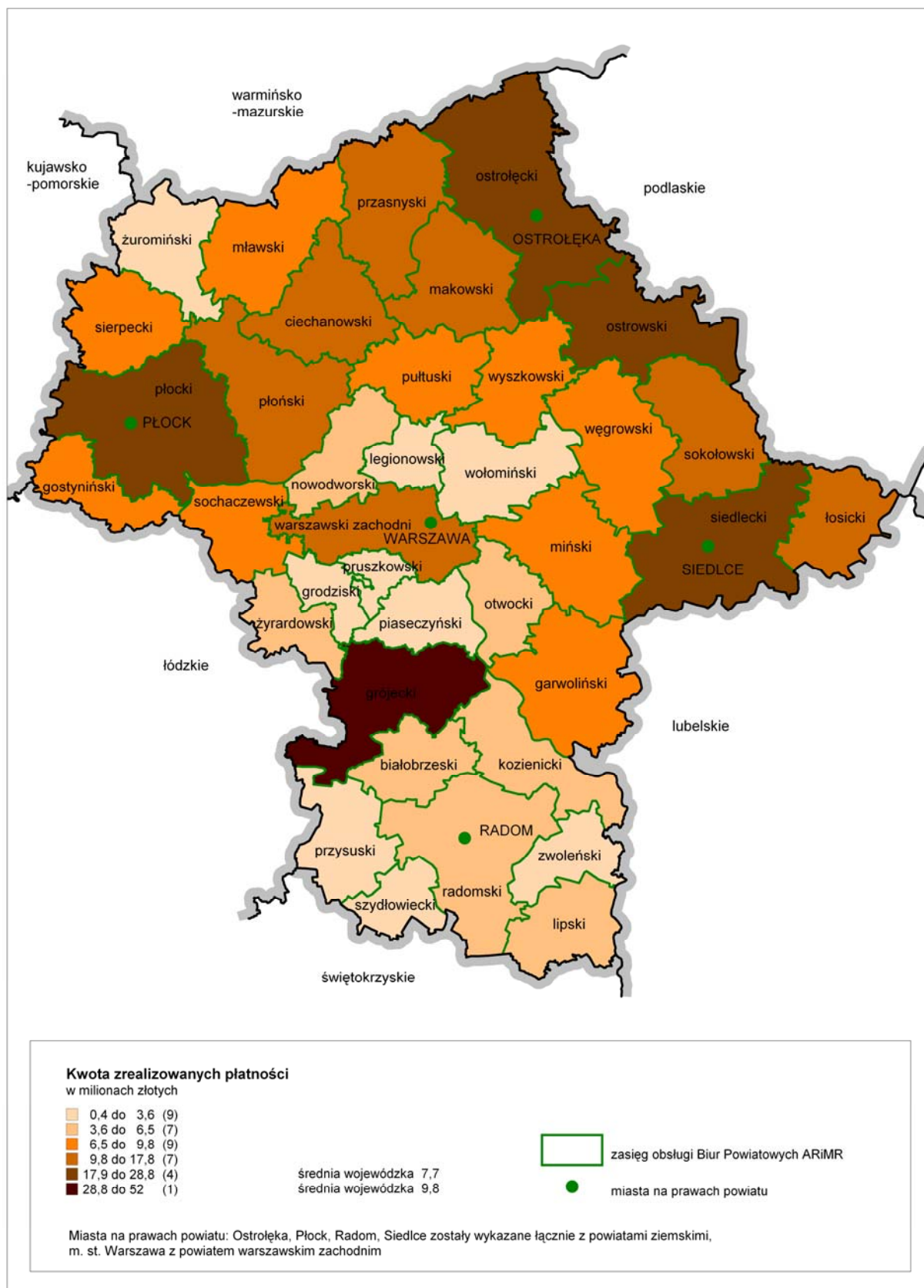
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Mapa 41. Udział liczby indywidualnych gospodarstw rolnych utrzymujących się z działalności rolniczej w liczbie indywidualnych gospodarstw rolnych ogółem w województwie mazowieckim

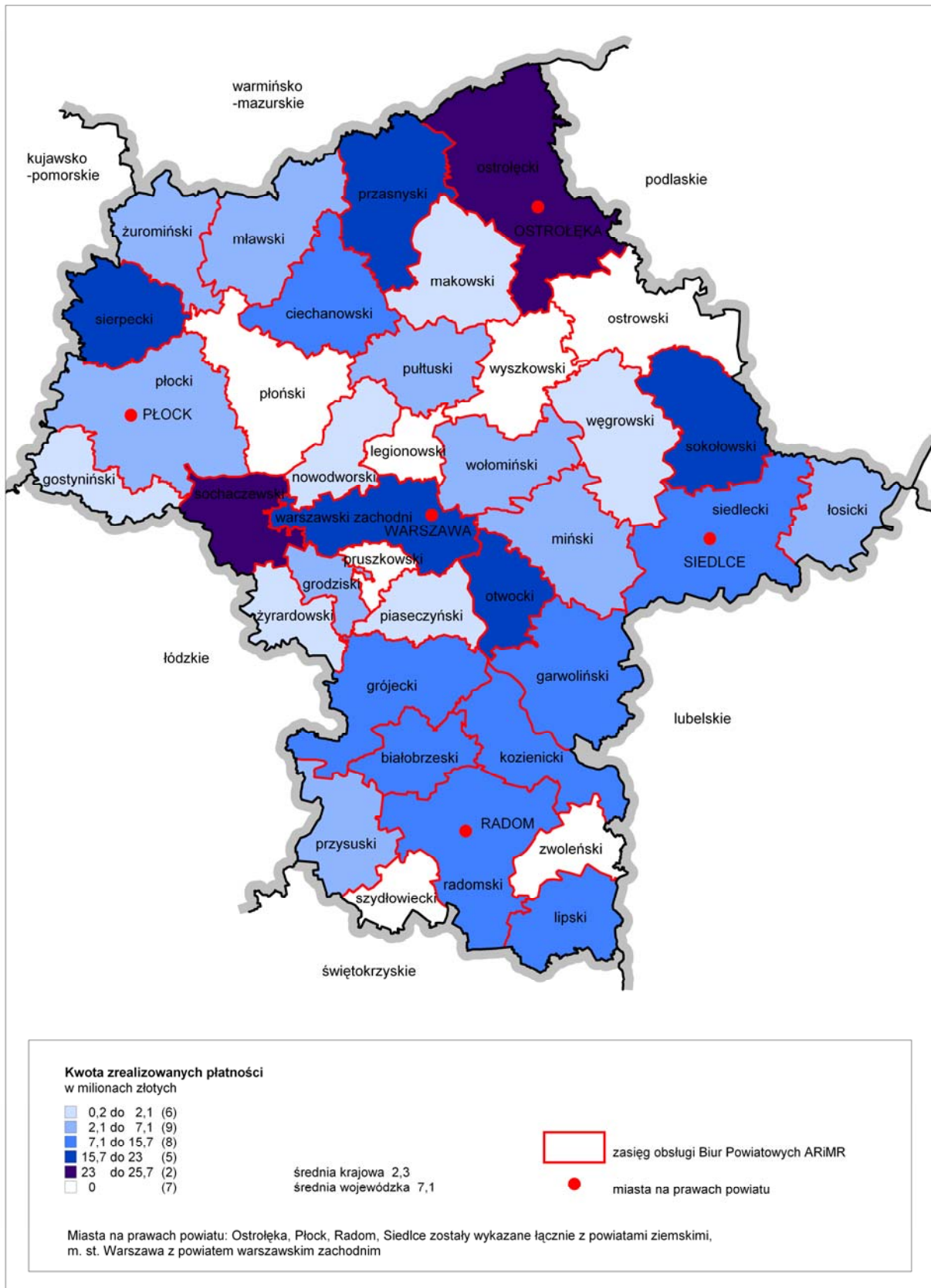
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Mapa 42. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* SPO *Rolnictwo* 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

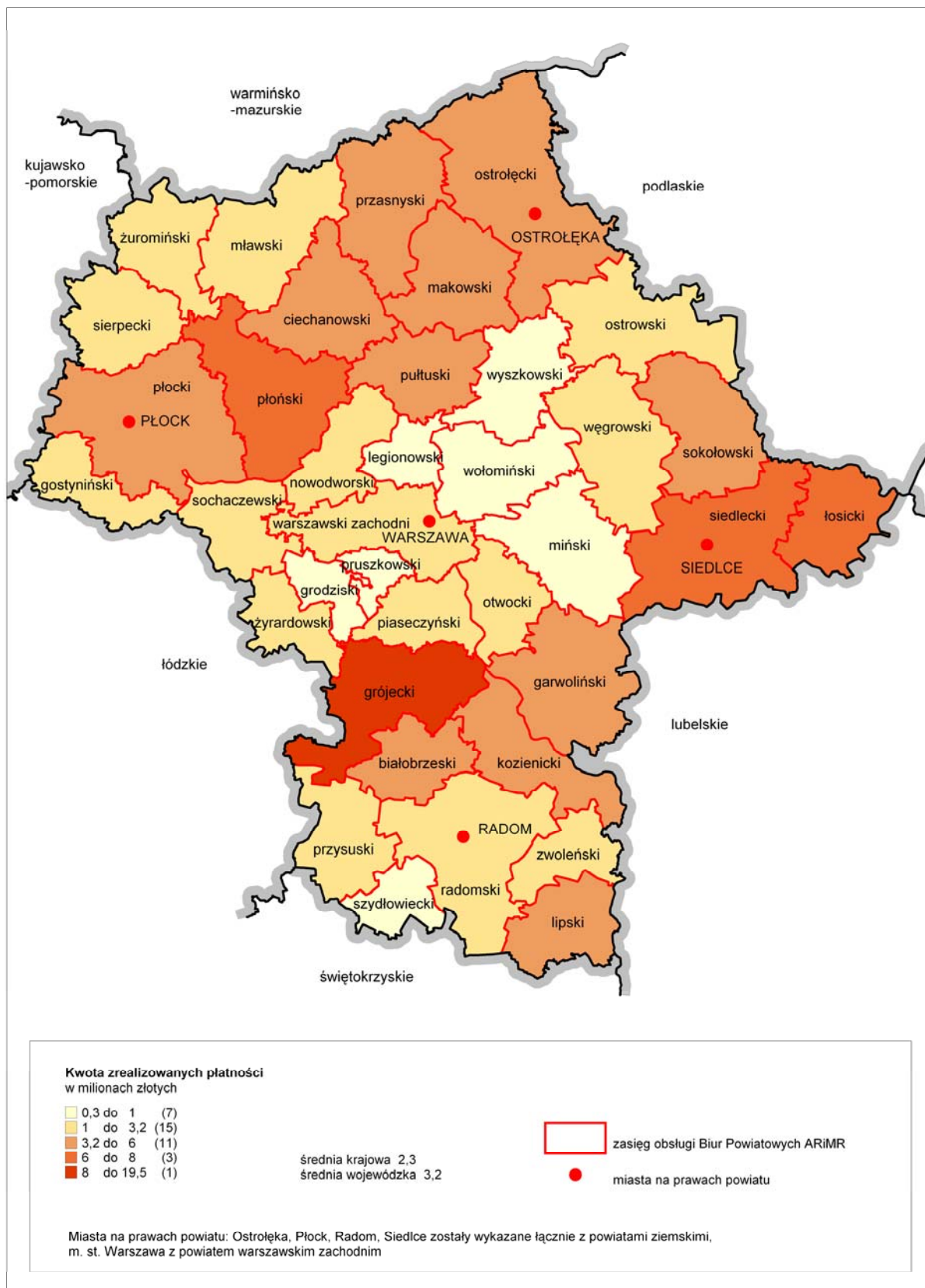
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 43. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych* SPO *Rolnictwo* 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

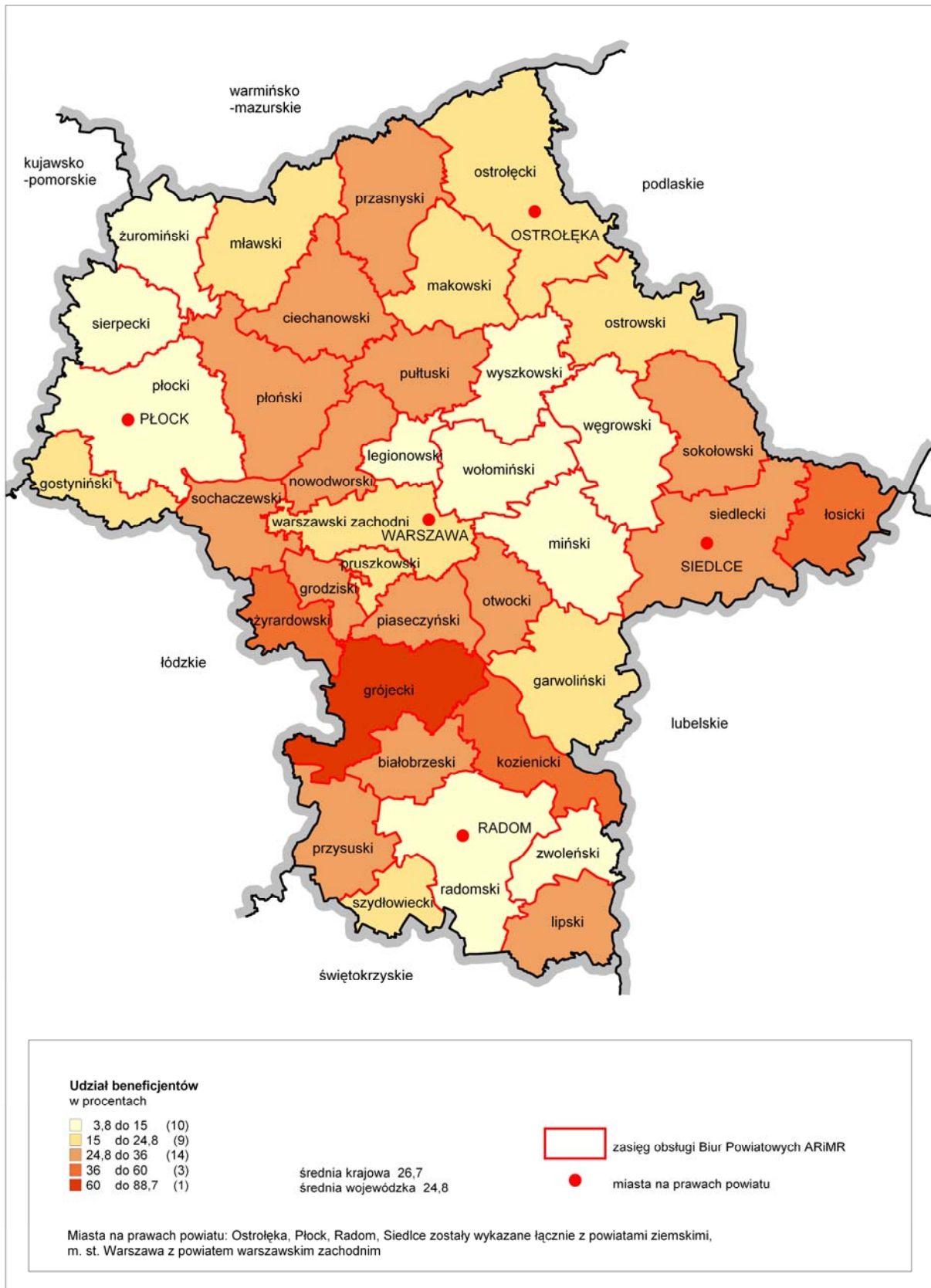
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 44. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Ułatwienie startu młodym rolnikom* SPO *Rolnictwo* 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

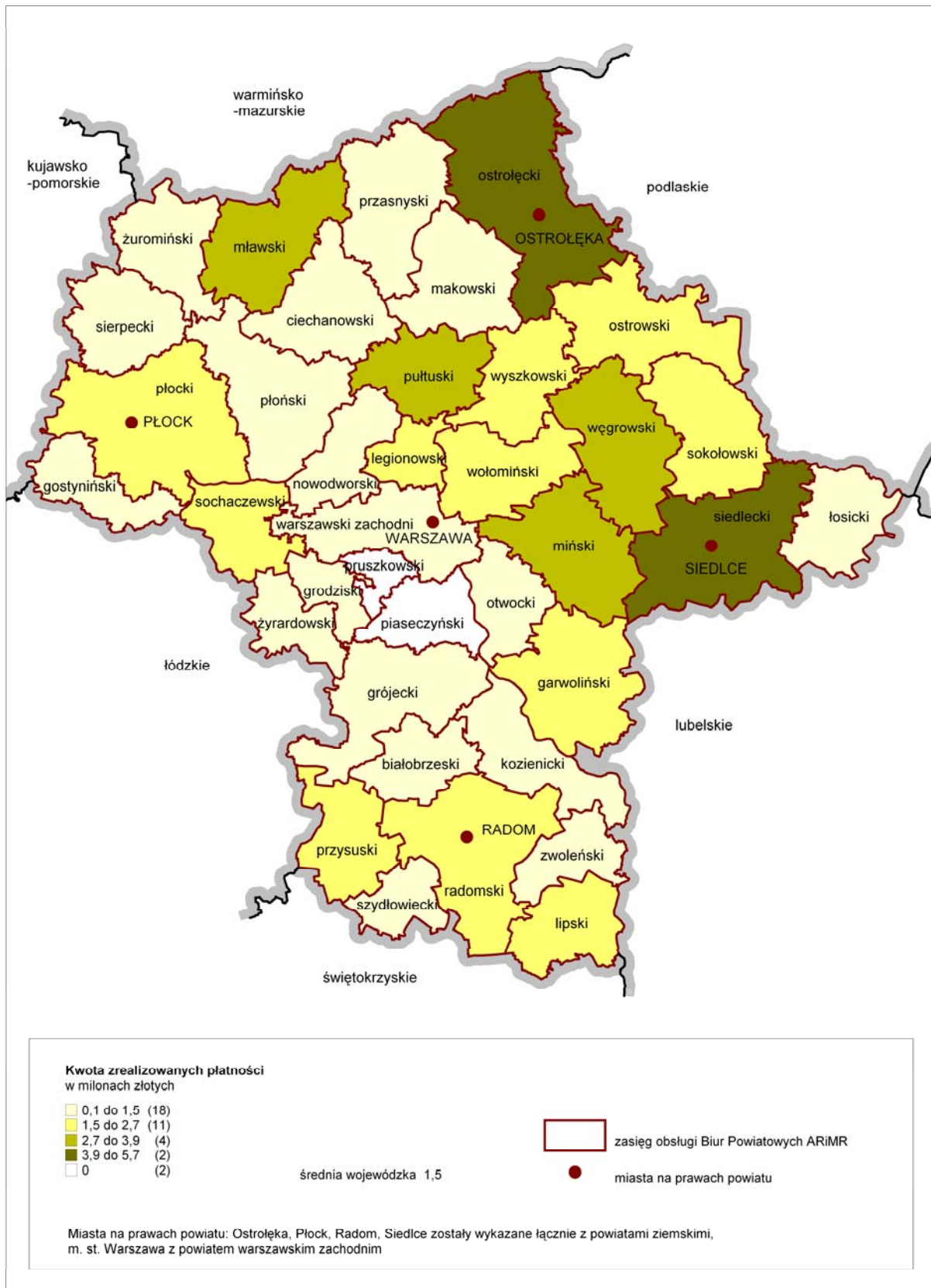
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 45. Udział liczby beneficjentów Działania *Ułatwienie startu młodym rolnikom* w ramach SPO *Rolnictwo* w liczbie beneficjentów Działania *Renty strukturalne* w ramach PROW 2004-2006

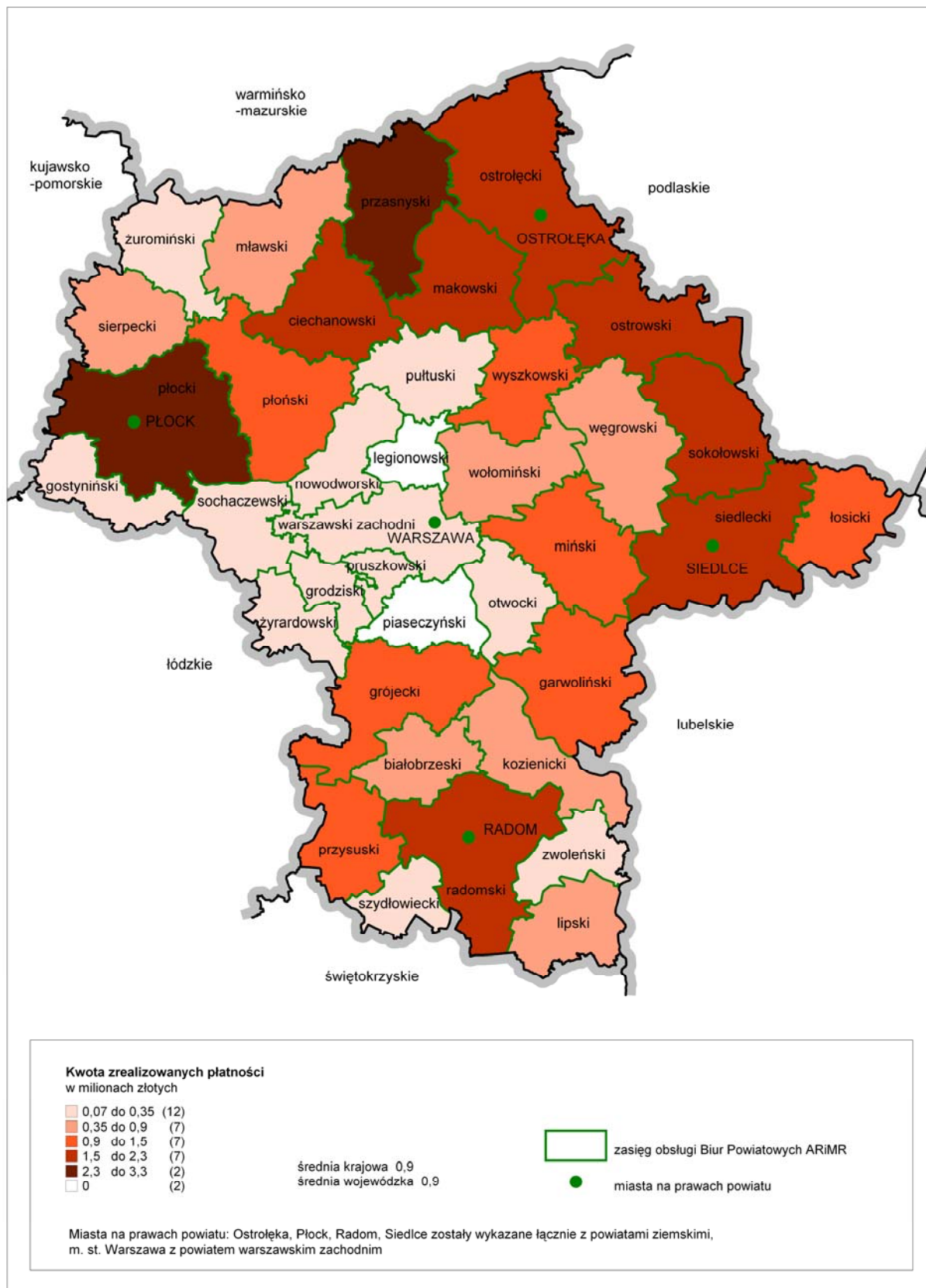
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie

Mapa 46. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego SPO Rolnictwo 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

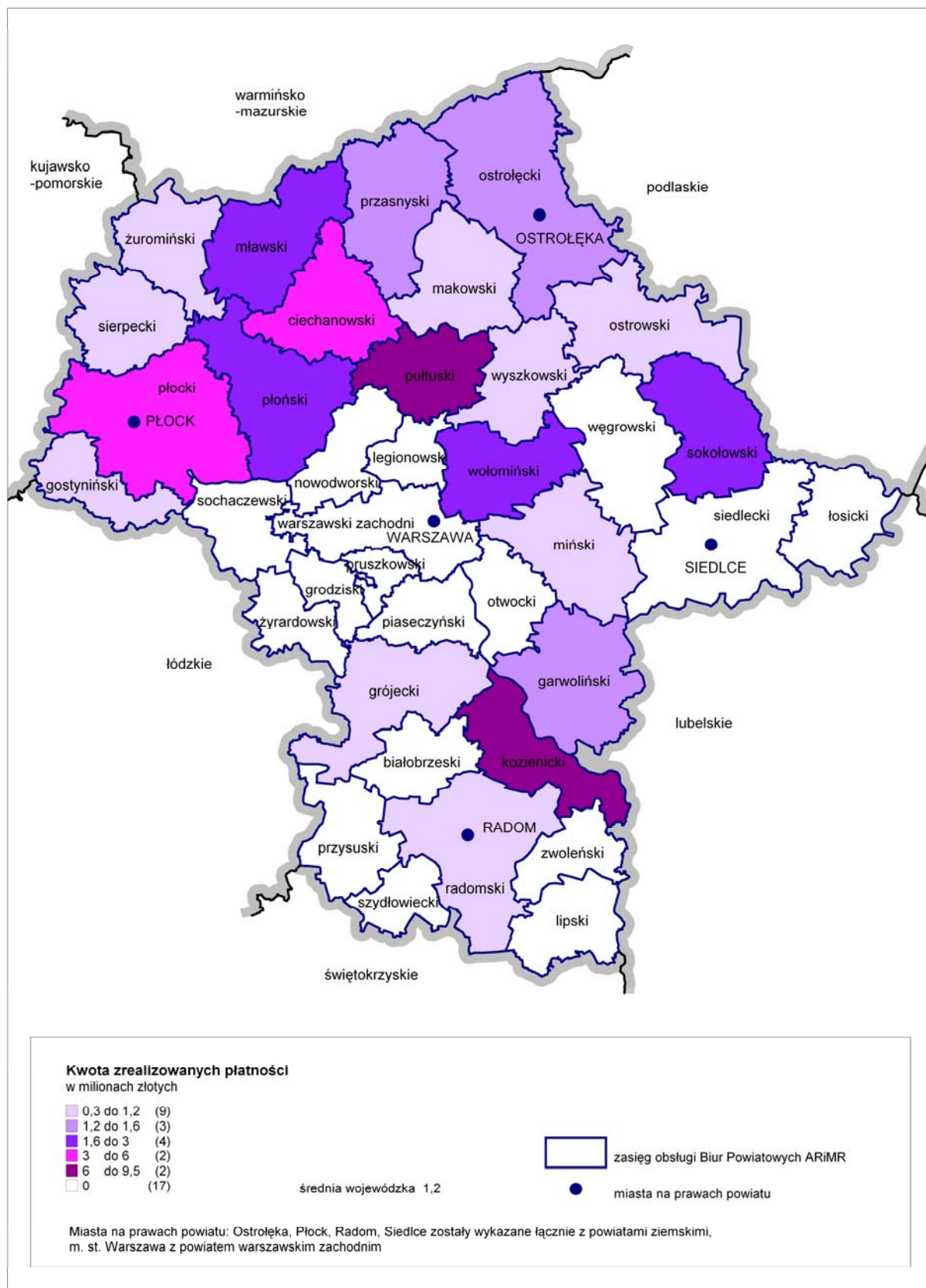
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie

Mapa 47. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów* SPO Rolnictwo 2004-2006 w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

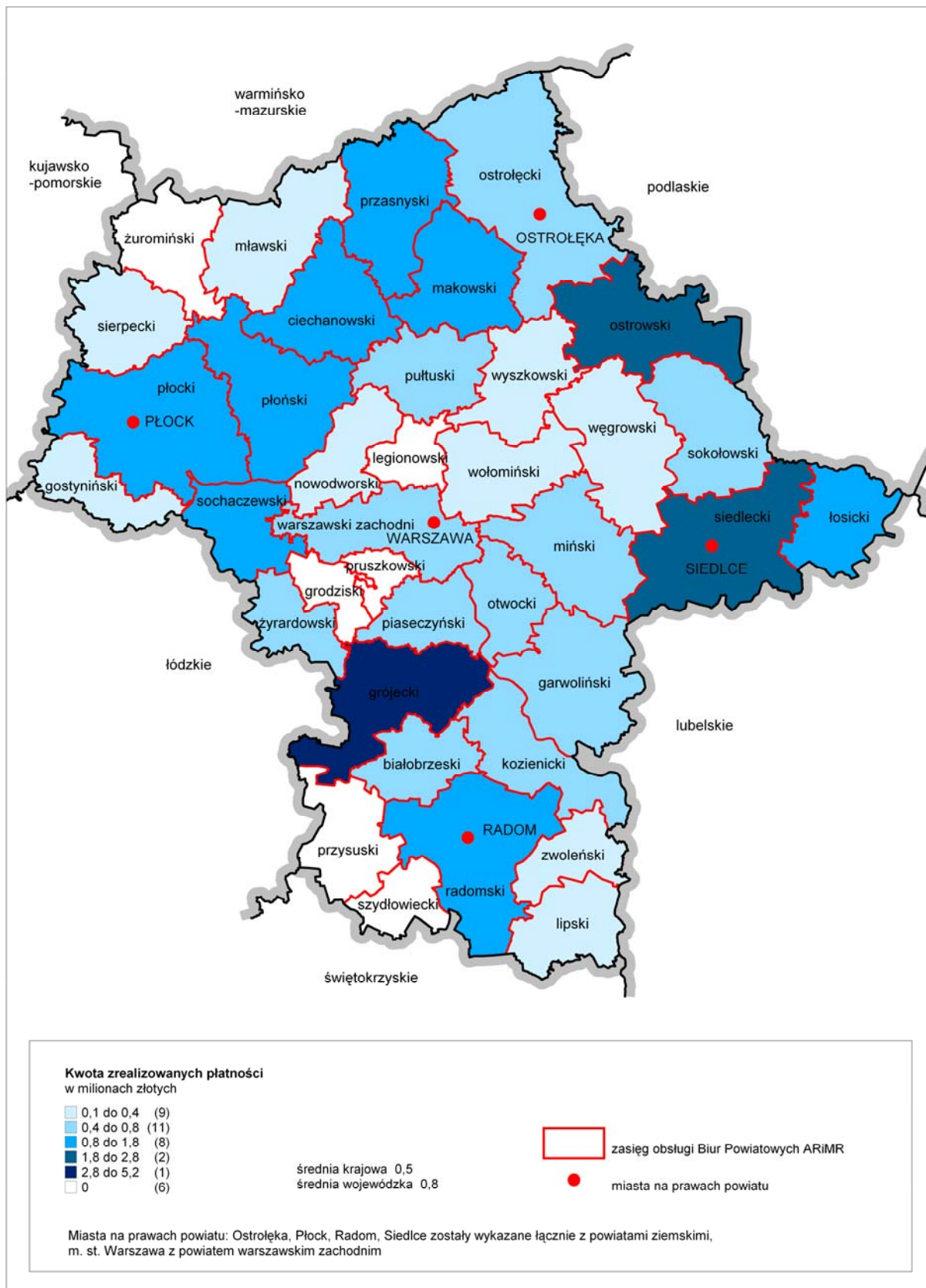
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Mapa 48. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi SPO Rolnictwo 2004-2006* w województwie mazowieckim – stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie

Mapa 49. Kwota zrealizowanych płatności w ramach Działania *Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem* SPO *Rolnictwo 2004-2006* w województwie mazowieckim - stan na dzień 31 grudnia 2008 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa